

Høgskulen
på Vestlandet

BACHELOROPPGAVE

Utbedrings- og tilretteleggingsplan for
«Folkevegen til Vetti»

Improvement and facilitation plan for
«Folkevegen til Vetti»

Alexander Drange Svendal

Fredrik Olsen Fløstrand

Landskapsplanlegging med landskapsarkitektur
Institutt for miljø- og naturvitskap
Leif Hauge
28. mai 2018

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 10.

Mai 2018

Utbedrings- og tilretteleggingsplan for «Folkevegen til Vetti»

**Alexander Drange Svendal og
Fredrik Olsen Fløstrand**
Bacheloroppgave i Landskapsplanlegging
med landskapsarkitektur
28.05.2018

Forord

Denne bacheloroppgaven representerer den avsluttende delen av det treårige studiet Landskapsplanlegging med landskapsarkitektur ved Høgskulen på Vestlandet (HVL). Oppgaven er utarbeidet av to studenter og ble valgt våren 2017.

Oppgaven omhandler forslag til informasjons- og tilretteleggingstiltak for gang- og sykkelstien «Folkevegen til Vetti» i Utladalen i Årdal kommune. Vi ønsker å besvare problemstillinger knyttet til Folkevegens potensial for friluftsliv og kulturopplevelse, samt dens fremtidige utvikling. Formålet er å bidra til økt tilretteleggelse for friluftsliv og turglede, samt for turisme i et av Norges mest egnede steder for opplevelse av natur og kultur.

Oppgaven er valgt da vi er to studenter med interesse og engasjement for friluftsliv og opplevelsen av natur, og som samtidig ser Folkevegens unike potensial for nettopp dette. Vi synes det var svært givende, lærerikt og interessant å arbeide med en så reell og relevant oppgave. Vi håper oppgaven kan bidra med å skaffe oss viktig erfaring og kompetanse for en framtid innen landskaps- og arealplanlegging. Samtidig har oppgaven gitt oss god mulighet for å vise kunnskapen vi allerede har opparbeidet oss gjennom studieløpet. Videre ønsker vi at oppgaven skal kunne brukes av det aktuelle områdets forvaltere som inspirasjon til videre utvikling av dets verdier og unike potensial.

Vi ønsker å først og fremst å rette en takk til vår veileder, førsteamanuensis Leif Hauge, for god og nyttig rettleiding gjennom arbeidet med oppgaven. Vi vil også takke førsteamanuensis Liv Norunn Hamre for god hjelp med kart, i tillegg til naturoppsyn Rigmor Solem for god dialog, nyttig samarbeid og oppklaring av mange forhold tilknyttet oppgaven. Dette gjelder også for Torunn Todal Laberg fra Vettisriket, samt nasjonalparkforvalter Magnus Snøtun. Videre vil vi takke Tom Dybwad, seniorrådgiver hos Fylkesmannen i Sogn og Fjordane, for nyttig informasjon, samt skjøtselsansvarlig Åsmund Nordgulen for omvisning utenom åpningstidene på utstillingen i Utladalen. I tillegg rettes en takk til de som har gitt oss lov til å bruke deres bilder og illustrasjoner. Til slutt vil vi også takke Beate Fløstrand som har finlest korrektur og kommet med innspill.

Alle bilder og illustrasjoner er tatt eller visualisert av oppgavens forfattere, med mindre annet står beskrevet i figurteksten.

Sogndal, mai 2018.

Alexander Drange Svendal og Fredrik Olsen Fløstrand.

Sammendrag/abstract

Norsk

Er det én ting Norge er rikt på, så er det vill, vakker og storslått natur. Friluftsliv er en viktig del av landets kulturarv og nordmenns identitet, og er for mange et grunnlag for rekreasjon, naturopplevelse og læring. I mange tilfeller er det ikke bare den særegne og storslåtte naturen som gir grunnlaget for friluftsliv og opplevelser i naturen, men også de mange kulturverdiene. Utladalen i Årdal kommune representerer et slikt område. Her er kulturhistorien lang, og naturverdiene mange. For å ivareta de mange verdiene er dalen vernet som landskapsvernområde. Gjennom deler av verneområdet går en 4,9 kilometer lang gang- og sykkelvei kalt «Folkevegen til Vetti». Veien er kjent under ulike navn, blant annet «Vettisvegen», men blir videre i oppgaven referert til som kun Folkevegen. Den ble ferdigstilt i 1977 etter flere års dugnadsarbeid fra rundt 1500 lokale årdøler. Langs veien, og i områdene rundt, finner man en rekke sterke natur- og kulturverdier, herunder vakre fosser, bratte fjellsider, gamle gårder og kulturmarker. Området er også perfekt som innfallsportal til de mange fjelltoppene i Jotunheimen, som Utladalen blir omkranset av. Det er liten tvil om at Folkevegen er et utmerket sted for opplevelse av majestetisk natur, og læring om kulturhistorie. Samtidig ses det betydelige potensial knyttet til utbedring, modernisering og tilrettelegging, som vil kunne gjøre området mer tiltalende for utøving av friluftsliv. Flere forhold knyttet til utbedringstiltak er også ønsket blant områdets forvaltere. Allerede i dag har området betydelig tilrettelegging og et høyt antall besøkende. I slike områder er det ifølge Miljødirektoratet (2005a) ofte svært aktuelt med ytterligere tilretteleggingstiltak for å utbedre området, og for å øke de besøkenes inntrykk. Det er også ønskelig at flere befolkningsgrupper skal få økt tilgang til ville og vakre naturområder, noe Folkevegen har et unikt potensial for. På bakgrunn av dette reises vår problemstilling; *«hvordan gjøre Folkevegen til Vetti mer attraktiv for de besøkende, og hvordan utvikle områdets potensial?»*.

Problemstillingen er løst gjennom flere metoder. Vi har for det første gjort en landskapsanalytisk utredning av området for å redegjøre dets særpreg og karakteristikk. I tillegg er det kartlagt de kvaliteter og forbedringspotensial området besitter, samt de besøkendes bruksbehov og forventninger. Sammen med hensyn og retningslinjer fra offentlig litteratur og veiledere, er det utarbeidet flere tiltaksforslag som er designet for å gjøre det aktuelle området mer attraktivt for flere, samt for å fremheve dets kvaliteter. Dette uten at naturopplevelsen forringes for andre. Særlig viktig har prinsippene i veiledere og planer for

besøksforvaltning og bærekraftig tilrettelegging av friluftsområder vært. I tillegg har samarbeid med områdets forvaltere vært sentralt.

Planforslagene vi har lagt frem inkluderer først og fremst ny innfallsport, og bedre og mer oversiktlig parkeringsløsning. Dette er viktig for å skape et mer innbydende førsteinntrykk for de besøkende, og gi et godt utgangspunkt for positive opplevelser gjennom den videre turen i området. I tillegg foreslås utbedret informasjonstiltak, flere sitteplasser, et oppholdsareal, samt en fotoramme ved Utladalens mest populære destinasjon, Vettisfossen. Flere av tiltakene tar utgangspunkt i en ny designmanual for norske verneområder, og alle tiltakene er foreslått slik at de krever minst mulig inngrep i terrenget, noe som er særlig viktig i et område som dette. Noen foreslåtte tiltak vil tilføre nye elementer i området og kan dermed oppfattes som forstyrrende, noe som igjen kan føre til at besøkende fokuserer mer på tiltakene enn det tiltakene har som mål å belyse. Dermed har det vært meget viktig at lokalisering og utforming av de ulike installasjonene ikke tar mye oppmerksomhet fra naturverdiene. Det er ikke minst også lagt vekt på en helhetlig og sammenhengende utforming, som er konseptet bak planforslagene.

Planforslagene vil ha utspring i områdets karakteristikk og kvaliteter, som utredet i analysedelen. De vil løse forhold knyttet til forbedringspotensial, samt ta hensyn til de besøkendes mange og varierte bruksbehov i så stor grad som mulig. Ny innfallsport og parkering vil gi de besøkende et mer moderne og oversiktlig førsteinntrykk av området, noe som vil skape en god plattform for videre opplevelser i området. Modernisering av informasjonstiltak skal virke mer innbydende og invitere i større grad til læring om områdets rike kulturhistorie og naturkvaliteter. Sitteplasser vil gjøre området mer attraktivt for flere befolkningsgrupper og belyse de karakteristiske naturverdiene, samt at de i kombinasjon med det nye oppholdsarealet vil innby til bredere og økt bruk av området. Fotorammen ved Vettisfossen representerer noe nyskapende og spennende, og skal gi de besøkende noe mer enn forventet. Alt i alt skal utbedrings- og tilretteleggingsforslagene være sterkt bidragsytende for å gjøre hovedsakelig planområdet mer attraktivt, innbydende og tilgjengelig for ulike typer besøkende. Da planområdet vil få økt sin attraktivitet vil dette ha ringvirkninger på omkringliggende områder. Kanskje vil området også få økt sin popularitet som portal til hele Jotunheimen, og gi et innbydende uttrykk for de som kun bruker området som springbrett til opplevelser også utenfor planavgrensningen.

Engelsk (english)

If there is one thing Norway is rich in, it's the wild, beautiful and magnificent nature. Outdoors activities is an important part of Norway's cultural heritage and Norwegians identity, and for many a basis for recreation, nature experience and learning. In many cases, it is not only the distinctive and magnificent nature that provides the basis for outdoor activities and experiences in nature, but also the many cultural values. Utladalen in Årdal municipality represents such an area. Here the cultural history is long and the natural values many. To protect the many values, the valley is conserved as a protected landscape. Through parts of the protected landscape there is a 4.9 kilometres long walking and cycling path called "Folkevegen til Vetti". The path is known under different names including "Vettisvegen", but in this thesis is referred to as "Folkevegen". It was completed in 1977 after several years voluntary work from around 1500 locals. Along the road and in the surrounding areas, you will find a variety of strong natural and cultural values, including beautiful waterfalls, steep mountainsides, old farms and cultural vegetation types. The area is perfect as a gateway to the many mountaintops in Jotunheimen, that surrounds Utladalen. There is little doubt that Folkevegen is an excellent place for experiencing majestic nature and learning about cultural history. At the same time, there is significant potentials for improvement, modernization and facilitation, which could make the area more appealing for outdoor activities. Several conditions related to improvement are desired among the areas managers. Already the area has considerable facilitation and a high number of visitors. In such areas, according to the Norwegian Environment Agency (2005a), it is often highly relevant for further facilitation measures to correct the area and to increase the visitor's impressions. It is also desired that more groups of people will have increased access to wild and beautiful natural areas, which Folkevegen has a unique potential for. Based on this our issue is raised; *"how to make the road to Vetti more attractive to the visitors, and how to develop the areas potential?"*.

The issue is solved through several methods. We did a landscape analysis of the area to explain its distinctive features and characteristics. In addition, it has mapped the qualities and the areas enhancement potential, as well as the visitors needs and expectations. Along with consideration and guidelines from public literature and supervisors, several proposals have been developed that are designed to make the area more attractive for more people, as well as to highlight its qualities. This without impairing the natural experience for others. The principles of guides and plans for visiting management and sustainable recreation for outdoor

areas have been particularly important. In addition, cooperation with the area's managers has been central.

The proposed plans we have presented include, first and foremost a new gateway, and better and more transparent parking solution. It is important to create a more welcoming first impression for the visitors and provide a good starting point for positive experiences throughout the trip in the area. In addition, improved information measures, more seating and resting areas, as well as a photo frame by Utladalen most popular destination, Vettisfossen, are proposed. Several of the measures are based on a new design manual for Norwegian protected areas, and all measures are proposed to that they require the least possible interference in the terrain, which is particularly important in areas like this. Some of the proposed measures will add new features to the area and can thus be perceived as disturbing, which in turn can cause visitors to focus more on the measures than the what the measures aim to illuminate. Thus, it has been very important that the location and design of the various installations do not take much attention from the natural values. It is also important to emphasize a comprehensive and coherent design, which is the concept behind the plans.

The proposed plans will have its source in the area's characteristics and qualities, as described in the analysis section. The plans will help solve the improvement potentials, as well as considering the visitor's many and varied usage needs as much as possible. New gateway and improved parking lot will give the visitors a more modern and transparent first impression of the area, which create a good platform for further experiences in the area. Modernization measures aim to seem more inviting and invite more to learning about the area's rich cultural history and natural qualities. More seating will make the area more attractive for more population groups and illuminate the characteristic natural values, and that in combination with the seating area it will provide for wider and increased use of the area. The photo frame at Vettisfossen represents something innovative and exciting and will give the visitors something more than expected. All in all, the improvement and facilitation proposals will be highly contributory to making mainly the planning area more attractive, inviting and accessible to diverse types of visitors. The planning area will have increased its attractiveness, which furthermore will have ripple effects on the surrounding areas. Perhaps the area will also increase its popularity as a gateway to the whole of Jotunheimen and provide a welcoming expression for those who only use the area as a springboard for experiences even beyond the planning area.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1. Bakgrunn	1
1.2. Problemstilling og metode.....	4
1.3. Målsettinger	6
1.4. Leseveiledning.....	7
2. Presentasjonsdel	8
2.1. Lokalisering	8
2.2. Landskapsformer og relieff	12
2.3. Berggrunn	16
2.4. Løsmasser	18
2.5. Klima	20
2.6. Vegetasjon	21
2.7. Dyreliv	28
2.8. Truede arter.....	28
2.9. Landskapsrom og estetiske forhold	29
2.9.1. Gårdenes stedsopplevelse.....	33
2.10. Historie og dagens kulturlandskap	34
2.10.1. Områdets generelle historie.....	34
2.10.2. Ferdselshistorie	37
2.10.3. Folkevegens historie	39
2.10.4. Gårdenes historie.....	41
2.10.5. Kulturminner og lokal byggeskikk	46
2.11. Dagens øvrige arealbruk og bebyggelse	47
2.11.1. Ankomst og innfallsportal	47
2.11.2. Folkevegen	49
2.11.3. Arealbruk tilknyttet naturverdier.....	54

2.11.4.	Arrangementer og aktiviteter i planområdet	57
2.11.5.	Relevant arealbruk utenfor planområdet	58
2.12.	Forvaltningsansvar.....	58
3.	Analysedel.....	60
3.1.	Landskapskarakter	60
3.2.	Kvaliteter	60
3.2.1.	Grad av tilrettelegging.....	60
3.2.2.	Særegen natur- og kulturopplevelse	61
3.2.3.	Skjøtsel	62
3.2.4.	Lokalisering.....	63
3.3.	Forbedringspotensial og bruksbehov	64
3.3.1.	Parkering	64
3.3.2.	Innfallsport	65
3.3.3.	Informasjonsformidling.....	66
3.3.4.	Sitte- og rasteplasser.....	70
3.3.5.	Avfallshåndtering	71
3.3.6.	Tilrettelegging og universell utforming	72
3.4.	Utfordringer	73
3.4.1.	Ulike forventninger	73
3.4.2.	Vern av landskapet	74
3.4.3.	Avveining mellom det eldre og det moderne	74
4.	Plandel.....	75
4.1.	Hensyn og rammer.....	75
4.1.1.	Generelle hensyn	75
4.1.2.	Verneregler	75
4.1.3.	Kommuneplan	77
4.2.	Plankonsept.....	77

4.3. Planforslag	78
Forslag 1. Ny innfallsport og bedre parkeringsløsning.....	78
Forslag 2. Utbedring av informasjonstiltak	90
Forslag 3. Flere og tydeligere sitteplasser.....	98
Forslag 4. Oppholdsareal ved Hyljefossen	106
Forslag 5. Fotoramme ved Vettisfossen.....	110
5. Drøfting og konklusjon.....	113
6. Kildeliste	124
6.1. Litteratur	124
6.2. Internett.....	125
6.3. Kart	129
6.4. WMS-tjenester.....	129
6.5. Forelesninger	130
6.6. Personlig kommunikasjon	130
6.7. Bilder	131
6.7. Annet	131

Vedlegg

- Vedlegg 1. Landskapskarakter
- Vedlegg 2. Forskrift om Utladalen landskapsvernområde

1. Innledning

1.1. Bakgrunn

Friluftsliv defineres av regjeringen som «opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse». Friluftsliv er en viktig del av norsk kulturarv og nordmenns identitet. Store deler av Norges befolkning har et nært forhold til ferdsel og opphold i friluft, og friluftsliv gir både sanselige og fysiske opplevelser. I tillegg til å gi enkeltmennesker flotte opplevelser, bidrar friluftsliv også til å bedre folkehelsen, samt livskvalitet for den enkelte. Personer som aktivt deltar i friluftsliv får gjerne et forhold og tilknytning til naturen, som videre gir et engasjement, vilje og interesse for å ta vare på naturen og dens verdier (Klima- og miljødepartementet, 2015).

For mange er det samspillet mellom natur- og kulturverdier som gir motivasjon og selve grunnlaget for friluftsliv. Kulturhistorie viser særlig til tradisjonell menneskelig påvirkning på naturen, og er spesielt viktig for norsk kulturarv og identitet. Utøvelse av friluftsliv i kulturlandskap er både lærerikt og spennende, og kulturverdier er ofte en integrert del av natur- og friluftsopplevelsen. Det er derfor viktig med formidling og informasjon for å synliggjøre og fremheve vår kulturhistorie, som en sentral del av friluftsarbeidet (Klima- og miljødepartementet, 2015).

I utgangspunktet skal alle i Norge ha muligheten til å oppleve naturen og dens tilknyttede kulturverdier. Vi har et land som er rik på muligheter for å ta seg en tur i naturen. På de aller fleste steder i Norge er naturen tilgjengelig hele året. God tilrettelegging, trygghet, samt enkel og nær tilgang til rekreasjonsområder er viktig for de mindre aktive gruppene i samfunnet. Det er dermed viktig med tiltak som bedrer muligheter for fremkommelighet for alle samfunnsgrupper (Norsk Friluftsliv, 2014). Universell utforming er et viktig prinsipp som skal tilstrebes i arbeidet med friluftsliv (Klima- og miljødepartementet, 2015).

Norge er rikt på områder med flott, særegen og estetisk vakker natur, som gir et godt grunnlag for rekreasjon, naturopplevelse og læring for mange. I mange tilfeller er det de samlede natur- og kulturverdiene i et område som gir dets unike særpreget. Utladalen i Årdal kommune i Sogn og Fjordane representerer et slikt område. Dalen har en fantastisk og storslått natur, med et variert og spennende kulturlandskap, som byr på en unik naturopplevelse. Her har mennesker levd og satt spor i landskapet i tusenvis av år, og det er mange verdier og ressurser knyttet til kulturlandskapet (figur 1) (Solem, 1998).

Figur 1. Fotografiet viser gården Flaten, et av mange steder langs eller ved Folkevegen hvor man kan oppleve den rike kulturhistorien området har å by på.

De utallige små og store kulturverdiene man finner ved Folkevegen og de omkringliggende områdene, gjør det i dag mulig å forstå og oppleve tradisjonell menneskelig virksomhet, samt norsk hverdagsliv og kulturhistorie (figur 1). Verdiene i området skaper holdninger, kvaliteter og sammenheng i dagens samfunn og vil i fremtiden kunne fungere som et referanseområde (Solem, 1998).

Det er viktig at kunnskapen disse unike kulturverdiene gir, blir ivaretatt og bevart for fremtiden, slik at de kan benyttes som motivasjon og inspirasjon til friluftsliv og læring. Videre er det sentralt at denne kunnskapen, sammen med natur- og kulturopplevelsen området gir, er både tilgjengelig og spennende for ulike befolkningsgrupper og besøkende. For å ivareta disse kvalitetene er Utladalen i dag vernet som landskapsvernområde.

Folkevegen gjorde først og fremst tilkomsten til gårdene innover Utladalen lettere for de fastboende. Men den førte også til at området i økende grad ble tilgjengelig for friluftsutøvere. Langs veien finner man en rekke elementer av natur- og kulturhistorisk verdi, som storslåtte naturkvaliteter, gamle gårder og kulturmarker. Folkevegen og områdene rundt representerer

altså, i både norsk og internasjonal sammenheng, en unik arena for naturopplevelse, samt for læring om historiske kulturverdier og identitet. Folkevegen er også en egnet og populær brukt innfallsportal til Jotunheimen, med noen av landets høyeste fjellpartier. Området hører under kategorien verneområder som er godt tilrettelagt og med et relativt høyt antall besøkende/friluftsutøvere (Bø, 1998). I slike områder kan det ofte være aktuelt med tilretteleggingstiltak for å utbedre området, og for å bedre de besøkenes inntrykk. Videre tilrettelegging i slike områder vil ofte være gunstig både av hensyn til friluftslivet og for å styre ferdselen mot mindre sårbare områder (Miljødirektoratet, 2015a).

Det er liten tvil om at Folkevegen (figur 2) og hele Utladalen for øvrig, har et enormt potensial for friluftsliv og ekte norsk naturopplevelse. Det er også store forbedringspotensial med tanke på arealbruk og informasjonstiltak tilknyttet Folkevegen, noe som vil kunne bidra til å gjøre Utladalen enda mer attraktiv for friluftsliv. Kanskje har Folkevegen og de omkringliggende områdene enda ikke nådd sitt fulle potensial og muligheter for friluftsliv, rekreasjon og vill naturopplevelse, med både estetisk, naturfaglig og kulturhistorisk verdi.

Figur 2. Folkevegen representerer en unik og storslått mulighet for friluftsutøvelse i flott og kulturhistorisk natur.

På bakgrunn av dette ønsker vi å belyse muligheter som kan være med å øke Folkevegens attraktivitet som utgangspunkt for friluftsopplevelser, samt å fremlegge forslag til tiltak som kan bidra til utvikling av områdets potensial. Utbedringsforlagene vil først og fremst gjelde forhold tilknyttet Folkevegen og dens nærliggende verdier, samt opplevelsene av disse. Dette fordi Folkevegen og de nærliggende verdiene er det turområdet de fleste besøkende benytter seg av i området. Utbedring av tiltak tilknyttet veien vil også bidra til å gjøre omkringliggende verdier mer attraktive. Som innfallsportal til Utladalens og Jotunheimens øvrige områder, vil kanskje utbedring av veien bety økt glede og attraktivitet av friluftreisens begynnelse, utover områdene som kun er innenfor planavgrensningen.

Dette er interessant da vi mener Folkevegen og områdene rundt har et tydelig potensial for videre utvikling innen friluftsliv. Regjeringen har som mål å få både flere mennesker og flere samfunnsgrupper ut i aktivitet, deriblant bevegelseshemmede, samt barn og unge. Det er derfor viktig med attraktive, spennende og lærerike turområder. I tillegg kommer flere og flere turister til Norge for å oppleve norsk natur og kultur, og natur- og kulturbasert friluftsliv er i vekst (Klima- og miljødepartementet, 2015). Det er i dag også flere forhold knyttet til arealbruk, som med bedre planlegging og tilrettelegging vil kunne bidra til å øke områdets tiltrekningskraft og popularitet. Folkevegen, Utladalen og deres tilknyttede verdier mener vi er et egnet sted for å bidra til oppnåelse av både regjeringens mål, samt å møte friluftslivets fremtidige interesser.

1.2. Problemstilling og metode

Problemstillingen oppgaven skal besvare blir dermed; «*Hvordan gjøre Folkevegen til Vetti mer attraktiv for de besøkende, og hvordan utvikle områdets potensial?*».

Målgruppen, altså de besøkende, er en vid gruppe mennesker med ulike behov, forventninger og inntrykk. De har ikke minst også forskjellige begrunnelser for besøket. Selv om målgruppen er en lite konkret avgrensning, er det allikevel to hovedgrupper besøkende som utpeker seg. Den første gruppen er de lokale, altså de som bor i Årdal og omegn, og som bruker området ofte. Disse besøker gjerne området mye som del av en helgetur med venner eller familie, eller så tar de seg kanskje en joggetur langs Folkevegen noen kvelder i uken. Disse er i forskjellig grad kjent med området, og bruker ikke området for å utforske nye steder eller skaffe seg nye naturopplevelser i særlig stor grad.

Den andre hovedgruppen besøkende er de tilreisende, gjerne norske og utenlandske turister. Disse besøker området for første gang eller svært sjeldent. Utbedrings- og informasjonstiltakene som vil bli presentert sikter seg kanskje mest inn på den sistnevnte gruppen. Allikevel vil flere tiltak også ha områdets «stamkunder» i fokus.

De fleste besøkende er gående, mens mange også tar sykkelen fatt. Oppgaven vil kanskje først og fremst rette seg mot de gående og de som benytter seg av den mest populære strekningen, Skåri – Vettisfossen (Solem, 1998). Samtidig er det ønske om at alle besøkende i området skal kunne nyte godt av en eventuell realisering av tiltaksforslag. Oppgaven vil dermed ikke ha en konkret og snever besøksgruppe som fokus, men vil utrede utviklingsforslag som vil gjøre området innenfor planavgrensningen mer attraktivt og tiltalende for besøkende som en generell gruppe. Selve opplevelsen er den viktigste fasen i reisen for besøkende. En positiv opplevelse vil øke sannsynligheten for både «sosial markedsføring» (formidling til andre personlig eller via sosiale medier) og gjenbesøk. En gylden regel i reiselivet er at det kreves ti ganger så store ressurser for å tiltrekke en ny besøkende, som for å få et gjenbesøk.

Anbefalinger fra familie, venner og bekjente har ofte vist seg å være en av de viktigste påvirkningsfaktorene for folks valg av reisemål. Slik sosial markedsføring har nok de siste årene blitt enda viktigere med framveksten av sosiale mediers popularitet (Fylkesmannen i Oppland, 2012).

For hovedgruppene av besøkende, altså de lokale og de tilreisende, fungerer området som enten primærattraksjon eller sekundærattraksjon. For de lokale og lokalkjente som benytter seg av området ofte, er nok området hovedårsaken til at de tar reisen. For denne gruppen fungerer natur- og kulturverdiene i området derfor som primærattraksjon. En sekundærattraksjon er en attraksjon som turister bevisst legger turen innom hvis de kan, det vil si at den er retningsbestemmende når folk skal velge reiserute. Dette vil nok være tilfellet for de fleste tilreisende, altså de som besøker området for første gang eller svært sjeldent. For en god del turister vil nok området også fungere som primærattraksjon. Områdets verdier vil nok i liten grad fungere som tertiærattraksjon, en attraksjon som turister først oppdager når de er på stedet (Mimir, 2011).

Problemstillingen skal løses ved utredning og informasjonshenting fra blant annet fagstoff, litteratur, kart- og datagrunnlag, samt synfaring. Offentlige veiledere, blant annet for besøksforvaltning i verneområder og tilrettelegging i friluftsområder har også vært viktig. I tillegg har samarbeid med ulike forvaltningsansvarlige for veien og området, samt egne

fagkunnskaper vært sentralt. For å visualisere planforslag er illustrasjonsplaner og eksempler tatt i bruk.

1.3. Målsettinger

Målsettingene beskriver de forhold det er ønskelig at en løsning på problemstillingen vil føre til, og hva som er de viktigste formålene med arbeidet. De representerer altså ettervirkninger av løsningene på problemstillingen.

1. Fremlegge gode, konkrete og realistiske tiltaksforslag som kan være relevant for videre utvikling av planområdet og omkringliggende områder som helhet.
2. Tilrettelegge for økt deltagelse i friluftsliv, samt tilgjengeligheten til vill og naturskjønt landskap for ulike befolkningsgrupper.
3. Fremme helse, trivsel og friluftsliv i kommunen og regionen.
4. Fremme økt læring og kunnskap om natur- og kulturlandskapet i området, ved å utarbeide informasjonstiltak.

Målsettingene og formålene ovenfor har utgangspunkt i å finne balansen mellom følgende forhold, som beskrevet i «*Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder*» (Miljødirektoratet, 2015a):

1. Bidra til gode opplevelser for områdets besøkende.
2. Bidra til lokal verdiskapning.
3. Bidra til å ivareta og fremme verneverdiene i området.

Målgruppen tiltaksforslagene retter seg mot vil i all hovedsak være den gjennomsnittlige besøkende. Dette omfatter både de som besøker området ofte, gjerne lokalbefolkningen, men også førstegangsbesøkende, gjerne tilreisende turister. Målet er at besøkende skal få et løftet og bedret inntrykk av planområdet og omkringliggende verdier som helhet. Dette vil gjøre at folk kanskje vil ønske å besøke området for andre gang, eller i hyppigere grad enn i dag. Det er altså ikke en konkret og innsnevret målgruppe forslagene til tiltak vil rette seg mot. Det er heller et ønske om at de besøkende generelt, bestående av ulike befolkningsgrupper og preferanser, skal få en bedre og så positiv opplevelse som mulig.

1.4. Leseveiledning

Foruten forord, sammendrag, innholdsfortegnelse og vedlegg, fordeler oppgaven seg over seks hoveddeler. Den første gir greie for bakgrunn, problemstilling og målsettinger. Deretter følger en presentasjonsdel der planområdet blir introdusert og beskrevet. Den tredje delen er en analytisk del, der det følger en oppsummering av viktigste karakteristikk og særpreg innenfor planavgrensningen. I tillegg omfatter delen en beskrivelse av områdets kvaliteter, forbedringspotensial, besøkende bruksbehov, samt utfordringer ved dagens situasjon. Den fjerde delen er plandelen der utbedringsforslagene vil bli lagt frem og presentert etter at viktige rammer og hensyn er omtalt. Deretter følger en drøfting i den femte delen, med diskusjoner rundt oppgaven. Videre blir det en konkluderende oppsummering, mens det til slutt også følger en sjettede del bestående av litteraturoversikt.

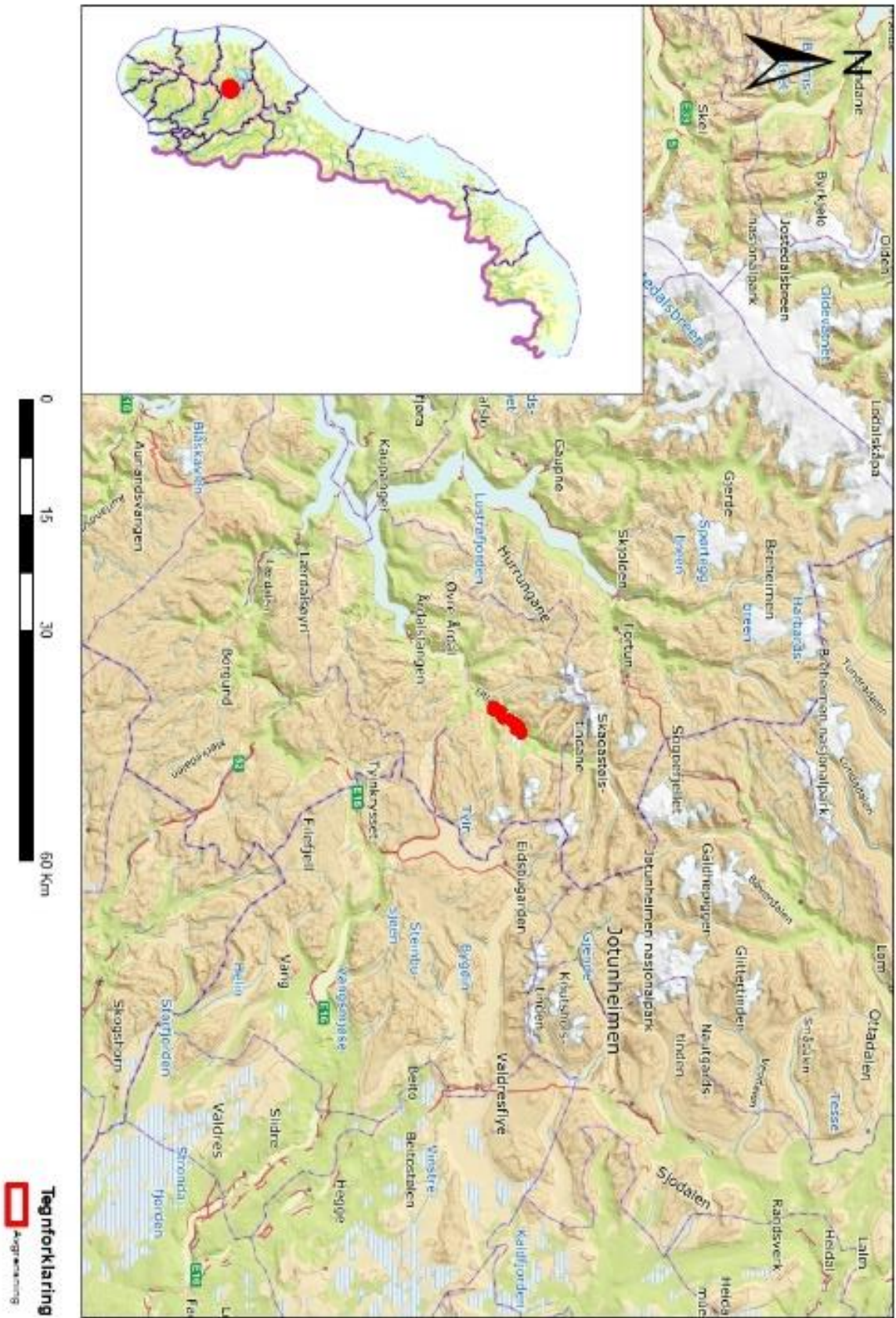
2. Presentasjonsdel

2.1. Lokalisering

«Folkevegen til Vetti» ligger i Øvre Årdal i Årdal kommune i Sogn og Fjordane (figur 3). Folkevegen begynner ved grensen til Utladalen landskapsvernområde (figur 5), og strekker seg 4,9 kilometer (Årdal kommune, ukjent dato) innover den 2 mil lange Utladalen. Folkevegen er dimensjonert for traktorer og nyttekjøring innover planområdet, men fungerer i praksis mest som en gang- og sykkelvei. Den går langs elven Utle gjennom en stor del av Utladalen. Folkevegen begynner rundt 7 kilometer nordøst for Øvre Årdal sentrum. Den strekker seg fra Hjelle til Vetti Gard (Askheim, 2012), og går over totalt fire broer (figur 4). Den øvrige planavgrensningen inkluderer delen av Utladalen som ligger i tilknytning til Folkevegen. Utladalen er en forlengelse av Sognefjorden og ender ved Sognefjellet, der Jotunheimen nasjonalpark begynner.

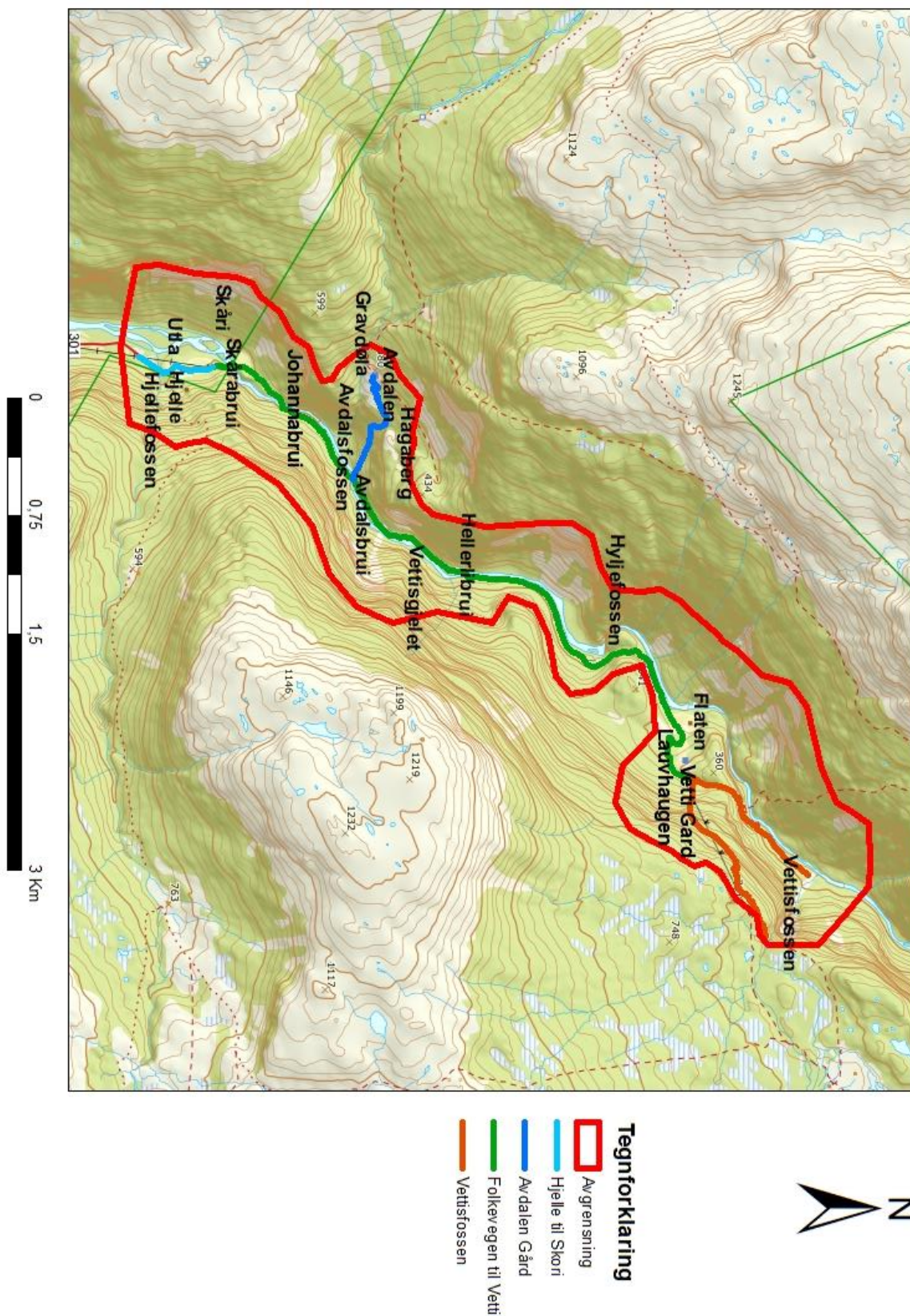
Planavgrensningen inkluderer først og fremst Folkevegen og områder innenfor synsfeltet fra Folkevegen. Dette inkluderer hovedsakelig horisontlinjer, altså så langt opp dalsiden man kan se. I tillegg er enkelte omkringliggende verdier tatt med innenfor avgrensningen, som Avdalen Gard, grunnet dens sterke tilknytning til Folkevegen og kulturhistoriske verdi (figur 4). De bratte skråningene opp fra veien slakker ut mot fjelltoppene og danner et helhetlig landskapsrom, som igjen gir en naturlig avgrensning av planområdet. Planområdet er det arealet som er lengst ned innenfor landskapsvernområdet. Dette i tillegg til et mindre areal utenfor verneområdet (figur 5). Områdene rundt begynnelsen og slutten av Folkevegen marker også avgrensning av planområdet (figur 4). Totalt er planavgrensningen rundt 5,3 km² stort. Planområdet omfatter de områdene tiltak blir foreslått, men er del av et større og funksjonelt område.

Den letteste og raskeste ankomsten til planområdet skjer med privatbil. Fra Øvre Årdal sentrum svinger man inn på Utladalsvegen. Begynnelsen på Utladalsvegen er skiltet med offentlige trafikkskilt, der veien til Hjelle, Utladalen og Vettisfossen er vist (figur 38). Området fortoner seg dermed som enkelt og ukomplisert å finne for kjørende fra Øvre Årdal.

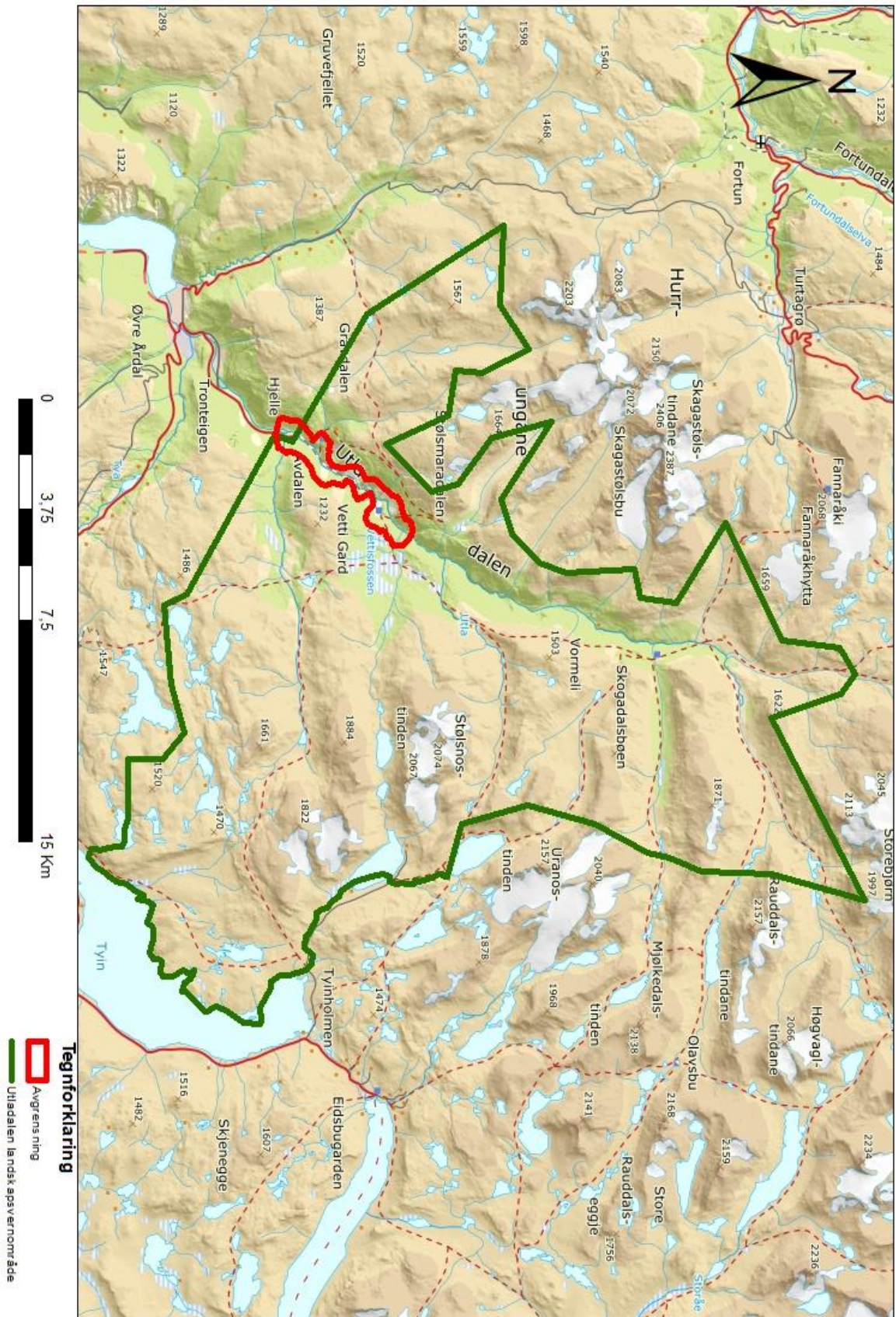
Figur 3. Planområdets lokalisering. Kartkilde: Kartverket.

Figur 4. Kartet ovenfor viser en mer detaljert avgrensning av planområdet, med viktigste stedsnavn. I tillegg er Folkevegen og de viktigste stiene i planområdet markert som linjer. Kartkilde: Kartverket.

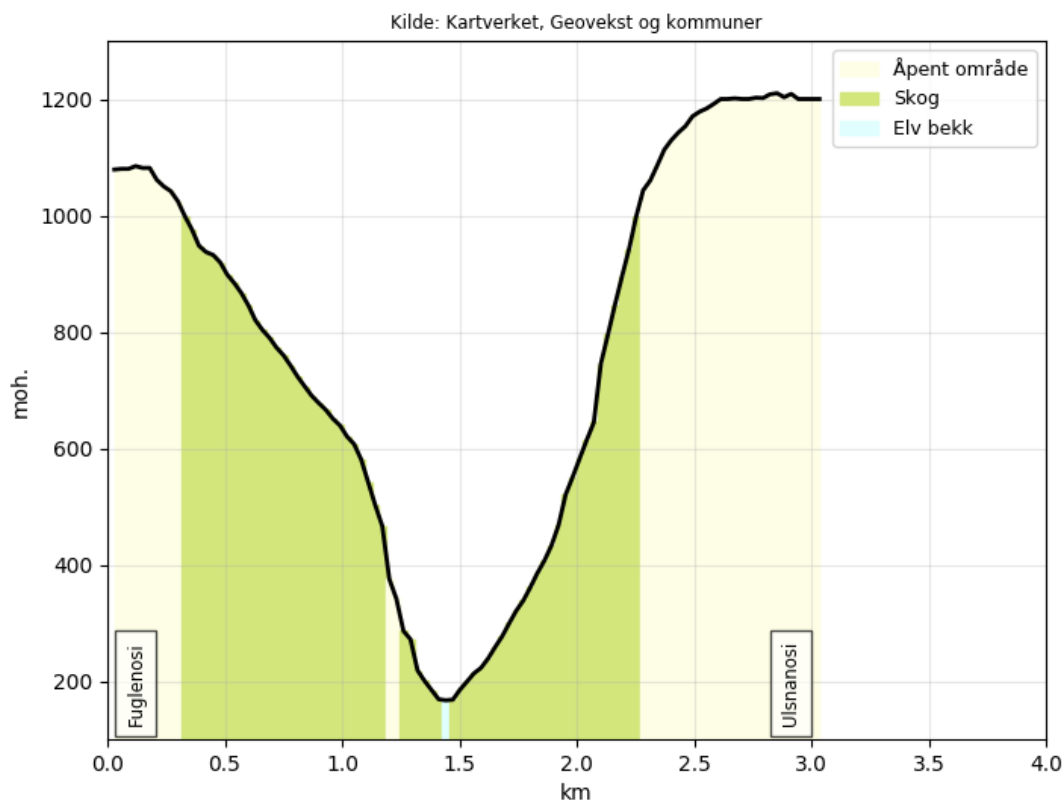

Figur 5. Planområdets plassering i forhold til landskapsvernområdets grenser. Kartkilde: Kartverket.

2.2. Landskapsformer og relieff

Utladalen er del av et typisk vestnorsk landskap, der terrenget preges av dype fjorder og daler, med bratte helninger opp til høye fjelltopper. Dette fjord- og dallandskapet har vanligvis en U-formet hovedform. Enkelte steder har hovedelva erodert videre, dypt ned i dalbunnen, og på en slik måte gitt dalene et mer V-formet preg (Puschmann, 2005). Dette er tilfellet for Utladalen (figur 6), der elven Utlå har gitt dalen sine dypt skjærende landskapsrom (figur 7).

Figur 6. Tverrsnitt som visualiserer dalens form. Illustrasjon: Kartverket (2018).

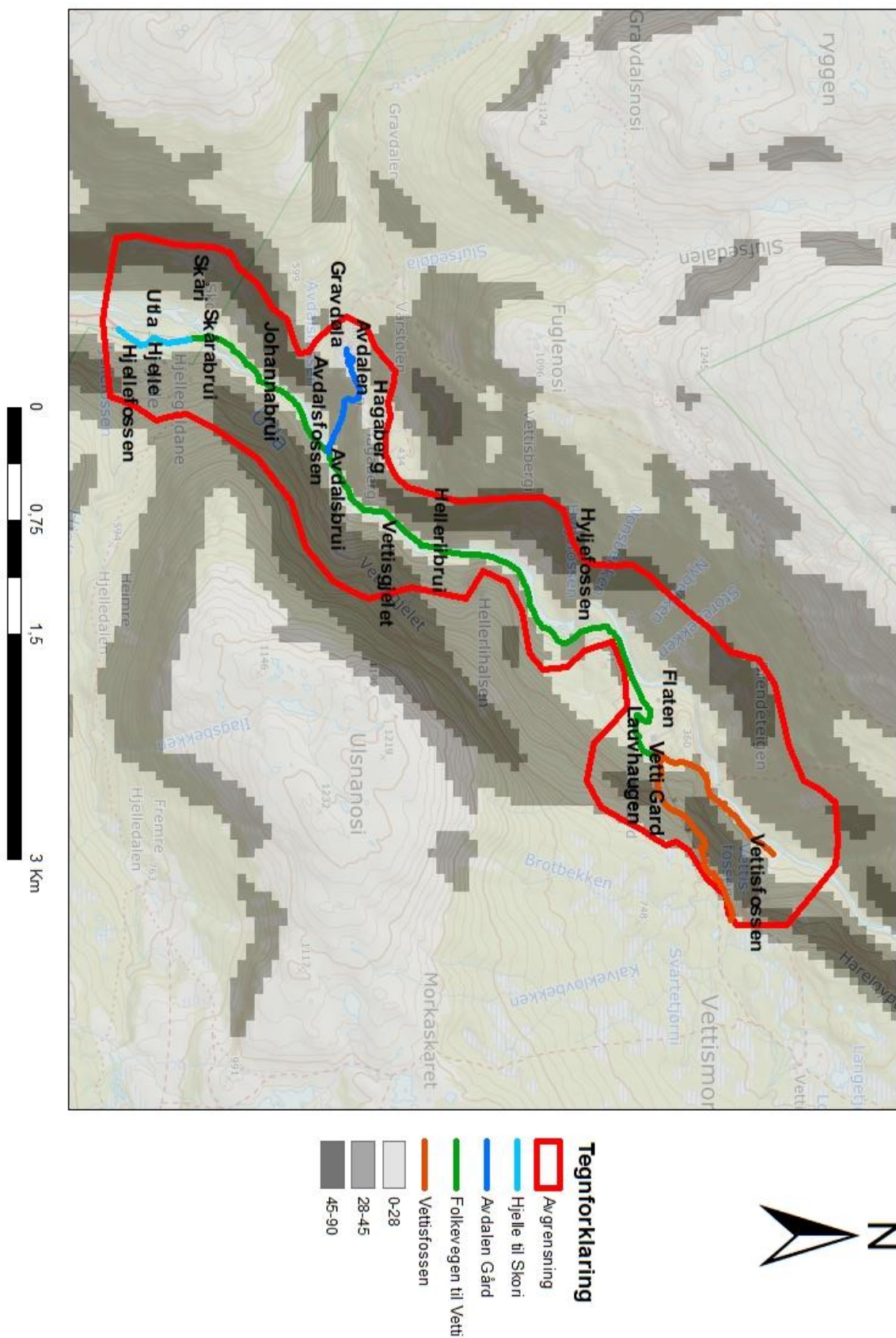
Området har et betydelig relieff (figur 7). Fra Folkevegens start til slutt stiger terrenget fra 100 til 300 moh. Terrenget stiger videre opp til rundt 1200 moh. på østsiden av dalen og rundt 1600 moh. på vestsiden. Som gående har man vanligvis utsikt opp til rundt 400-600 moh., men dette varierer med terrengformene og landskapsrommenes fortoning. Enkelte steder ser man over tregrensen, som i dette området ligger på omtrent 1000 moh.

Figur 7. Fotografiet viser områdets V-formede og dypt skjærende hovedform, der terrenget stiger fra noen hundre moh. opp til over 1000 moh.

Også helningen i området er variert. Store deler av dalsidene har helning mellom 45° og 90° , og dette gjelder både øst- og vestsiden av dalen. På vestsiden er det store partier med over 45° helning, men her flater terrenget noe ut 400-500 moh. oppover dalsiden, særlig rundt Avdalen. Enkelte steder, hovedsakelig mindre partier langs Folkevegen og områdene rundt Skåri og Vetti, er flatere eller tilnærmet flate med helning under 28° (Norges Geotekniske Institutt, 2018) (figur 8). Disse flate områdene er med på å skape småformer i landskapet, og gir et mer variert terreng og relieff.

Figur 8. Hellingskart. Kartkilde: Geovekst.

Elven Utlea utgjør den store majoriteten av vannelementer innenfor utredningsområdet. Elven løper gjennom hele området og Folkevegen går nesten utelukkende langs elven helt frem til Vetti. Ved kun to kortere parti før Vetti har turgåere ikke utsyn til Utlea fra Folkevegen, da veien og elven skilles noe. Utlea har et relativt jevnt løp nedover utredningsområdet, men enkelte steder går elven nedover i bratte og smale fosser (figur 9). Også elvens bredde varierer. Noen steder er Utlea opptil 50 meter bred, mens den andre steder går gjennom trange små løp med få meters bredde.

Utlea hører til et av de mest labile vassdragene i Norge, med så store forskjeller i vannføringen at forskjellene kan registreres fra minutt til minutt. Utlea kan endre betydelig vannføring flere hundre ganger i løpet av få timer (Schwarzott, 1997). Sedimentene og løsmassene Utlea bringer med seg gir den en markant og særegen blåfarge om sommeren, som for mange nok er bidragsytende for opplevelsen av området.

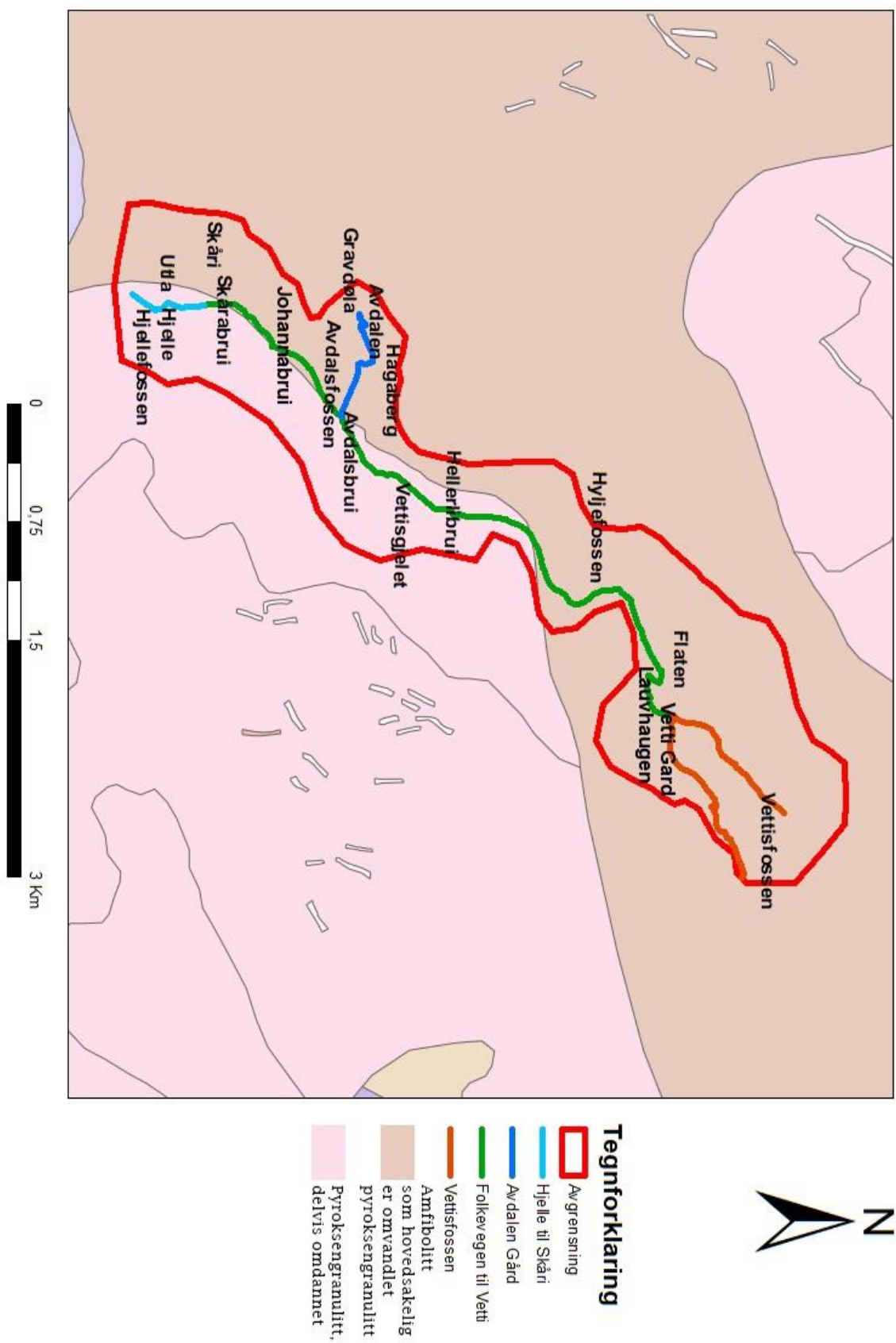
I tillegg renner flere mindre elver ned dalsidene. Den viktigste av disse er Gravidøla, som fra Folkevegen kan ses som Avdalsfossen (figur 18) før den løper ut i Utlea. De andre småelvene i området er lite synlige og merkbare fra Folkevegen.

Figur 9. Hyljefossen er et eksempel der Utlea renner som foss, og gjennom et smalt parti.

2.3. Berggrunn

Berggrunnen i utredningsområdet består av amfibolitt vest for Utle, samt i området rundt Vetti Gard. I områdene nedenfor Vetti, på østsiden av Utle, består berggrunnen av pyroksengranulitt (Norges Geologiske Undersøkelse, 2018a) (figur 10). Det er hovedsakelig i områdene der berggrunnen er amfibolitt det drives jordbruk i området. Amfibolitt forvitrer lett og gir god og næringsrik jord (Prestvik, 2008).

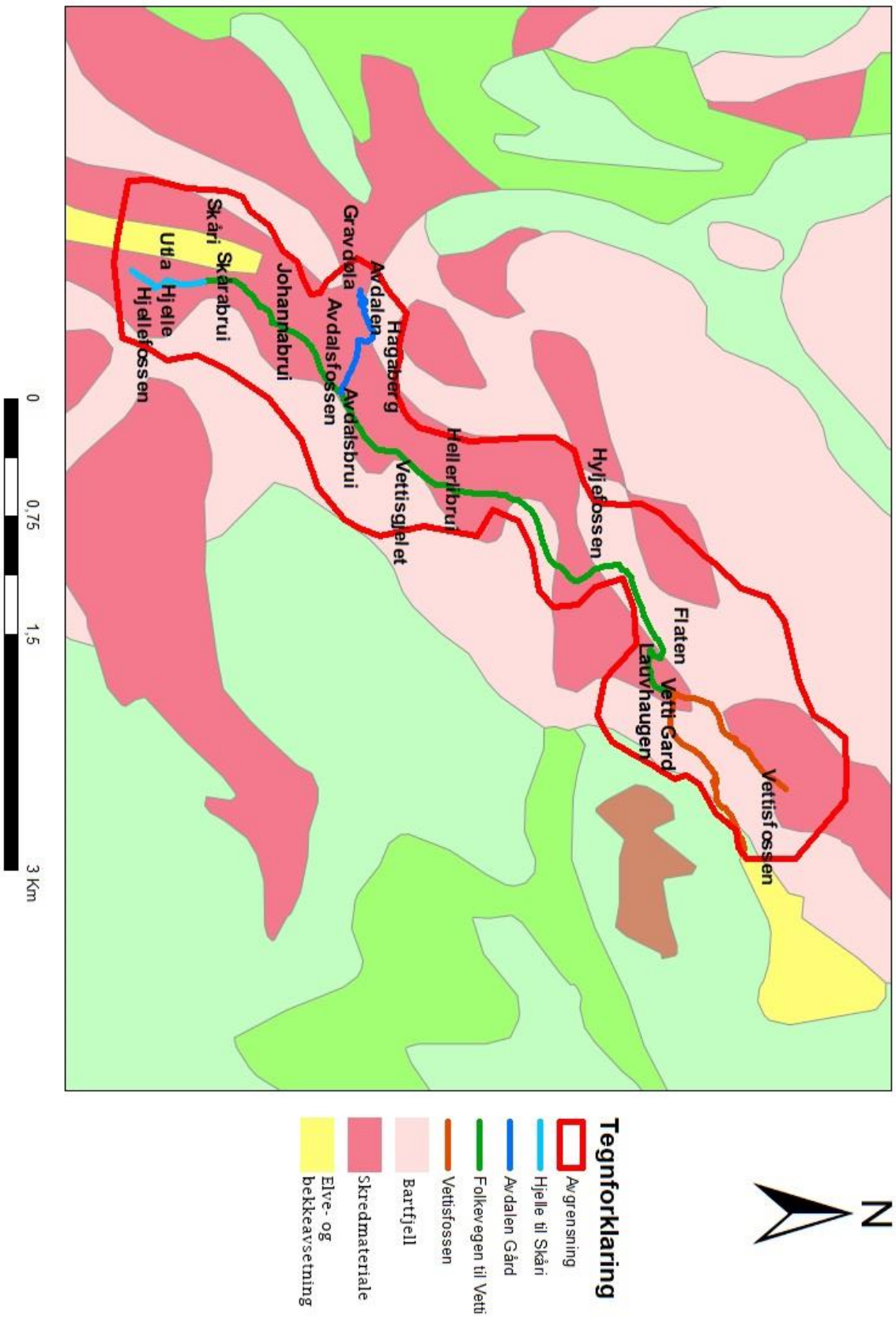

Figur 10. Berggrunnskart. Kartkilde: Norges Geologiske Undersøkelse.

2.4. Løsmasser

Folkevegen er hovedsakelig bygget på skredmateriale, som er det dominerende av løsmasser i utredningsområdet. Det er spesielt på vestsiden av Utle skredmateriale dominerer. Der løsmassene domineres av skredmaterialer finnes det meste av jordbruk innenfor planavgrensningen. På østsiden finner man hovedsakelig bart fjell med stedvis tynt vegetasjonsdekke. Folkevegen går gjennom to partier med bart fjell, og det er flere områder med ras-ur og blokkmark. Ved Folkevegens begynnelse på Skåri er det i tillegg noe elveavsetninger langs elven (Norges Geologiske Undersøkelse, 2018b) (figur 11).

Figur 11. Løsmassekart. Kartkilde: Norges Geologiske Undersøkelse.

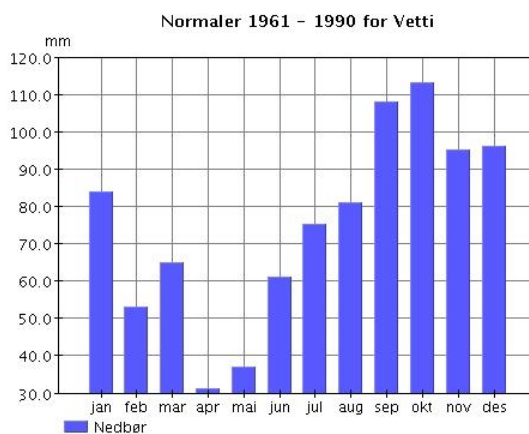
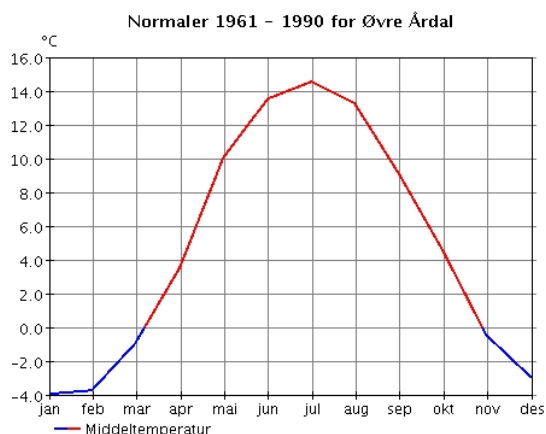
2.5. Klima

Utladalen hører ifølge «*Nasjonalt referansesystem for landskap*» under landskapsregion 23: «Indre bygder på Vestlandet». Utredningsområdet har dermed et svakt kontinentalt klima (Puschmann, 2005), som kjennetegnes ved relativt varme, milde somre, og kjølige vintre (Mamen, 2009). Samtidig vil området oppleve betydelig mindre nedbør enn områder lenger vest, mot kysten (Puschmann, 2005).

De klimatiske forholdene i Utladalen er derimot relativt ustabile. Dalen ligger nemlig i værskillet mellom Vestlandet og Østlandet. I kombinasjon med hyppig vekslende vinder fører det betydelige relieffet til nokså store og uvanlige variasjoner i temperatur og nedbør. Dette gjelder ikke bare fra år til år, men også mellom Utladalens delområder (Schwarzott, 1997).

Allikevel finnes det noen gjennomsnittsmålinger for klimaet i området. Den nærmeste målestasjonen for temperatur ligger i Øvre Årdal. Data fra denne viser en årgjennomsnittstemperatur på 4,7 °C i perioden 1961 til 1990. Varmest er det i juli med gjennomsnittstemperatur på 14,5 °C og kaldest i januar med -4 °C (Meteorologisk institutt, 2018a). Samtidig viser målestasjonen på Vetti at området hadde gjennomsnittlig årsnedbør på 899 mm. i samme periode (Meteorologisk institutt, 2018b) (tabell 1). Til sammenlikning hadde Oslo og Bergen gjennomsnittstemperatur på henholdsvis 5,7 og 7,6 °C, og gjennomsnittlig årsnedbør på 763 og 2250 mm. i denne perioden (Meteorologisk institutt, 2018c; Meteorologisk institutt, 2018d).

Tabell 1. Tabellene nedenfor viser henholdsvis temperaturnormalen for Øvre Årdal og gjennomsnittlig nedbør for Vetti i perioden 1961 til 1990. Kilde: Meteorologisk Institutt.

2.6. Vegetasjon

Tidlige undersøkelser påviste at det eksisterte 397 registrerte plantearter i Utladalen. Nyere registreringer i den gamle kulturpåvirkede marken viste 163 arter på Skåri, Avdalen og Vetti (Solem, 1998). Dette viser et svært høyt biologisk mangfold, særlig knyttet til den tradisjonelle kulturmarken (figur 12). Den store variasjonen i floraen i området skyldes også varierende form på hver kultureng, når det gjelder forhold knyttet til blant annet helning, løsmasser og jordsig. Dette varierer også sterkt innad i hver eng. Det er derfor vanlig å finne planter med vidt forskjellige krav side om side i området. Det høye artsantallet er også knyttet til det historiske bruket (Utladalen Naturhus, ukjent dato). Tradisjonell slått og hevd gir svært artsrik kulturmark.

Figur 12. Fotografiet viser en av mange kulturmarker innenfor planområdet, her fra Avdalen Gard.

Det naturlige vegetasjonsdekket innenfor utredningsområdet er svært variert, men det er løvskog som dominerer (figur 13). Folkevegen går hovedsakelig gjennom partier med blåbærbjørkeskog. Ved Folkevegens begynnelse finner man, foruten partier med bart fjell og rasmark, også områder med annen bjørkeskog, rik edelløvskog, samt oreskog. Men også her er det likevel blåbærbjørkeskog som dominerer. Rundt Avdalen er oreskog mest vanlig. Langs stien opp mot Avdalen finnes det også tydelig kulturpåvirket skog.

Or er det også stor utbredelse av ved Vetti. Her finner man også store områder med eng- og blåbærbjørkeskog (Norsk Institutt for Bioøkonomi, 2018). Engbjørkeskogen er høyproduktiv med rikt innslag av bregner og stauder (Utladalen Naturhus, ukjent dato).

Mellom Avdalen og Vetti er det på vestsiden av fjorden i tillegg partier med lyng- og lavrik bjørkeskog, samt et parti med høystaudeeng (Norsk Institutt for Bioøkonomi, 2018).

Områdene der løsmassene er tynne lag over fjell, er de områdene man hovedsakelig finner bjørkeskog. Andre vegetasjonstyper, som oreskog og rik edelløvskog, samt lyng- og lavrike bjørkeskoger, finner man vanligvis der løsmassene er skredmateriale.

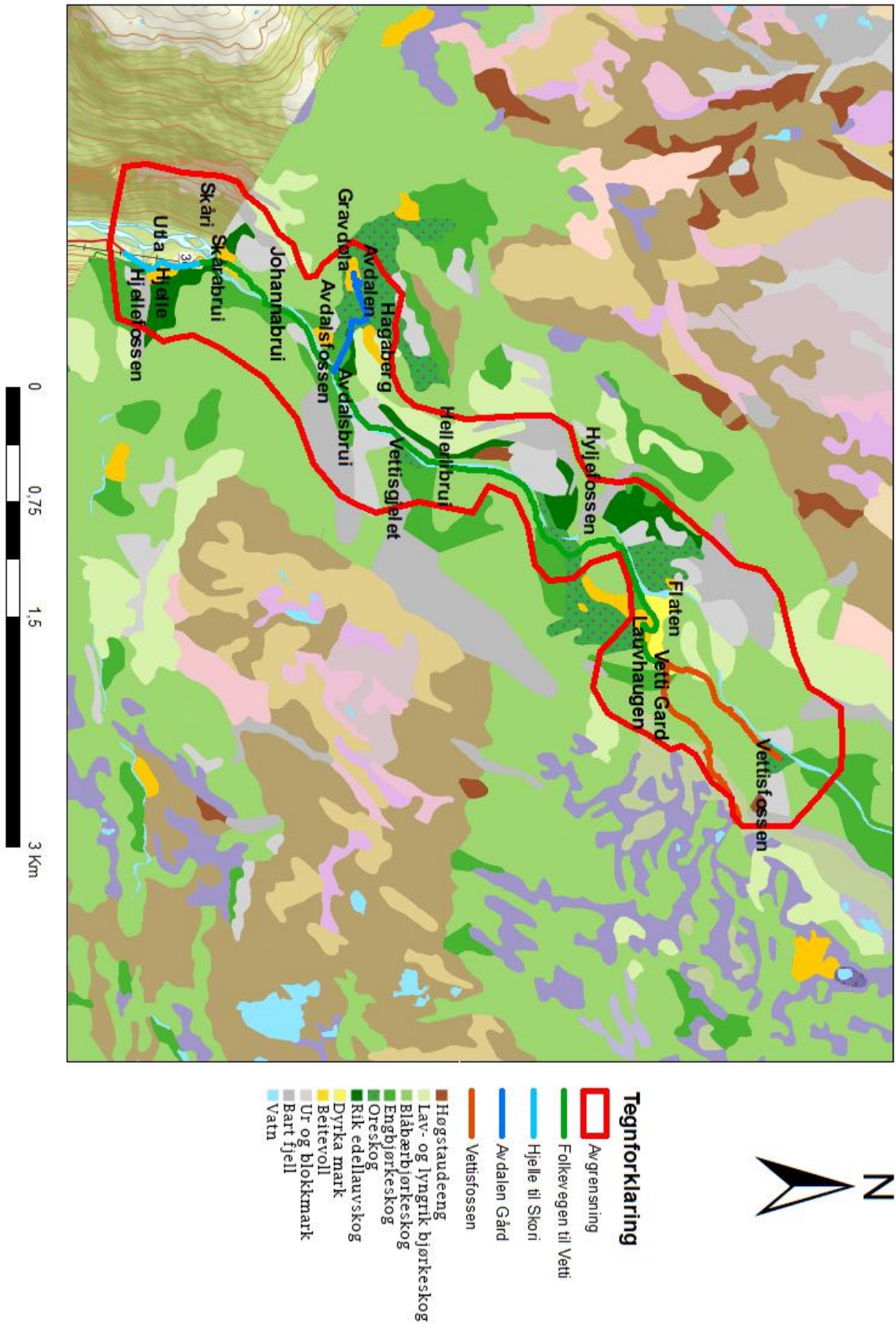

Figur 13. Fotografiet viser vegetasjonsdekket oppover dalsiden, som tydelig er preget av løvtrær.

Av kulturbetinget vegetasjonsdekke er beitemark det vanligste. Dette finner man ved gårdene Hjelle, Skåri, Avdalen og Vetti (Norsk Institutt for Bioøkonomi, 2018) (figur 14).

Skåri ligger på et flatt område under en bratt fjellside. Dette gir gunstig lokalt klima, og jordkvaliteten regnes her som svært god. Jorda på Skåri har derfor gitt gode avlinger, og de fastboende har stort sett hatt god økonomi opp igjennom årene. På Skåri er det videre lokalisert en frukthage, en potetåker og noen styvingstrær (Utladalen Naturhus, ukjent dato). Ved Vetti er det også et stort område med åker (Norsk Institutt for Bioøkonomi, 2018). Også her finnes noen styvingstrær (Utladalen Naturhus, ukjent dato).

Vegetasjonen har sammenheng med løsmasser og berggrunn, som sammen med terrenget har gitt grunnlag for bosetning og landbruk.

Figur 14. Kart som viser vegetasjonsdekke der det er kartlagt. Kartkilde: Norsk Institutt for Bioøkonomi.

Man finner i dag 11 områder med naturtyper som har status som viktige innenfor utredningsområdet (figur 15). Dette er områder som regnes som spesielt viktige for biologisk mangfold, og som det må knyttes ekstra hensyn og forsiktighet til i arealplanlegging. Disse områdene er listet i tabellen (tabell 2) under.

Tabell 2. Liste over viktige naturtyper i planområdet.

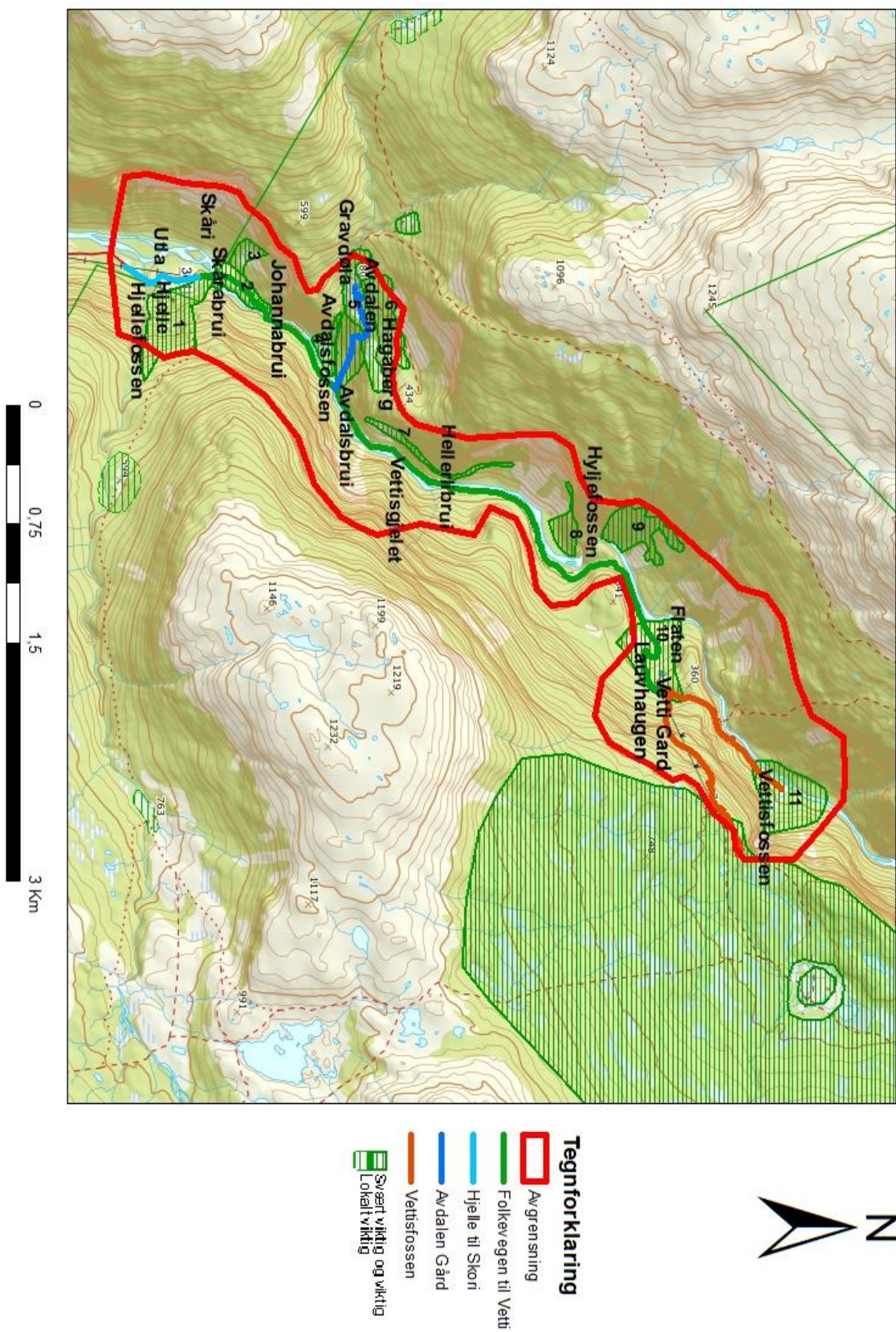
Områdenavn	Naturtype	Karakteristikk
1. Hjelle	Hagemark	Vurdert som svært viktig. Hagemarken inneholder en stor konsentrasjon av styvede lindetrær, noe som er sjeldent i Sogn og Fjordane. Mange av trærne er i dag restaurerte (Miljødirektoratet, ukjent dato.a).
2. Skåri	Slåttemark	Vurdert som viktig. Slåttemarken inneholder et rikt utvalgt arter som tyder på sterk kulturpåvirkning, blant annet hjertegras (<i>Briza media</i>) (Miljødirektoratet, ukjent dato.b).
3. Skåri skog	Rik edelløvskog	Vurdert som viktig. Store områder med gråor-almeskog i bratt lise (Miljødirektoratet, ukjent dato.c).
4. Avdalsfossen	Fossesprøytsone	Også registrert som viktig. Her finner man grasmarkvegetasjon, som er tydelig påvirket av fosserøyk, og som dermed karakteriseres av en unik og sjelden biologisk sammensetting (Miljødirektoratet, ukjent dato.d). Engområdet ved fossen er også tydelig kulturpåvirket med flere gras- og urtearter (Utladalen Naturhus, ukjent dato).
5. Avdalen kulturlandskap	Slåttemark	Her har man kulturlandskapstypene slåtteeng, beitemark og kulturpåvirket skog innenfor et område registret som svært viktig slåttemark. Skogen rundt Avdalen inneholder flere styvingstrær av alm, og både engene og flere av trærne er i dag restaurerte. I 1998 ble det registrert hele 150 forskjellige sopparter innenfor dette området på Avdalen, deriblant den truede safransmåfingersopp (<i>Ramariopsis crocea</i>). Dette er det eneste funnet av denne sopptypen på Vestlandet (Miljødirektoratet, ukjent dato.e).
6. Avdalen edelløvskog	Rik edelløvskog	Ved Avdalen har også to edelløvsskoger fått status som viktig. Edelløvsskogene har mange kulturspor, deriblant flere styvingstrær

		av alm. Også her er flere styvingstrær restaurerte (Miljødirektoratet, ukjent dato.f).
7. Fureholten	Rik edelløvskog	Langstrakt parti på vestsiden av dalen, mellom Avdalsfossen og Hyljefossen. Preges av gråor-almeskog i bratt dalside og er vurdert som viktig (Miljødirektoratet, ukjent dato.g).
8. Storøyeni	Rik edelløvskog	Gråor-almeskog som er registrert som viktig, og som ligger ved Hyljefossen (Miljødirektoratet, ukjent dato.h).
9. Nonsbekken	Rik edelløvskog	Viktig naturtype mellom Hyljefossen og Vetti. Også denne edelløvskogen domineres av gråor og alm (Miljødirektoratet, ukjent dato.i). I Utladalens edelløvsskoger er i tillegg hassel, lind og ask vanlig (Utladalen Naturhus, ukjent dato).
10. Vetti	Naturbeitemark	Videre har beitemarken på Vetti også status som viktig. Beitemarken er her del av et større kulturlandskap, og innenfor området finner man også slåtteeng, samt styvingsskog av alm og bjørk. Mye av engarealet blir her holdt i hevd ved slått, og man finner blant annet orkideen grov nattfiol (<i>Platanthera chlorantha</i>) innenfor dette området (Miljødirektoratet, ukjent dato.j).
11. Vettisfossen	Fossesprøytsone	Det er også en viktig naturtype registrert rundt Vettisfossen. I likhet med området rundt Avdalsfossen, er også denne registrert som fossesprøytsone. Denne sonen har verdi som svært viktig. Området preges hovedsakelig av gressenger og rasmarkvegetasjon som tydelig er fosserøypåvirket, og som har et frodig mosedekke. Her finner man også mye bregner og andre fuktrevende arter. Den norske ansvarsarten aurskrinneblom (<i>Arabidopsis lyrata</i>) er registrert innenfor naturtypen. I utkanten av avgrensingen finnes også noe edelløvskog (Miljødirektoratet, ukjent dato.k).

I tillegg er en liten del av en svært viktig gammel barskog, Vettismorki, så vidt innenfor planavgrensningen (Miljødirektoratet, 2018) (figur 15).

Slåttemarkene på Skåri og Avdalen anses som svært viktige da slåttemarker også er registrerte som utvalgte naturtyper i Norge. Slåttemark er en av seks utvalgte naturtyper i Norge det trengs å ta særskilt hensyn til i landskapsplanlegging og naturforvaltning (Miljødirektoratet, 2016a).

Figur 15. Kart som viser viktige naturtyper. Kartkilde: Miljødirektoratet.

2.7. Dyreliv

Dyrelivet i planområdet er rikt og de korte avstandene mellom Folkevegen, skogkledde dalsider og høyfjell gir artene i området stor spennvidde (Utladalen Naturhus, ukjent dato).

Alle de fire hjortedyrene i Norge har sitt utbredelsesområde i Utladalen. Rådyr og hjort benytter dalen som trekkroute og er et vanlig skue også helt nede ved Folkevegens begynnelse. Alt av kulturlandskap i planområdet har fra gammelt av vært sterkt preget av husdyrbeite. Allikevel har det de siste 45 år stort sett ikke vært tamme beitedyr i området, grunnet forurensing fra aluminiumsverket i Årdal. Dog leies det årlig inn 15 sauer og noen geiter for å holde slåttemarken på Avdalen i hevd. Til tider har det også gått hest på innmarken på Avdalen, samt på Vetti og Skåri (Enzensberger, 2013). Hestene var før Folkevegens tid viktig for transport innover dalen (Utladalen Naturhus, ukjent dato).

Mangfoldet i vegetasjon gjenspeiler seg i fuglelivet. Særlig edelløvskogene og arealene tilknyttet den gamle kulturmarken er spesielt rike på fugleliv. Karakteristiske fuglearter er løvsanger (*Phylloscopus trochilus*), bjørkefink (*Fringilla montifringilla*), blåstrupe (*Luscinia svecica*) og ringtrost (*Turdus torquatus*). Videre er området rikt på rovfugler som kongeørn (*Aquila chrysaetos*), i tillegg til vesentlige rypebestander (Enzensberger, 2013).

I tillegg er hele 204 sommerfuglarter observert, hovedsakelig i tilknytning til kulturmiljøene ved gårdene, samt langs Folkevegen (Enzensberger, 2013).

Andre vanlige og karakteristiske dyr i dalen inkluderer mår (*Martes martes*), rødvov (*Vulpes vulpes*), mink (*Neovison vison*), hare (*Lepus timidus*), ekorn (*Sciurus vulgaris*), samt diverse smågnagere og frosk. Laks (*Salmo salar*) og sjøaure (*Salmo trutta*) fins i Uta (Solem, 1998), hvor det tidligere har blitt fanget laks på 24 kilo (Utladalen Naturhus, ukjent dato).

2.8. Truede arter

Det er i planområdet gjort funn av en rekke truede plante- og dyrearter, men ingen uønskede fremmedarter. Truede plantearter inkluderer først og fremst ulike lav og sopper, hvorav de fleste er registret i området rundt Avdalen. Her er soppen elegant småfingersopp (*Ramariopsis subtilis*) og lavtypene almelav (*Gyalecta ulmi*) og klosterlav (*Biatoridium monasteriense*) blant de truede artene. Som tidligere nevnt finner en også safransmåfingersopp ved Avdalen, også denne truet (Artsdatabanken, 2018).

Videre er det oppdaget noen truede karplanter langs Folkevegen mellom Avdalen og Vetti. Dette inkluderer hovedsakelig alm, som området er rikt på, i tillegg til huldregras (*Cinna latifolia*) (Artsdatabanken, 2018).

Av dyrearter er i tillegg fuglearten blåstrupe og sommerfuglen *Rhigognostis annulatella* registrert rundt Avdalen, og begge er truet. Ved Vetti finner man den truede fuglen taksvale (*Delichon urbicum*) og sommerfuglen knoppurtengmott (*Paratalanta hyalinalis*) (Artsdatabanken, 2018).

2.9. Landskapsrom og estetiske forhold

For ytterligere å beskrive planområdets særpreg, og hvordan det oppleves for de besøkende, følger det under en beskrivelse av landskapsrom og estetiske forhold.

Selve planområdet er et omfattende overordnet landskapsrom som blir avgrenset av siktlinjene oppover dalsidene. Hovedlandskapsrommet er stort, med høye horisontlinjer og har en større skala enn de underordnede. Dalsidene skaper høye vegger i landskapet, samtidig som rommet oppleves relativt trangt og lukket. I dalbunnen oppleves landskapet nokså flatt, med brå overganger til bratte dalsider. Dalsidene skaper altså tydelige overganger fra landskapsgulv til landskapsvegger. Videre har dalen en svingete form. Dette gjør at utsikten utover landskapet stort sett er begrenset til det underordnede landskapsrommet man befinner seg i. Vannflaten, altså Uvla, fungerer som landskapsrommets naturlige gulv sammen med Folkevegen, og de mer flate og slake områdene nederst i dalen. Utladalens utstrakte og lange form danner en storskala retningslinje oppover mot Vetti, og gjør landskapet lett orienterbart. Det er stort sett sammenheng og repetisjon i landskapet, men elementer som fossefallene og ras-urene fra fjellsidene representerer flere brudd i landskapets overordnede mønster. Enden av planavgrensningen i nordøst har ikke en like markant og naturlig vegg, da Uvla og Utladalen fortsetter oppover mot Jotunheimen. Dalen forsetter altså utover planområdet som en slags forlengelse av hovedrommet. Tåke og lavt skydekke kan «senke taket», og gjøre at landskapsrommet virker enda mer lukket, og betydelig mindre.

Grunnet det smale og trange dalløpet, samt en slyngende form, har planområdet mange små underordnede landskapsrom (figur 17). Avgrensingene av de underordnede rommene er satt der landskapsomgivelsene gir naturlige avgrensinger og overganger. Figur 16 viser et tydelig eksempel på et underordnet landskapsrom.

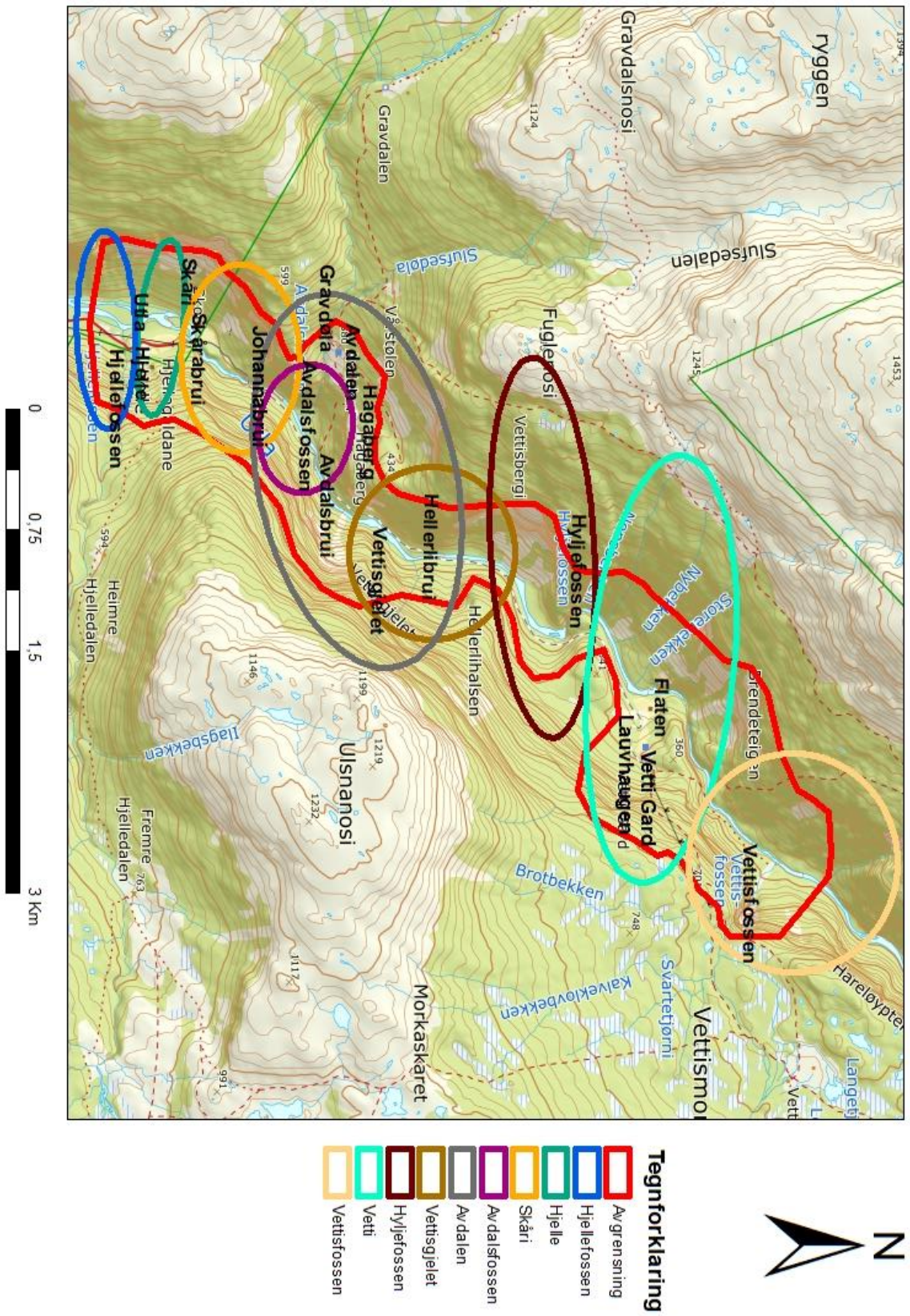

Figur 16. Bildet viser deler av parkeringen ved Hjelle. Her kan man tydelig se hvordan det er dannet et naturlig område som defineres av landskapet, med markante vegger, gulv og overganger. Bildet er hentet fra Google Street View og er tatt i oktober 2010.

Det mest markante landskapsrommet er kanskje det rundt Avdalsfossen (figur 17). Rommet er stort og åpent og har flere karakteristiske elementer.

Figur 17. Oversikt over landskapsrom.

Man kan oppleve karakteristiske lyder i de ulike landskapsrommene. De mest merkbare lydene inkluderer fuglene, raslingen fra løvtrærne, samt vinden som suser gjennom dalen. Allikevel er det nok lyden fra Utlas elvesus som er mest dominerende, i tillegg til lyden fra fossene. Lyden av både Utlå og fossene vil naturlig nok variere etter sesong og vannføring. Friluftsutøvere, særlig i turistsesongen skaper en del liv langs Folkevegen. Under synfaring i området har det vist seg at lyden fra små steinsprang heller ikke er uvanlig.

Karakteristiske lukter inkluderer først og fremst lukten av trær, gress og mose, samt annen vegetasjon. Ved og i de gamle gårdsbyggene er lukten av gammelt treverk og landbruk markant.

Selv om planområdet oppleves nokså trangt og lukket, med tydelige skiller mellom landskapsgulv og vegger, er det flere steder god utsikt utover større områder. De viktigste utsiktspunktene med betydelig utsyn er ved Avdalen Gard (figur 25), Folkevegen vis-a-vis Avdalsfossen (figur 18), oversiden av Vetti Gard, samt de åpne partiene ved Hyljefossen og Vettisfossen. Videre er det flere steder langs veien hvor man har panoramautsikt ned mot Utlå. Over Folkevegens fire broer har man også god sikt i begge retninger, oppover og nedover Utladalen og elvas løp. Ved steder langs Folkevegen, med god og estetisk fin utsikt, vil det være et naturlig ønske blant områdetets friluftsutøvere å stoppe opp for å hvile, spise, ta bilder eller bare nyte naturen.

Hovedlandskapsrommet danner flere naturlige orienteringspunkter og landemerker i terrenget. Dalens utstrakte og lange form gjør det naturlig å bevege seg langs dalbunnen, i dalløpets retning. Før Folkevegens tid var Utlå det viktigste orienteringselementet, sammen med de gamle kløvstiene mot Vetti. I dag er Folkevegen den viktigste og mest naturlige orienteringslinjen. Andre punkter inkluderer Avdalsfossen og andre spesielle landskapselementer som rygger, åser og bergkanter. Disse skaper også naturlige orienteringspunkter i terrenget, da de med sine særegenheter forteller hvor i landskapet man befinner seg. Innenfor planområdet er det også menneskeskapte orienteringspunkter. Et eksempel er Vetti Gard, som kan sees et godt stykke nedover dalen, og som dermed er naturlig å orientere seg etter hvis man skal gå inn til Folkevegens ende.

Det kan også oppleves sterke årstidsendringer i området (figur 18). Dalen oppleves vidt forskjellig om sommeren, med grønn og frodig vegetasjon i dalsidene, enn det den gjør en kald og snørik vinterdag.

Figur 18. Illustrasjon av de sterke årstidsvariasjonene planområdet byr på. Bildene er tatt langs Folkevegen og viser Avdalsfossen i henholdsvis august 2017 og mars 2018.

Området virker å være godt brukt til alle årstider. Mest populært vil det allikevel være om sommeren, i den travleste turistsesongen. I sommerhalvåret er det nok de tilreisende som står for størsteparten av besøk. Om vinteren er området preget av å bli benyttet hovedsakelig av lokalbefolkningen og andre hyppig besøkende.

2.9.1. Gårdenes stedsopplevelse

Gårdene innenfor planavgrensningen besøkes ikke bare av lokalkjente som kjenner stedets kvaliteter og særpreg, med også av «fremmede». Disse kan få innblikk i de kulturhistoriske karakteristikkene for første gang. De fleste gårdene i området kan oppleves som et mål i seg selv, særlig Skåri, Avdalen og Vetti, da disse gårdene ofte er destinasjon eller mellomstopp for turgåere i området. Gårdstunenes strukturer gir stedene mye av deres estetiske og opplevelsesmessige uttrykk, og skaper romfølelse mellom bygningene. Gårdenes generelle struktur med tungate skaper tydelige langstrakte og lune landskapsrom. Gårdene fungerer også som sentrum for sine omgivelser, der man har utsikt utover omkringliggende natur og annet kulturlandskap. Opplevelsen av gårdene vil naturligvis veksle fra person til person, og

hvilke forventinger og kunnskaper man besitter på forhånd. Opplevelsen vil også veksle i henhold til retningen man ser gårdene. Ser man nedover mot gården fra en bakketopp vil tunområdet virke annerledes enn om man kommer gående nedenfra og ser opp på gårdene (Aasaaren, 1993).

2.10. Historie og dagens kulturlandskap

2.10.1. Områdets generelle historie

Utladalen er et område ikke bare rik på natur, men også kulturhistorie og menneskelig påvirkning. Verneformen «landskapsvernområde» kjennetegnes gjerne ved at nettopp kulturlandskapet er del av grunnlaget for vern (Naturmangfoldloven, 2009). Dette har tydelig også vært tilfellet for Utladalen landskapsvernområde. I dag ligger det seks gårder innenfor planavgrensningen, alle i nærheten av Folkevegen. Foruten Skåri og Vetti, de to gårdene Folkevegen strekker seg mellom, finner man også Hjelle, Avdalen, Flaten og Lauvhaugen innenfor planområdet (figur 4). Alle gårdene er del av de tradisjonelle kulturlandskapene man finner i dalen (figur 19). I tillegg ligger det flere støler tilknyttet disse gårdene, men utenfor planavgrensningen.

Kultursporene er i dag fremdeles mange. Alle seks gårder har en rekke gårdsbygninger, og de virker alle relativt godt vedlikeholdt. I landskapet langs Folkevegen, spesielt rundt gårdstunene, er det i forskjellig grad tydelige spor av gammel kulturmark (figur 20 og 25).

I tillegg til selve Folkevegen er det også flere eldre stier i området, der mange er tilknyttet gårdene, mens andre går oppover og langs dal- og fjellssidene. Disse eldre stiene fungerte som ferdselsårer i tidligere tider.

Figur 19. Fotografiet viser Vetti Gard, som tydelig er del av et tilhørende og overordnet kulturmiljø.

Med sikre bosetninger fra 1100-tallet er Vetti den eldste gården innenfor planavgrensningen, men rundt år 1350 ble hele Utladalen mest sannsynlig lagt øde og forlatt grunnet svartedaudens inntog gjennom landet (Utladalen Naturhus, ukjent dato). 250 år senere, i 1601, blir Vetti skildret som en ødegård (Thyri, 2011). Noen få år senere hører man igjen om bosetning i Utladalen (Utladalen Naturhus, ukjent dato). På slutten av 1800-tallet hadde gårdene i planområdet en topp i folketallet på totalt 55 innbyggere, og folket levde på den tiden hovedsakelig av selvdyrking av poteter og grønnsaker (Solem, 1998), samt bygg og havre (Aasaaren, 1993). Tidligere var også husdyrhold med tilhørende stølsdrift et viktig ressursgrunnlag for bøndene i dalen, og alle gårdene hadde to støler hver. Stølsdriften i området ble lagt ned så sent som innen 1960-tallet (Utladalen Naturhus, ukjent dato), etter over tusen års drift (Solem, 1998). For å skaffe fôr til husdyrene var slått av engarealer også en viktig ressurs i Utladalen. Engene ble slått med lang- og stutturv og lagret i løer. Også lauving av styvingstrær var et viktig fôrtilskudd (Aasaaren, 1993), noe som gjenspeiler seg i de mange kulturpåvirkede skogene både innenfor og utenfor planavgrensningen (figur 20).

Figur 20. Fotografiet viser et av mange restaurerte styvingstrær i planområdet. Treet står langs stien opp til Avdalen.

I etterkrigstiden gikk samfunnet gradvis over fra selvforsyningsøkonomi til markedsøkonomi, og det skjedde store endringer i ressursbruken i området, som ellers i landet. Mens det store hamskiftet kom allerede på 1850-tallet til store deler av landet ellers, gikk det rundt hundre år til før det nådde en såpass avsidesliggende plass som Utladalen. Grasproduksjon og slått ble viktigere, mens man gikk mer og mer bort fra selvdyrking av grønnsaker. På 1950-tallet kom slåttmaskinen til området, og ble et viktig redskap for driften (Solem, 1998). Utslipp av fluor fra aluminiumsverket i Årdal begynte i 1947, og hadde sin topp på 60- og 70-tallet, før utslippene begynte å minske gradvis fra 80-tallet. Utslippene viste seg å få store negative konsekvenser for husdyrene i området, blant annet dødfødsler og kalver født med misdannelser. Dette satte en stopper for husdyrdriften (Utladalen Naturhus, ukjent dato). Vetti var den siste gården med husdyr og holdt på til 1975, mens de andre gårdene i området ga seg allerede i løpet av 50- og 60-tallet (Enzensberger, 2013). Utslippene ga også betydelige skader på skogen, ikke bare innenfor planavgrensningen, men også langt innover dalen. Utslippene gikk særlig hardt utover dalens furuskog (Utladalen Naturhus, ukjent dato). Den siste fastboende flyttet i 1987 og siden har det kun bodd mennesker i området i deler av sommerhalvåret (Solem, 1998).

2.10.2. Ferdselshistorie

Områdets ferdselshistorie er også rikt og spennende, og vitner om den lange tradisjonen området har for utøvelse av friluftsliv.

Utladalen ble først kjent utenfor lokalmiljøet i 1818 etter at Lærdalsprest Bøyesens reiseskildringer fra turen innover den gamle stien mellom Hjelle og Vetti ble trykt i flere reisebøker og på en rekke språk. Reiseskildringen er en av de eldste fra indre Sogn (Utladalen Naturhus, ukjent dato). I skildringene lovpriset Bøyesen ikke bare naturen i området, men også vertskapet som tok imot han på Vetti. Hans tekster spredde kunnskapen om naturen i Årdal og i tiårene som fulgte tok mange turen til Utladalen og fjellene rundt etter å ha lest det presten beskrev (Thyri, 2011).

Axel Arbo var kanskje den første ordentlige turisten i Utladalen. Hans reiseartikler på siste halvdel av 1850-tallet bidro med å gjøre nordmenn kjent med egen natur. Hans skildringer fra Sogn gjorde Utladalen enda mer kjent, og var uten tvil sentralt for turistlivet på den tiden. Enda større påvirkning for turismen hadde opprettelsen av Den Norske Turistforening i 1868. Etter dette økte strømmen av turister til området jevnt og trutt. I 1875 fikk Vetti status som turiststasjon, og gården ble utgangspunkt for mye friluftsutøvelse videre innover dalen og til Jotunheimen (Utladalen Naturhus, ukjent dato).

William Cecil Slingsby var en britisk fjellklatrer som av mange regnes som den norske tindesportens far (Thyri, 2011). Fra 1872 til 1921 var han den første til å bestige rundt 45 av Norges høyeste fjelltopper, deriblant Store Skagastølstind i Jotunheimen, Norges tredje høyeste topp (Larsen, 2017). Et av Vettis støler var utgangspunkt for denne bestigningen (Utladalen Naturhus, ukjent dato). Bestigningen markerte starten på norsk fjellsport (Larsen, 2017), og Slingsby var hele seks ganger i Årdal. Flere av bestigningene ble utført sammen med Arnfinn Vetti fra Vetti (Allkunne, 2017), som da var kun i tenårene (Schwarzott, 1997). Han besøkte Vetti Gard i 1874 og få turister hadde vært mer i Utladalen på den tiden enn Slingsby. Hans turer i Utladalen ble beskrevet i den populære boka «Norway, the northern playground», utgitt i 1904 (Utladalen Naturhus, ukjent dato).

Før Folkevegens tid gikk transport og annen ferdsel innover Utladalen med kløv eller treslede. Den gamle kløvstien fra Hjelle til Vetti har i dag blitt erstattet med Folkevegen, og den fulgte omtrent samme løype som Folkevegen gjør øst for Utladalen i dag. Samtidig hadde de fastboende på Avdalen en egen kløvsti på vestsiden av elva. Stiene var fra gammelt av hovedferdselsårene innover dalen, men det gikk også flere andre stier på kryss og tvers i

dalen, blant annet til de mange stølene. Kløvstiene var svært ras- og skredutsatte, og ofte måtte deler av stiene bygges opp igjen på våren for at man skulle få kontakt med sivilisasjonen igjen. I vinterhalvåret var Vetti helt isolert fra omverdenen, og beboerne måtte her være helt selvforsynte (Utladalen Naturhus, ukjent dato). Stort sett kunne man nemlig bare regne med å få brukt de gamle stiene trygt fra juni til september (Schwarzott, 1997). Slått og lauving ble derfor meget viktig for Vetti, for å sikre mat til buskapen gjennom vinteren. Den første veisaken som ble behandlet i Årdal kommune ble gjennomført i 1864 og gjaldt utbedring av Avdalsskåri, stien opp dalsiden til Avdalen. Selv om søknaden ble godkjent, førte det aldri til noe arbeid på stien (Utladalen Naturhus, ukjent dato). Avdalsskåri-stien var på den tiden eneste tilkomstvei folket på Avdalen hadde, og ble blant annet brukt som skolevei (Hauge, pers. medd., 2018a). Stien ble også benyttet til å frakte krøter opp til gården, og man måtte krysse Gravdøla før man var fremme (avdalen.no, ukjent dato.a). Stien opp Avdalsskåri er smal, trang og særdeles luftig, med stup på en side og fjellvegg på den andre (figur 21). I tidligere tider skal en person ha falt utfor stupet langs rennen og omkommet (Aasaaren, 1993). I dag er ikke stien oppmerket da den passer best til den fjellvante og lokalkjente, og ikke for «hvermannsen» (Enzensberger, 2013). I forbindelse med økt fotturisme og Vettis nye status som turiststasjon på 1800-tallet, ble kløvstien mellom Hjelle og Vetti utbedret, og det ble opparbeidet flere hengebroer for å unngå de mest rasutsatte partiene. På slutten av 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet ga kommunen flere mindre tilskudd til kløvstien. I 1906 ble stien lagt om nok en gang etter en storflom som tok med seg flere av hengebroene (Utladalen Naturhus, ukjent dato). Selv om hengebroene ble erstattet av nyere og mer moderne broer under byggingen av Folkevegen, står noen av de gamle hengebroene igjen i dagens landskap. I tillegg finnes det noen rester etter den gamle kløvstien flere steder mellom Hjelle og Vetti (Aasaaren, 1993), men disse er i dag ikke synlige fra Folkevegen.

Figur 21. Den gamle kløvstien oppover Avdalskkåri slik den fortoner seg i dag. Rundt år 1900 ble stien erstattet av en finere og tryggere sti på andre siden av Avdalsfossen (Solem, 1998). Foto: Rigmor Solem (ukjent dato).

2.10.3. Folkevegens historie

Folkevegen (opprinnelig kalt «Vettisvegen») ble åpnet 19. juni 1977 (Årdal kommune, ukjent dato) etter 4 års arbeid (Askheim, 2012). Veien heter nettopp Folkevegen da den ble bygget utelukkende på dugnad av rundt 1500 årdøler (Allkunne, 2011). Folkevegen ble i utgangspunktet anlagt etter ønske fra de da 9 fastboende ved Vetti (Norsk Rikskringkasting, 1974). Allerede i 1940 ble planene og finansieringen av en skikkelig vei til Vetti utarbeidet. I årene etter kom det en rekke løyvinger på budsjettet til bygging av veien, uten at arbeidet noen gang startet opp. 32 år senere, i 1972 ble pengene som var avsatt til vei til Vetti overført til en fylkesvei. Den daværende ordføreren i Årdal forsto misnøyen til folket på Vetti og sendte ut en utlysning i lokalavisen der han etterlyste en person som kunne lede dugnadsarbeidet for å få på plass veien til Vetti. Ordføreren så for seg en enkel Vettisvei, men dugnadsinteressen viste seg å bli større enn det han kunne forestille seg (Thyri, 2011) (figur 22).

Figur 22. Fotografiet er tatt under byggingen av Folkevegen. Her ser man konstruksjonen av Hedleribrui, en av Folkevegens fire broer. Foto: Jan B. Paulsen (ukjent dato).

I tillegg til å hjelpe de fastboende, gjorde veien det også lettere for lokale og tilreisende å utøve friluftsliv (Norsk Rikskringkasting, 1974) (figur 23). Den gjorde Vettisfossen, hele Utladalen og Jotunheimen lettere tilgjengelig for allmennheten. Veien ble nemlig bygget som en naturvei, men skulle også kunne benyttes til bil- og traktorkjøring av områdets forvaltere. Folkevegen er også et viktig ledd i varetransporten til og fra turiststasjonene i Utladalen. I tillegg er den sentral for transporten av byggemateriale, noe som er viktig for vedlikeholdet av de mange kulturverdiene innover dalen (Thyri, 2011). Folkevegen er en kommunal vei, og det i dag kommunen som eier og drifter den (Solem, pers. medd., 2018).

Figur 23. Fotografiet er tatt i 1977 under åpningen av Folkevegen. Det viser for øvrig Folkevegens første bro og man ser Utladalen Naturhus til høyre. Til venstre ser man boligen der den siste fastboende på Skåri holdt hus. Foto: Jan B. Paulsen (1977).

2.10.4. Gårdenes historie

2.10.4.1. Hjelle

Den første gården som vil møte områdets besøkende er Hjelle (figur 4), der parkeringen til Folkevegen ligger et steinkast unna. Hjelle regnes som den nest eldste gården innenfor planavgrensningen og er først nevnt på 1300-tallet. Jorda på Hjelle sies å være frodig og lettdeven. Den vestvendte lia bak Hjelle har tradisjonelt blitt benyttet som høstingsskog, med lauving av alm, lind og bjørk. I lia har det tidligere også gått geiter (Utladalen Naturhus, ukjent dato). Hjelle består i dag av 7 bygninger, hvorav 6 er SEFRAK-registrerte (Fylkesatlas, 2018). Den siste er i dag kun en ruin (Enzensberger, 2013). SEFRAK-registeret tillegger bygninger i utgangspunktet ikke spesielle vern, men er ment som et varsko for kommunen og andre forvaltere under arbeid med arealplanlegging og saksbehandling. Det må vurderes verneverdi før SEFRAK-bygg kan endres eller rives (Riksantikvaren, ukjent dato).

2.10.4.2. Skåri

Fra Folkevegens start ved innfallsporten er det rundt 100 meters gange til Skåri Gard (figur 4), et tidligere gårdsbruk som var i tradisjonell drift frem til 1970-tallet. Det er ikke kjent når gårdsdriften startet på Skåri, men slekten til dagens eier har vært tilknyttet gården i minst 200 år. Jordbruksformene man finner spor etter på Skåri (og andre steder i dalen) har røtter til vikingtiden (Utladalen Naturhus, ukjent dato), som varte omtrent mellom år 800 og 1050 (Røvik og Solberg, 2017). Tidligere var Skåri en husmannsplass for en annen gård i Øvre Årdal, men ble selveierbruk på 1960-tallet. Og da jordsmonnet her regnes som lokalt gunstig er det lite nød og ingen dårlig økonomi tilknyttet gårdens historie.

I 1996 startet arbeidet med å restaurere kulturverdiene på Skåri og to år etter ble Utladalen Naturhus (figur 24) offisielt åpnet (Utladalen Naturhus, ukjent dato). Formålet med naturhuset er å gi besøkende informasjon om naturen og kulturhistorien i området. Naturhuset består blant annet av en utstilling og en kafe som begge er åpne for publikum i sommerhalvåret (Vettisriket, ukjent dato.a). Ved Skåri foretas årlig slått av eng, krattrydding, hevd av frukthage, opprettholdelse av potetåker, lauving, rekruttering av nye styvingstrær og vedlikehold av veier og stier. På lisiden mellom Skåri og Utla ligger det et lite steinuttak, som ble brukt til å ta ut masse under arbeidet med Folkevegen. Tidligere gikk det flere kyr, griser og geiter på gården (Utladalen Naturhus, ukjent dato).

I dag består Skåri av 5 bygninger, deriblant den tidligere driftsbygningen som nå fungerer som utstillingshus. I tillegg inkluderer gårdstunet et stabbur, som regnes som Årdal kommunes eldste bygning (Enzensberger, 2013). Denne bygningen var tidligere et bolighus og sto da på Avdalens husmannsplass; Hagaberg. Stuehuset på Skåri har «akershusisk stil», noe som tyder på at området har hatt kulturpåvirkning fra Østlandet (Utladalen Naturhus, ukjent dato). Dette gjelder for øvrig også stuehusene på Avdalen og Vetti (Solem, 1998). Skåri har en tunstruktur der bygningene er plassert langs en tungate, noe som er typisk for indre Sogn grunnet brattlendt terreng (Enzensberger, 2013). Fire av bygningene er her SEFRAK-registrert (Fylkesatlas, 2018). Unntaket er et nyere og mer moderne hus som ble bygget som bolighus i 1960 til den siste fastboende. Alle de 4 eldre bygningene har i nyere tid blitt restaurert av grunneier og stiftingen Utladalen Naturhus (Solem, 1998).

Figur 24. Fotografiet viser Skåri Gard i dag, med kafe og utstilling i naturhuset.

2.10.4.3. Avdalen

Rundt 1 kilometer videre oppover Folkevegen fra Skåri går det sti opp til Avdalen Gard, som ligger noen hundre meter oppover dalsiden (figur 25). Navnet betyr mest sannsynlig «avsidesdalen». Den første sikre bosetningen her er fra år 1598. Avdalen kunne på mange måter regnes som en god gård, og solen var borte i betydelig kortere perioder her enn i Øvre Årdal. Gården hadde tidligere en stor buskap, og flere åkerlapper der det ble dyrket korn (Utladalen Naturhus, ukjent dato). Avdalen hadde i tidligere tider mer naturlig eng og større høyavling enn Vetti og Hjelle, men til gjengjeld mindre åker (Aasaaren, 1993). Også oppgangssagen var en viktig ressurs for gården. Driften av denne var mulig grunnet Gravdøla som løp forbi, i kombinasjon med lett tilgjengelig skog. Gården har vært fraflyttet siden 1962 (Utladalen Naturhus, ukjent dato), men har de senere år blitt restaurert (Lauritzen, 2010), sammen med kulturlandskapet rundt. I tillegg til fluorutslipp, var manglende veiforbindelse også utslagsgivende for fraflyttingen fra denne gården (Aasaaren, 1993). Rundt gården finner man i dag slåtteeeng, beitemark og gammel kulturskog (Enzensberger, 2013). Langs stien oppover mot Avdalen er det spor etter tradisjonell lauvving, i form av noen styvingstrær. Trærne er del av et restaureringsprosjekt. Gården har kafe og overnatting tilgjengelig om

sommeren (avdalen.no, ukjent dato.b), samt et selvbetjeningslosji hele året (Lauritzen, 2010). Avdalen har vært turisthytte siden 1991 (Utladalen Naturhus, ukjent dato). I 1997 var det 600 overnattinger på turisthytten (Solem, 1997), et tall som mest sannsynlig har steget en del i årene som har gått siden. Stien opp til Avdalen setter derimot ofte en stopper for utøving av friluftsliv, da særlig om vinteren, når stien ofte fortøner seg farlig, med snø og is i dalsiden (Lauritzen, 2010). Gården består i dag av hele 11 store og små bygg. Foruten hovedhuset som fungerer som turiststasjon, kafe og overnattingssted, finner man også flere stabbur og løer. Også på Avdalen er de fleste bygningene SEFRAK-registrerte, der kun to mindre bygg representerer unntak (Fylkesatlas, 2018). Man finner en typisk tunstruktur også på Avdalen (Enzensberger, 2013). Ved å plassere fjøset på nedsiden av tungaten unngikk man gjødselsig inn mellom husene (Utladalen Naturhus, ukjent dato), noe som var viktig i bratt vestlandsterreng. Dette ga i tillegg naturlig gjødsling til åkrene og engene nedenfor bygningene (Hauge, pers. medd., 2018b).

Avdalen har en husmannsplass, som ligger litt nedenfor hovedgården, langs den nye stien. Plassen heter Hagaberg og har sikre kilder om bosetning fra første halvdel av 1800-tallet (Thyri, 2011). Hagaberg var bebodd frem til 1950, og sto forfallent i mange år (Aasaaren, 1993), før også denne plassen har blitt renoverert i de senere år sammen med Avdalen (Thyri, 2011).

Figur 25. Fotografiet viser Avdalen Gard, mens Hagaberg kan ses i bakgrunnen. Foto: Kristoffer Nystedt (ukjent dato).

2.10.4.4. Vetti

Folkevegens ende er altså ved Vetti (figur 4). Her, på rundt 300 meters høyde over havet, ligger Vetti Gard (figur 19). Vetti er som nevnt den eldste gården i Utladalen og har sikre kilder om bosetning fra år 1120 (Utladalen Naturhus, ukjent dato). Navnet Vetti betyr mest sannsynlig noe liknende som «eventyrenge». Allerede fra starten av ble det drevet korndyrking på gården, og tidligere var hele Utladalen utmark tilhørende Vetti (Vetti Gard turiststasjon, ukjent dato.b). Etter at gården fikk status som turiststasjon, ble det gitt nyttig økonomisk tilskudd til gårdsdriften. Den siste fastboende på Vetti flyttet i 1985 (Utladalen Naturhus, ukjent dato).

Gården markerer i dag slutten på Folkevegen. Her finner man en sommeråpen turiststasjon, hvor det er rom for overnatting, og hvor det serveres mat (Vetti Gard turiststasjon, ukjent dato.a). Vetti Gard består av 10 store og små gårdsbygg (Enzensberger, 2013), hvorav de fleste gir uttrykk av å være restaurert og godt vedlikeholdt. Foruten driftsbygningen, som også fungerer som turiststasjon, kafe og overnattingslokale, finner man også to stabbur, en løe, et uthus og et fjøs, i tillegg til flere andre småbygg. Gården er del av et helhetlig kulturlandskap, med slåtteeenger, beitemark, kulturskoger og styvingstrær. Mye av arealet er holdt i god hevd gjennom jevnlig skjøtsel. På Vetti Gard er alle de 10 bygningene SEFRAK-registrerte (Fylkesatlas, 2018). Gården har i motsetning til de øvrige gårdene innenfor planavgrensningen ingen klar tungatestruktur. Dette fordi tunet tidligere har blitt flyttet grunnet rasfare (Enzensberger, 2013).

2.10.4.5. Flaten og Lauvhaugen

Ved Vetti finner man også gårdene Flaten (figur 1) og Lauvhaugen. Disse var tidligere husmannsplasser under Vetti før de ble selvstendige gårder. Gårdene er del av grenda Vetti som tidligere hadde totalt 30 innbyggere. Grenda hadde til tider også egen skole, der gjestestuen på Vetti fungerte som klasserom (Thyri, 2011). Kulturmiljøene på Flaten og Lauvhaugen er restaurert, og landskapet rundt gårdene er også her tradisjonell kulturmark (Enzensberger, 2013). Begge gårdene består i dag av 7 bygninger hver, og gårdene har begge 5 SEFRAK-registrerte bygg (Fylkesatlas, 2018).

2.10.5. Kulturminner og lokal byggeskikk

Det er ingen fredede bygninger innenfor planavgrensningen, men det ligger tre automatisk fredede gravrøyser, med tilhørende sikringssoner, ved gården Flaten. Gravrøysene vitner om bosetning i området fra bronsealderen (Fylkesatlas, 2018). De tradisjonelle gårdsbygningene i området er i all hovedsak laftet (Enzensberger, 2018) og man brukte furu som materiale så langt det var tilgjengelig (figur 26). I Utladalen har de fleste gårder to stuehus. Det var vanlig at husholdet bodde i det ene, mens det andre ble brukt til gjester og til festlige lag. Sistnevnte stue fikk også glass, men dette var for dyrt å installere på begge stuehusene og i andre bygninger. I dag finner man den mest opprinnelige stuebygningen på Flaten. Videre finner man to forskjellige typer løer i Utladalen. Den eldste typen er den vanligste og finnes over hele landet. Denne typen brukes utelukkende til oppbevaring av høy og korn (Utladalen Naturhus, ukjent dato). På Vetti, Hjelle og Avdalen står det i dag en mer spesiell type løe, med underetasje av stein der det er plass til husdyr. Utladalen skal være den eneste lokaliteten for denne løetypen på Vestlandet (Aasaaren, 1993). Alle gårdene har også minst et stabbur hver (Utladalen Naturhus, ukjent dato).

Figur 26. Fotografiet viser en tradisjonell bygning på Skåri. Her ser man en tydelig representasjon av planområdets byggeskikk, med laftet stil og gresstak.

2.11. Dagens øvrige arealbruk og bebyggelse

2.11.1. Ankomst og innfallsportal

Fra Øvre Årdal følger man Utladalsvegen rundt 7 kilometer før man ankommer parkeringen ved Hjelle Gard. Utladalsvegen er en typisk eldre vestlandsvei, smal og svingete, og med relativt dårlig standard. De første 4 kilometerne går vegen i all hovedsak gjennom enten bolig- eller næringsområder. I de siste 3 kilometerne går derimot veien gjennom friluft- og landbruksområder. Elven Utle løper ved eller i nærheten av veien helt opp til Hjelle og veien er en naturlig ferdselslinje inn mot området. For myke trafikanter er det en alternativ rute. En gang- og sykkelvei går parallelt med Utladalsvegen og er godt og tydelig skiltet. Gang- og sykkelveien er dog kun 4 kilometer, og det er et parti i begynnelsen og slutten av Utladalsvegen der gående og syklende må følge bilveien. Gang- og sykkelveien går hovedsakelig gjennom eller ved bolig- og industriområder, men også noen grøntområder. Den gjør ankomsten til området lettere og tryggere for myke trafikanter.

Transport til området med buss er vanskelig. Kun om sommeren, nærmere bestemt i juli og august, går det en bussrute fra Hjelle til Turtagrø, via Øvre Årdal (Vettisriket, ukjent dato.b), over den sommeråpne nasjonale turistveien «Tindevegen». Busstilbudet er da 2 ganger daglig (Vetti Gard turiststasjon, ukjent dato.c). Ellers er siste busstopp noen kilometer nedover mot Øvre Årdal.

Etter 10 minutters kjøring fra Øvre Årdal, vil man ankomme parkeringsplassen ved Hjelle. Plassen er gruslagt og har ikke oppmerkede parkeringsplasser (figur 44). Parkeringen er delt i 3 soner og hver enkelt sone har plass til 10-15 personbiler. Parkeringen har skilter som gir forbud mot parkering og opphold for campingbiler og campingvogner. Ved parkeringsplassen er det videre plassert to enkle sittegrupper (figur 42), tre søppelcontainere (figur 43), samt en informasjonstavle (figur 47). Informasjonstavlen inneholder kart, samt turistinformasjon om severdigheter, hotell og turveier. Det er i tillegg et skilt som viser retning og distanse til flere turdestinasjoner i Utladalen og Jotunheimen, i tillegg til et som forteller hva man finner på Utladalen Naturhus. Rett ovenfor finner man også et busstopp, samt en snuplass. Parkeringen her har preg av å være lite brukt, og de fleste benytter snuplassen ved Skåri (figur 27), noen hundre meter videre langs Utladalsvegen.

Figur 27. Fotografiet viser snuplassen ved Skåri.

På det rundt 500 meter lange veistykket mellom Hjelle og Skåri er vegen fremdeles svingete og smal, og her er det umulig, eller i beste fall vanskelig å møte andre kjøretøy. Snuplassen ved Skåri er asfaltert og parkering her er egentlig forbudt. Snuplassen her har plass til omtrent 15 personbiler. Ved snuplassen står det videre et gammelt skur med blikktak. Skuret har noen skilt og plakater hengende, som blant annet omhandler avstand til busstopp, informasjon om området og reklame. Trebygget benyttes av grunneiere, mest sannsynlig til lagring av diverse driftsmaskiner (Laberg, pers. medd., 2018). Det er i dag ønske om at all parkering finner sted ved den egentlige parkeringsplassen ved Hjelle, men de aller fleste velger å fremdeles benytte snuplassen ved Skåri. Dette til tross for et parkering forbudt-skilt (figur 39) som er utplassert på plassen.

I dag ligger innfallsporten til Folkevegen ved Skåri, mellom snuplassen og naturhuset. Innfallsporten består av tre skilt (figur 28). Det første skiltet, som fungerer som hovedskilt, har et enkelt kart over Folkevegens fire broer, og forteller kort om Folkevegens historie og bidragsyterne i arbeidet med veien. Det andre skiltet lister opp aktuelle turdestinasjoner som kan nås via Folkevegen, hvor lange disse turene er og deres vanskelighetsgrad. Det tredje skiltet sier at «all sykling skal skje på dei gåandes vilkår». Ved innfallsporten er det en bom, som hindrer videre og uønsket biltrafikk inn på Folkevegen, men som tillater nødvendig nyttekjøring.

Figur 28. Dagens innfallsport, bestående av tre skilt og en bom. Hovedskiltet er det største i midten og omhandler Folkevegen.

2.11.2. Folkevegen

Kun få meter etter innfallsporten går Folkevegen over den første av totalt fire broer. Broen heter Skårabruen og er av stål, med treplanker som underlag. Broen har erstattet en mindre og enklere bro, som går over Utle rett ved siden av. Denne broen er ikke i bruk og er ganske forfallen. Rett før naturhuset på Skåri er det oppsatt et lite skilt som forteller at man er i ferd med å tre inn i et landskapsvernområde (figur 29). Skiltet er plassert et stykke unna veien. Før Skåri er det også satt opp et skilt om sier at man skal ta med seg sitt eget søppel hjem. På Skåri er det skilt som viser at det er utstilling i naturhuset og som forteller om kafeens åpningstider. Utenfor utstillingen er det i tillegg hengt opp god informasjon om Jotunheimen og hva som er lov og ikke lov innenfor et landskapsvernområde. Det er også et toalett på Skåri. Til slutt er det her også satt opp tre enkle sittegrupper tilknyttet kafeen og utstillingen. Sittegruppene er like de på parkeringen ved Hjelle (figur 42), og er plassert på gressplen utenfor kafeen.

Figur 29. Skiltet som viser grensen til Utladalen landskapsvernområde.

Videre innover mot Vetti er det ytterligere tre broer; Johannesbrui, som er den høyeste over Utle, og den som av mange sannsynligvis oppleves som mest spektakulær. I tillegg ligger Avdalsbrui (figur 30) og Hedleribrui lengre inn. Alle broene er like i designet og er av stål, med treplanker som dekke. De er også omtrentlig like lange, men dette kommer an på Utlas bredde.

Figur 30. Avdalsbrui.

Folkevegen har en bredde på 2 og en halv meter, og veiens broer er bygget for kjøretøy på opptil 10 tonn. Selv om veien er ment som en turvei er den også opparbeidet for å kunne håndtere traktorer og andre nyttekjøretøy, som er en nødvendighet for driften av området (Thyri, 2011). Veidekket er hovedsakelig grus, men rundt 4 kilometer innover blir dekket imidlertid asfalt (figur 31). Dette varer noen hundre meter innover. Veien begynner på rundt 95 meters høyde ved Skåri og ender på 320 moh. ved Vetti. Folkevegen har en relativ jevn stigning mot Vetti, men blir noe mer kupert og bratt rundt 4 kilometer innover dalen. Vegen har god standard og bærer preg av godt vedlikehold, men grusdekket har en del hull og andre slitasjeskader. Det er tre lengre partier med rekkverk av aluminium langs Folkevegen. Rekkverkene er satt opp der terrenget er svingete og særlig bratt.

Stiene fra Folkevegen til Avdalen og til foten av Vettisfossen blir vedlikeholdt og de har begge relativt god standard. Allikevel er stien til Avdalen ikke godt egnet til bruk vinterstid, og stien til fossen er ofte preget av utrasinger, gjerne i våte perioder med mye regn eller snøsmelting.

Figur 31. Fotografiet viser partiet med asfalt som begynner rundt 1 kilometer fra Vetti. Folkevegen har her også rekkverk grunnet det svært bratte terrenget ned mot Utiå.

Det er plassert ut sju informasjonsskilt langs Folkevegen (figur 32). Alle skiltene har likt design, brune med svart påskrift. Alle har tekst på norsk, engelsk og tysk. Det første skiltet handler om prest Bøyenesens første møte med området i 1818. Det andre skiltet handler om hvordan Johannesbrui fikk sitt navn. Det tredje skiltet omhandler Avdalsskåri, mens det fjerde skiltet forteller om Avdalen og Avdalsfossen. Videre handler det femte skiltet om den gamle kløvveien gjennom området, mens det sjette handler om en skredhendelse. Det siste skiltet handler om hvordan Hedleribruet fikk navnet sitt. Alle skiltene har god og interessant informasjon, men bærer preg av slitasje.

Figur 32. Illustrasjonen ovenfor viser tre av informasjonsskiltene som er utplassert langs Folkevegen.

I tillegg til de sju informasjonsskiltene er det satt opp et skilt langs Folkevegen der stien oppover til Avdalen begynner. Skiltet ønsker velkommen til Avdalen, og inneholder kort og konkret informasjon om historie, restaurering og kulturlandskap (figur 56). Det fortelles også om mulighetene for bespisning og overnatting. Teksten står i tillegg til norsk, også på tysk og engelsk. Skiltets design og utforming skiller seg fra de øvrige informasjonsskiltene beskrevet ovenfor og det er i tillegg en del større. Rett på nedsiden av Avdalen er det også et skilt, som forteller om tunet og bygningene på Avdalen, samt litt historie.

Videre ligger det en gammel løe langs Folkevegen, mellom Skårabruai og Avdalsfossen. Denne ble restaurert av Årdal Verk i 1991 (Aasaaren, 1993). I tillegg er det også en løe langs stien opp til Avdalen, mellom Avdalen og Hagaberg (figur 33). Løen ligger tilknyttet et parti med flere restaurerte styvingstrær. Den ble restaurert gjennom et laftkurs (Jotunheimen og Utladalen nasjonalparkstyre, 2013) og bærer i dag preg av å være i svært god stand. Løene er markante kulturhistoriske elementer, som gjenspeiler tidligere tiders bruk av området.

Figur 33. Løen som står langs stien mellom Hagaberg og Avdalen. Den er et markant kulturhistorisk element for brukere av stien.

2.11.3. Arealbruk tilknyttet naturverdier

Av omkringliggende naturverdier er Avdalsfossen (figur 18) et av de sterkeste elementene. Avdalsfossen ligger drøye 100 meter nedover Folkevegen fra der stien til Avdalen Gard begynner (figur 4). Fossen ble vernet i 1986 som del av det overordnede Utle-vassdraget (Norges vassdrags- og energidirektorat, 2009) og har en fallhøyde på 183 meter (Thyri, 2011). Også Hjellefossen (figur 34) ved parkeringen på Hjelle (figur 4) setter sitt særpreg på området, og er noe av det første som møter besøkende.

Figur 34. Hyljefossen; det første virkelig markante naturelementet som møter områdetets besøkende.

Rundt 1 kilometer nedover Folkevegen fra Vetti renner Hyljefossen (figur 4). Fra Folkevegen går det en kort sti ned til elvekanten øst for Uvla. Stien stopper ved et åpent, steinete og tilnærmet vegetasjonsfritt område. Vestover fra plassen har man god utsikt til Hyljefossen, et av de mest karakteristiske naturelementer innenfor planavgrensningen (figur 9). Fossen renner rundt 50 meter fra den åpne plassen. Langs elvekanten er det i dag en steinete strand. Ved den åpne plassen er det sittesteiner, og stien ned virker godt brukt. Dette tyder på at mange av Folkevegens besøkende velger å ta turen ned stien. Elva er ikke særlig stri ved Hyljefossens

munning. Dette gjelder da hovedsakelig ved elvekanten ved det åpne partiet. Derfor er det her også gode muligheter for bading eller avslapping i rolige omgivelser.

Til tross for at Folkevegen slutter ved Vetti, er det strekningen Skåri-Vetti-Vettisfossen (figur 4) som er den mest populære for friluftsutøvere. I 1997 var det hele 30.000 som gikk denne strekningen (Solem, 1998), og det er rimelig å tro at dette tallet har økt betydelig i årene siden. Vettisfossen (figur 35) er kanskje den sterkeste naturverdien man finner innenfor planavgrensningen, og man kan på mange måter kalle fossen for Utladalens «indrefilet». Fossen kan nås ved å gå en litt over 1 kilometer lang sti fra Folkevegens ende ved Vetti, videre til foten av fossen. Eventuelt er det også anledning å gå en noe lengre og brattere sti opp til toppen av Vettisfossen, til området kalt Vettismorki. Vettisfossen er Nord-Europas høyeste uregulerte foss, med et loddrett fall på 275 meter (Askheim, 2015). Den har vært fredet siden 1924 (Hauge, pers. medd., 2017). Selv om fossen kanskje er den sterkeste og mest kjente naturverdien i nærheten av Folkevegen, er den mindre tilgjengelig grunnet den lavere standarden på Vettisfossen-stien enn Folkevegen. På denne stien blir det allikevel utført årlig og viktig vedlikeholdsarbeid (Solem, 1998). Stien vil dermed ha en bedre standard og tilgjengelighet enn de tidligere stiene i området.

Figur 35. Fotografiet viser Vettisfossen.

Ved Vettismorki er det et utsiktspunkt med utsikt nedover Vettisfossen. I dag er det planer om å erstatte det nåværende utsiktspunktet med en nyere og mer moderne installasjon. Det nye utsiktspunktet vil være sirkelformet og bestå av både et minimuseum, samt en svalgang over fossen. Planen er at installasjonen skal laftes og på så måte være i tråd med områdets byggeskikk. Tiltakshaveren, Årdal Utvikling, håper at byggingen kan starte i løpet av 2018 (Sælthun, 2017).

2.11.4. Arrangementer og aktiviteter i planområdet

Utladalen, særlig områdene tilknyttet Folkevegen og de kulturhistoriske lokalitetene, er hyppig og populært åsted for en rekke arrangementer og folkesamlinger. Her har Utladalen og deres forvaltere vært langt fremme, som et godt eksempel på aktivt og moderne bruk av et verneområde. De mest nevneverdige arrangementene som arrangeres i planområdet inkluderer:

- Vettisløpet. Trimarrangement for barn og voksne (Vettislopet.com, ukjent dato) med løype Hjelle-Vetti-Hjelle. Arrangeres årlig i tilknytning til Nasjonalparkfestivalen, og hadde 375 deltakere i 2011 (Fylkesmannen i Oppland, 2012).
- Fjøsblues. Årlig konsert som har blitt arrangert på Avdalen Gard siden 1998 (Sælthun, 2016).
- Målrock. Årlig musikkfestival i Årdal, der konserten «Under Skåri» arrangeres ved naturhuset på Skåri (Målrock, 2016).
- Nasjonalparkfestivalen «Under Storen». Stort årlig arrangement med en rekke konserter og aktiviteter i hele Utladalen, fra Øvre Årdal, til Skåri, Avdalen, og opp til Vetti. Arrangementet har fokus på det naturvennlige og verneverdige, og i 2017 ble 40-årsjubileet til Folkevegen markert (Sylvarnes, 2017a).
- Høstmarked hver oktober ved naturhuset. Lokal mat, kunst- og håndverk fra Årdal og bygdene rundt blir solgt til de mange hundre besøkende (Fylkesmannen i Oppland, 2012).
- Isklatring oppover Avdalsfossen arrangeres i vinterhalvåret av organisasjon Bre og Fjell, i samarbeid med Klingenberg Hotel i Årdalstangen (Visit Norway, 2018).
- I tillegg arrangeres det ofte mindre arrangementer, for eksempel i regi av lokale turlag. Mange av DNTs arrangerte fellesturer begynner eller avsluttes i Utladalen, da gjerne i tilknytning til turiststasjonene (Solem, 1998). For øvrig kan Utladalen Naturhus leies til et stort utvalg andre arrangementer, deriblant konferanser, foredrag, dåp,

konfirmasjon, julebord og liknende (Vettisriket, ukjent dato.a). Årlig arrangeres også diverse andre konserter og arrangement, særlig i tilknytning til naturhuset på Skåri. I 2018 blir det også arrangert humlekassekurs, jonsok-arrangement, og romjulistreff, i tillegg til flere konserter og familiedager (Laberg, pers. medd., 2018).

- Mange reiselivs- og turistorganisasjoner bruker området aktivt for å promotere ikke bare kommunen og regionen, men også landet. Flere severdigheter og aktiviteter i området trekkes frem for å lokke turister til området.

2.11.5. Relevant arealbruk utenfor planområdet

Utenfor planområdet ligger det også flere andre gårder på forskjellige steder lenger inn i dalen. Det samme gjelder flere støler som tidligere var tilknyttet gårdene i området. Mange av gårdene og stølene utenfor planavgrensningen er i dag turiststasjoner på lik linje med Vetti og Avdalen. Den populære turisthytten Skogadalsbøen ligger innerst i Utladalen, og Folkevegen er en naturlig og mye brukt begynnelse på turen dit. Hytten kan videre brukes som utgangspunkt for flere toppturer (Vettisriket, ukjent dato.c). Fra Folkevegens ende ved Vetti går det også sti til den noe mindre brukte turisthytten Stølsmaradalen. Også herifra kan man velge turer som tar en opp på topper på over 2000 moh. Fra Folkevegen er det også muligheter for å gå til Tyin og turisthytten Tyinholmen. I tillegg ligger det en mindre turisthytte ved Vettismorki kalt Ingjerdbu og en mindre ovenfor Avdalen kalt Gravdalen (Den Norske Turistforening, 2018). Den Norske Turistforening driver ikke bare flere turisthytter i området, men de driver også aktiv markedsføring (Solem, 1998).

2.12. Forvaltningsansvar

Ansvar for skjøtsel og vedlikehold av området er fordelt mellom ulike forvaltere. Selve Folkevegen er en kommunal vei, der Årdal kommune sitter på hovedansvaret for drift og vedlikehold.

Fylkesmannen i Sogn og Fjordane er offisiell forvaltningsstyresmakt for Utladalen landskapsvernområde. Dette innebærer hovedsakelig ansvar rundt forhold knyttet til forvaltningsplanlegging og behandling av dispensasjonssøknader. Samtidig har Statens Naturoppsyn ansvar for de praktiske oppgavene med informasjon, skjøtsel og generelt oppsyn i området (Dybwad og Klæbo, 2007). Nasjonalparkstyret for Jotunheimen og Utladalen er forvaltningsstyresmakt etter verneforskriften. Dette innebærer blant annet at styret kan gi

tillatelse til tiltak det er generelt forbud mot i verneområdet, herunder for eksempel endring/riving av bygg, motorferdsel osv. (Forskrift om Utladalen landskapsvernområde, 2014). Naturoppsyn Rigmor Solem har det overordnede hovedansvaret for Utladalen landskapsvernområde (Statens Naturoppsyn, ukjent dato).

Stiftelsen Utladalen Naturhus ble etablert i 1997 av Hydro, Fylkesmannen i Sogn og Fjordane og kommunen. Selve naturhuset blir i dag drevet av stiftelsen. Naturhuset driver også kafeen og organiserer skjøtselsarbeidet i området (Vettisriket, ukjent dato.a), som de utfører sammen med Statens Naturoppsyn.

Turiststasjonene på Avdalen og Vetti drives av Den Norske Turistforening (DNT) gjennom Årdal Turlag (Årdal Turlag, ukjent dato).

3. Analysedel

3.1. Landskapskarakter

Utredningene utført i kapittelet om landskapsrom og estetiske forhold ovenfor, har sammen med beskrivelsene knyttet til geologi, klima, flora og fauna, historie og arealbruk i de øvrige presentasjonskapitlene, belyst planområdets landskapskarakter. Landskapskarakteren belyser altså de særegne og viktige karakterene i landskapet, som en slags oppsummering av presentasjonsdelen. Den tydeliggjør hvilke forhold det er særlig viktig å fremme og bevare under utarbeidelsen og utføringen av en plan for Folkevegen. Vi vil her også vise til den fullstendige landskapsanalysen av området, som ligger som vedlegg. Landskapsanalysen tar utgangspunkt i «*Veileder: Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*» utgitt i 2011 av Direktoratet for naturforvaltning sammen med Riksantikvaren. Her finner man blant annet oppsummeringen av landskapsanalysen av planområdet, som systematiserer de viktigste forholdene trukket frem i presentasjonsdelen.

3.2. Kvaliteter

Oppsummeringen ovenfor av planområdets karakteristikk og særpreg, har tydeliggjort de viktigste forhold og kvaliteter som bør fremheves og bevares i størst mulig grad. Samtidig har utredningene i presentasjonskapitlene gjort det enklere å forstå, og dermed fremme, planområdets sterke og særegne sider.

3.2.1. Grad av tilrettelegging

Området er allerede i dag godt tilrettelagt for turisme og friluftsutøvelse. Få steder har en like god og enkel tilrettelegging, særlig når det gjelder steder i en så særegen og estetisk markant kategori. Spesielt Folkevegen, naturhuset, samt matservering- og overnattingsstilbudet innbyr aktivt til bruk av området. Naturhuset (figur 36), samt noe informasjonstiltak langs Folkevegen og ved parkeringen, gir videre de besøkende innblikk i kulturhistorien i området. Informasjonen langs veien er god, men her er det forbedringspotensial, noe som blir omhandlet mer utfyllende nedenfor. Arealet rundt parkeringen ved Hjelle og snuplassen ved Skåri har et stort potensial for økt innbydelse til friluftsopplevelser. En variasjon av forskjellige aktiviteter og arrangementer året rundt bidrar også til stor opplevelsesverdi, særlig for lokalbefolkningen.

Figur 36. Fotografiet viser deler av utstillingen på naturhuset. Utladalen Naturhus representerer et av de sterkeste kvalitetene innenfor planområdet.

Folkevegen gir også en uvurderlig mulighet for flere å oppleve storslått natur og rik kulturhistorie, og den bidrar sterkt til å gjøre både planområdet og områdene rundt lett tilgjengelig for friluftsliv. Den vil kunne tiltrekke både erfarne og uerfarne brukere av naturen, kanskje i større grad enn mange andre turområder i så ville og verneverdige omgivelser. Veien letter også videre ferdsel til det kanskje mest karakteristiske naturelementet i dalen; Vettisfossen. I tillegg fungerer Folkevegen som en portal til fjellområdene i Jotunheimen. Den er dermed også et godt utgangspunkt for toppturer og besøk på en rekke turisthytter utenfor planavgrensningen.

3.2.2. Særegen natur- og kulturopplevelse

Området er del av en større sammenheng, et typisk vestlandsk fjord- og dallandskap med stort relieff, og høy estetisk og kulturell verdi. Samtidig har området unike kvaliteter og karakteristikker. V-formet relieff, bratte og trange dalsider, samt høye fossefall, gir sammen med en rik og særegen kulturhistorie, et unikt potensial for opplevelse av natur og kultur.

Identiteten og karakteren som naturen og kulturhistorien har gitt området (figur 37), er sannsynligvis den viktigste grunnen til at det er blitt en populær turdestinasjon for både lokale og tilreisende.

Figur 37. Fotografiet viser hovedhuset (som i dag brukes til turiststasjon) og et stabbur på Vetti Gard. Bygningene er del av et større kulturmiljø, som bidrar til å skape områdets unike særpreg og historie.

3.2.3. Skjøtsel

Landskapet, da særlig kulturmark og gårdsbygg, samt selve Folkevegen og tilhørende avstikkerstier, blir holdt i hevd gjennom jevnlig vedlikehold av områdets forvaltere. Dette hindrer forfall og gjengroing av landskaps- og kulturelementer som er viktige for områdets særpreg og opplevelsesverdi. Området vil dermed kunne bli mindre utsatt for både slitasje og gjengroing enn mange andre populære turområder. Utladalen er vernet som landskapsvernområde, og det blir på så måte hindret store menneskelige inngrep og andre tiltak som forringer området og dets særpreg i vesentlig grad. Samtidig stilles det enkelte krav til besøkende, særlig når det gjelder hensyn til naturverdier. Kvalifiseringen av området som landskapsvernområde bidrar nok også til at det oppleves som en særegen og spesiell attraksjon. Man har i området kommet langt når det gjelder bevaring og fremhevelse av natur- og kulturmiljø, samt tilrettelegging av området. Parkeringen ved Hjelle, samt snuplassen og

innfallsporten ved Skåri, er utenfor landskapsvernområdet. Dette betyr at arealene her har et særlig godt grunnlag for gode løsninger på tilrettelegging- og informasjonstiltak da de ikke omfattes av vernebestemmelsene.

3.2.4. Lokalisering

Parkeringen og innfallsporten til det aktuelle området ligger relativt sentralt og enkelt til, ikke langt fra nærmeste tettsted. Det er enkel ankomst inn til området med bil, og om sommeren også med buss. Området er godt skiltet (figur 38) og lett å lokalisere om man har det som forhåndsplanlagt destinasjon (altså primær- og sekundærattraksjon). Selv om Folkevegen begynner innerst i en blindvei, og ikke ved en hovedfartsåre, er det viktig å påpeke at området allikevel ligger svært sentralt til. Dette gjelder særlig sammenlignet med andre nasjonalt viktige naturområder i en så «eksklusiv» klasse.

Figur 38. Fotografiet er tatt i Øvre Årdal der Utladalsvegen begynner. Man ser at veien til planområdet er godt skiltet. Det fortelles om Vettisfossen som severdighet og at det er turstier i Utladalen.

3.3. Forbedringspotensial og bruksbehov

Etter å ha analysert karakteristikkene og kvalitetene man finner i området, vil vi nå rette søkelyset mot mangler og forhold som etter vår mening har klare forbedringspotensial. Det er flere forhold som gjør seg bemerket. Å utbedre disse vil være viktig for å utvikle Folkevegens potensial og gjøre området mer attraktivt for friluftsføremål. Det er viktig å påpeke at forholdene beskrevet under ikke nødvendigvis oppleves som mangler for alle områdes besøkende, da de besøkende er en stor og variert gruppe mennesker med ulike forventninger. Dette vil bli nærmere omtalt under i kapitlet om forventninger og preferanser.

Samtidig har besøkende ulike behov knyttet til besøket, som det vil være viktig å oppfylle for å gi en god opplevelse av området. Området har variert bruk, og tiltrekker seg ulike brukergrupper, samtidig som tilgjengeligheten for de fleste er god. Ulike mennesker har ulike behov og ønsker for at besøket i området skal oppleves positivt, noe som også vil bli påpekt i kapitlet om utfordringer nedenfor. Utredningen under vil altså ta for seg ulike bruksbehov som bør foreligge for at områdes besøkende skal få en god opplevelse. Sammen med punkter knyttet til områdes forbedringsbehov, vil dette bidra til belysning av forhold som har økt potensial. De viktigste bruksbehovene ulike besøkende føler inkluderer god og nyttig informasjon ved innfallsport og langs Folkevegen, følelse av å være velkommen og ønsket, steder å raste, enkle og oversiktlige parkeringsmuligheter, god avfallshåndtering, universell utforming, i tillegg til imøtekommelse av forventninger. Behov knyttet til toalettfasiliteter, samt matservering og overnattingstilbud anses oppfylte ved dagens situasjon.

3.3.1. Parkering

Den egentlige parkeringsplassen ved Hjelle er lite brukt grunnet snuplassen på Skåri, men det er ønske fra områdes forvaltere at parkering skjer på Hjelle (figur 44). Da de fleste parkerer ved Skåri hjelper det lite at parkeringen ved Hjelle er nokså godt opparbeidet og oversiktlig, og med plass til flere kjøretøy. Det er uheldig at den egentlige parkeringen står tilnærmet utbrukt i dag. Det er lite informasjon som tilsier at man her er ved parkeringen som gjelder for området. De fleste vil dermed kjøre forbi og fortsette inn til enden av Utladalsvegen. Videre er det lite ønsket og attraktivt for de som bruker parkeringen på Hjelle å måtte gå langs en smal og uoversiktlig vei til Skåri, så lenge det er biltrafikk mellom stedene. Det at veien mellom Hjelle og Skåri er asfaltert med veioppmerking bidrar nok også til at besøkende kjører videre til Skåri, da man ved Hjelle ikke har følelse av å ha kommet frem til dit man skal.

Samtidig er snuplassen ved Skåri liten og med plass til et begrenset antall biler, noe som betyr kaotisk og uoversiktlig parkering i turistsesongen. Dessverre overser de fleste besøkende parkering forbudt-skiltet (figur 39) her. Dette vil igjen kunne gi de besøkende et noe dårlig førsteinntrykk når de først kommer til området. Det vil derfor være ønskelig med en bedre parkeringsløsning i fremtiden.

Bruksbehov knyttet til gode og oversiktlige parkeringsløsninger er dermed ikke oppfylt i ønskelig grad. Da parkeringsløsningen i dag fortøner seg relativt uoversiktlig, er det er mange førsteinntrykk som kan løftes med en bedre og klarere parkeringsordning. Dette er viktig ikke bare for Folkevegens besøkende, men også for de som velger å besøke planområdets øvrige områder, samt de som benytter seg av veien som en innfallsportal til hele Utladalen og Jotunheimen.

Figur 39. Skiltet som viser at parkering er forbudt på snuplassen ved Skåri.

3.3.2. Innfallsport

Verneområdet har ikke en tydelig begynnelse, mye på grunn av en vag og uoversiktlig innfallsport. Når man starter å gå innover fra Skåri vil det kunne oppstå tvil om nøyaktig når og hvor man har kommet inn til verneområdet. De to skiltene som indikerer at området er vernet er nokså uanselige og lette å overse. Det ene skiltet er standardskilt for verneområder, men er kanskje noe uheldig plassert (figur 29). Innfallsporten til Folkevegen har også tydelige forbedringspotensial. Det er ønskelig at de besøkende får klarere og mer innbydende

innfallsport enn ved dagens situasjon. Dette gjelder for både innfallsporten til Folkevegen og for innfallsporten til verneområdet.

Man kommer her også innom bruksbehovet knyttet til følelse av å være velkommen inn i området. Dette bruksbehovet er i stor grad allerede oppfylt, spesielt takket være naturhuset og gode overnattingsmuligheter, i tillegg til god skjøtsel og vedlikehold av området. Samtidig ser man også her klare forbedringspotensial, særlig knyttet til parkeringsløsninger og innfallsport – de to elementene besøkende først danner seg et inntrykk av. Om brukerne av området føler seg velkommen allerede ved parkering og innfallsport vil det legge et godt grunnlag for resten av turen og bidra med å løfte helhetsinntrykket.

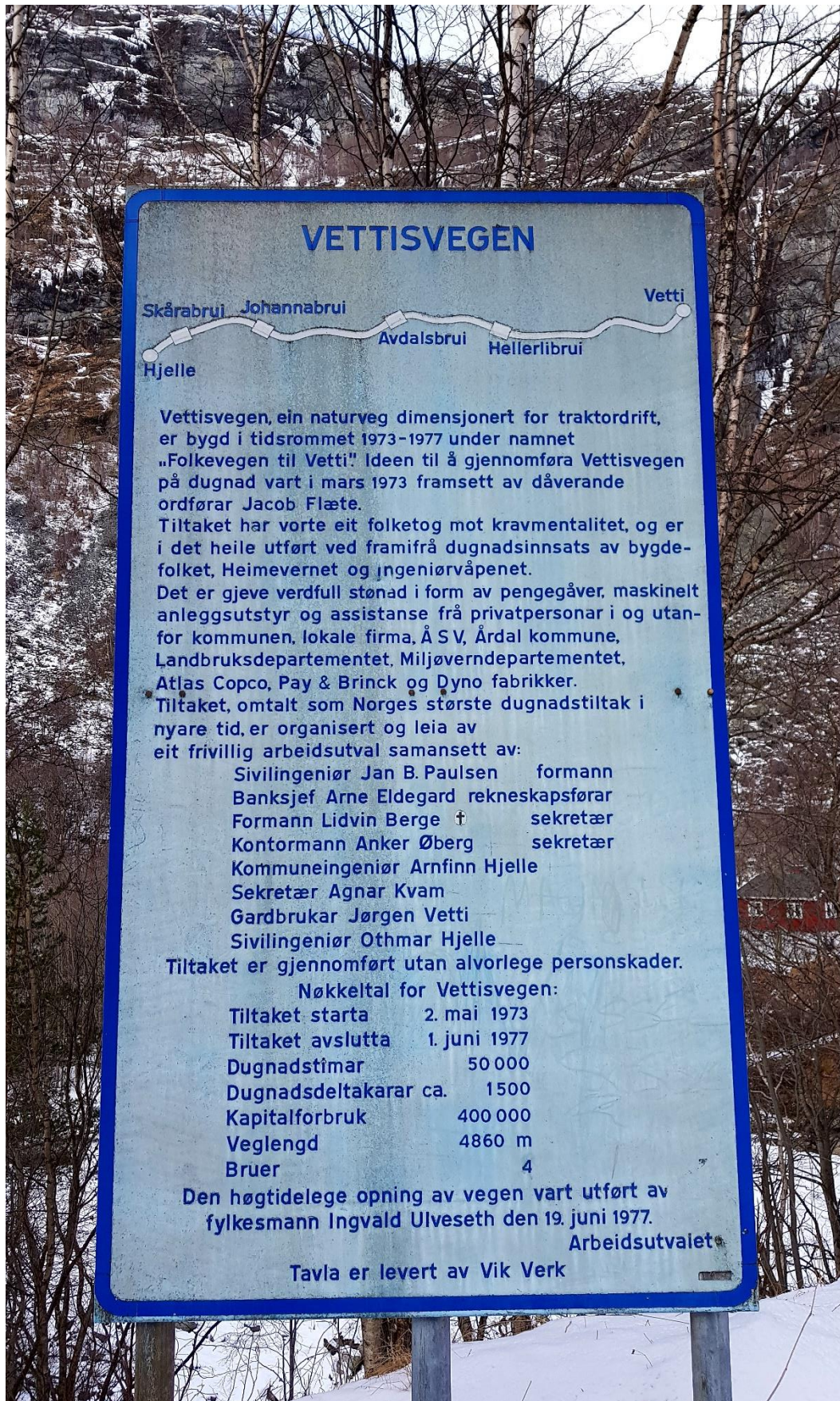
3.3.3. Informasjonsformidling

Potensial for utbedret informasjonsformidling gjelder ikke bare for turen langs veien, men også for en klarere innfallsport. Området har ingen tydelig innfallsport i dag, mens innfallsporten for selve Folkevegen har klare forbedringspotensial. Ved innfallsporten til Folkevegen ved Skåri er informasjon om, og oversikt over området og dets verdier noe mangelfull. Innfallsporten virker også relativt umoderne, og lite innbydende og estetisk tiltalende. Hovedskiltet (figur 40) ved innfallsporten er nokså gammelt og med liten estetisk verdi. Samtidig bærer det noe preg av slitasje, sannsynligvis på grunn av det har stått ved innfallsporten siden Folkevegens åpning i 1977 (Sylvarnes, 2017b). Skiltet er også lite populært blant lokalbefolkningen, da særlig Folkevegens «stamkunder» (Solem, pers. medd., 2018). Samtidig er viktig å huske at skilting nok var svært moderne i 1977. Skiltet forteller også noe om den historiske bakgrunnen til Årdal, og viser med stolthet til arbeidet utført under opparbeidelsen av Folkevegen. For mange vil nok skiltet dermed ha en noe sentimental og kulturhistorisk verdi, og det er derfor ønskelig at skiltet tas vare på. Samtidig er det altså klare forbedringsbehov når det kommer til innfallsportens utforming og informasjonsformidling. Snuplassen ved Skåri fungerer hovedsakelig som innfallsport til Folkevegen, mens informasjonen om området er spredt, og det øvrige området som helhet har derfor ingen markant portal.

Det knytter seg et bruksbehov til tilgangen på god, interessant og nyttig informasjon, både ved innfallsport og langs Folkevegen. Det eksisterer allerede mye informasjon om området, og informasjonen langs Folkevegen oppfyller bruksbehovet til en viss grad. Selv om slike tiltak altså foreligger allerede i dag, kan helhetsinntrykket heves med enkelte forbedringer.

Naturhuset har god og nyttig informasjon gjennom sine utstillinger, men har derimot begrensede åpningstider. Det er derfor ønskelig at besøkende har tilgang på god informasjon om området også utover dette tilbudet. Det er også ønsket fra områdets forvaltningsansvarlige at informasjonstiltak langs Folkevegen forbedres.

VETTISVEGEN

Vettisvegen, ein naturveg dimensjonert for traktordrift, er bygd i tidsrommet 1973-1977 under namnet „Folkevegen til Vetti“. Ideen til å gjennomføra Vettisvegen på dugnad vart i mars 1973 framsett av dåverande ordførar Jacob Flæte.

Tiltaket har vorte eit folketog mot kravmentalitet, og er i det heile utført ved framifrå dugnadsinnsats av bygdefolket, Heimevernet og ingeniørvåpenet.

Det er gjeve verdfull stønad i form av pengegåver, maskinelt anleggsutstyr og assistanse frå privatpersonar i og utanfor kommunen, lokale firma, Å SV, Årdal kommune, Landbruksdepartementet, Miljøverndepartementet, Atlas Copco, Pay & Brinck og Dyno fabrikkar.

Tiltaket, omtalt som Norges største dugnadstiltak i nyare tid, er organisert og leia av eit frivillig arbeidsutval samansett av:

Sivilingeniør Jan B. Paulsen	formann
Banksjef Arne Eldegard	rekneskapsførar
Formann Lidvin Berge	sekretær
Kontormann Anker Øberg	sekretær
Kommuneingeniør Arnfinn Hjelle	
Sekretær Agnar Kvam	
Gardbrukar Jørgen Vetti	
Sivilingeniør Othmar Hjelle	

Tiltaket er gjennomført utan alvorlege personskader.

Nøkkeltal for Vettisvegen:

Tiltaket starta	2. mai 1973
Tiltaket avslutta	1. juni 1977
Dugnadstimar	50 000
Dugnadsdeltakarar ca.	1500
Kapitalforbruk	400 000
Veglengd	4860 m
Bruer	4

Den høgtidelege opning av vegen vart utført av fylkesmann Ingvald Ulveseth den 19. juni 1977.

Arbeidsutvalet

Tavla er levert av Vik Verk

Figur 40. Hovedskiltet til Folkevegens innfallsport.

Som nevnt i arealbruksdelen er det med jevne mellomrom langs Folkevegen satt opp enkle informasjonsskilt om naturen og kulturhistoriske hendelser (figur 32). Informasjonen er relativt god og interessant. Dog bærer skiltene preg av slitasje, og virker ikke spesielt innbydende når det gjelder estetisk utforming. Plasseringen virker noen steder litt tilfeldig.

Informasjonen på naturhuset er god og gjennomført, og informasjonen langs Folkevegen fungerer som supplement til denne. Det er ikke ønskelig at informasjonen på naturhuset (figur 41) erstatter informasjonstiltak langs veien, men heller at begge tiltak ses i sammenheng og utfyller hverandre. Da Naturhuset har begrensede åpningstider er det ønskelig at besøkende har mulighet til læring og forståelse av området, også utenfor disse tidene. Det er nok heller ikke alle besøkende som ønsker å besøke naturhuset, selv når det er åpent. Informasjonstiltak langs Folkevegen vil dermed utfylle og i en viss grad fungere som en slags forlengelse av naturhuset.

Figur 41. Bilde fra utstillingen på Utladalen Naturhus. Det er brosjyrer der all utstillingsteksten også står på tysk og engelsk.

3.3.4. Sitte- og rasteplasser

Også når det gjelder steder å raste er det klare forbedringspotensial. Langs Folkevegen er det ingen opparbeidede sitteplasser. Mulighetene og bruksbehovet for å kunne sette seg ned å hvile, eller ta seg en matbit på opparbeidede og funksjonelle lokaliteter er i dag mangelfull. De få lokalitetene som finnes er enkle og innbyr i liten grad til opphold. For turgåere som ønsker hvile under turen blir altså det beste alternativet å sette seg på naturens egne elementer, som en steiner og stokker. Det er enkelte «sittesteiner» rundt i planområdet, blant annet ved Avdalsbrui og Hyljefossen (Solem, pers. medd., 2018). Steinene bidrar med å gi området et naturtro uttrykk og de minimerer menneskelige inngrep. Samtidig kan disse naturlige elementene være ubehagelige, kalde eller våte og dermed lite egnet til hvile og opphold over tid. Sittesteinene er dessuten vanskelige å få øye på da de mange steder oppleves noe «kamouflert» av terrenget rundt. Ellers er blant annet trapper ved gårdene de eneste alternativene for hvile.

Ved snuplassen på Skåri er det ikke satt opp noen sitteplasser eller areal for opphold. Sittegruppene på parkeringen ved Hjelle har ikke en plassering og utforming som virker særlig innbydende for besøkende. Den ene er plassert i en grøft rett ved parkeringsarealet, og er omgitt av vegetasjon uten utsikt ned til Utle (figur 42). Den andre sittegruppen er plassert mellom parkeringen og Utladalsvegen. De virker preget av slitasje og det har begynt å vokse noe mose på treverket. Og siden parkeringen på Hjelle er lite brukt er det rimelig å anta at også sittegruppene er lite brukt. Ved Skåri, Avdalen og Vetti er situasjonen bedre og her er det enkelte rastemuligheter. Dette gjelder særlig for kafeen på naturhuset.

Løsningene for, og hensynet til universell utforming kunne for disse elementene også vært bedre. Særlig at det i dag ikke finnes opparbeidede sitteplasser langs Folkevegen ses på som uheldig. Vi mener dette kan bidra med å ekskludere enkelte befolkningsgrupper fra området.

Figur 42. Den ene sitteplassen på parkeringen ved Hjelle. De fleste besøkende vil nok bli lite fristet til å raste her.

3.3.5. Avfallshåndtering

Det er ingen søppelkasser eller annen løsning på avfallshåndtering langs Folkevegen eller på snuplassen på Skåri der de fleste parkerer. Dette anses ikke som noe stort problem da prinsippet om å ta med søppelet tilbake fra området virker å fungere godt. Allikevel går mange lengre turer i området, noe som igjen fører til et visst ønske om å kvitte seg med søppel før en forlater området helt.

Det er oppsatte søppeldunker kun ved parkeringen ved Hjelle og de besøkende som har parkert ved Skåri vil måtte stoppe bilen for å kaste søppel ved Hjelle. Men da denne parkeringen er lite brukt vil mest sannsynlig søppelhåndteringsløsningen her være noe overflødig og oversett i dag. I tillegg må de utplasserte søppeldunkene ved Hjelle sies å være lite estetiske, samt upassende i forhold til områdets øvrige arkitektoniske særpreg (figur 43). Det er dermed ønskelig med bedre avfallshåndtering enn ved dagens situasjon. Det er et bruksbehov knyttet til mulighet for å kvitte seg med søppel før man forlater området og forslagene til utbedring vil konsentrere seg om erstatning av eksisterende løsning. Forslag til mer tiltalende avfallslosning vil bli omhandlet sammen med forslag til ny parkering og innfallsport i plandelen.

Figur 43. Sjøppeldunkene ved Hjelle.

3.3.6. Tilrettelegging og universell utforming

Området preges enkelte steder av dårlig tilrettelegging for blant annet rullestolbrukere. Noen steder langs Folkevegen kan det være kronglete fremkomst med for eksempel rullestol og det mangler også handikapparkering ved parkeringsplassene. Dårlig tilrettelegging gjelder også for naturhuset og gårdene innenfor planavgrensningen. Naturhuset på Skåri, samt servering- og overnattingslokalene på Vetti er ikke universelt utformet og umulig å oppleve for de med bevegelseshandikap. Dette vil til en viss grad kunne ekskludere enkelte mennesker fra å oppleve de unike natur- og kulturverdiene langs Folkevegen. Samtidig er det viktig å bevare de kulturhistoriske verdienes særegenhet og arkitektoniske uttrykk. Det er et viktig prinsipp i besøks- og tilretteleggingsstrategier at dersom det er motstridende målsettinger mellom ivaretagelse av verneverdiene og tilrettelegging for de besøkende, skal ivaretagelse av verneverdiene tillegges størst vekt (Miljødirektoratet, 2015a). Det er derfor ikke et mål i seg selv at hele planområdet blir tilrettelagt med universell utforming. Prinsippet skal derimot tas hensyn til i utforming av nye forslag, og tilstrebes i en rimelig grad. Det er i det minste ønskelig at alle befolkningsgrupper skal ha glede av informasjonstiltak langs veien og ved innfallsporten.

I områdene utenfor planavgrensningen og Folkevegen er det ikke realistisk eller mulig med total universell utforming. Noen partier langs Folkevegen er i tillegg såpass bratte at den på langt nær tilfredsstiller kravene for å bli karakterisert som universelt utformet. I friluftsområder der det ikke er mulig eller ønskelig å tilrettelegge fullstendig for rullestolbrukere og andre med nedsatt funksjonsevne, kan det likevel være ønskelig å gi området en høyere grad av tilgjengelighet for flere med enkle midler (Direktoratet for naturforvaltning, 2006). Det er også ønskelig å ta hensyn til prinsippet om universell utforming da forvaltningsplanen for Jotunheimen nasjonalpark og Utladalen landskapsvernområde peker ut fem områder der det finnes ferdselsveier som kan brukes med rullestol, og som derfor bør prioriteres i forhold til universell utforming. Dette gjelder blant annet Folkevegen (Fylkesmannen i Oppland, 2012).

Bruksbehovet knyttet til universell tilgjengelighet mangler altså til en viss grad i dag. Det er et viktig prinsipp at nye tilretteleggingstiltak (for eksempel bord/benker, informasjonstavler og stier) tar hensyn til universell utforming og er tilgjengelige for personer med nedsatt funksjonsevne (Direktoratet for naturforvaltning, 2006). Slik utforming skal være i baktankene i utforming av nye tiltaksløsninger, og det bør tilstrebes så langt som ønskelig. Dette vil øke graden av tilgjengelighet i forhold til dagens situasjon.

3.4. Utfordringer

3.4.1. Ulike forventninger

Å lage informasjonstiltak som appellerer til alle besøkende er utfordrende. Brukerne av området har ulik forhåndskunnskap og forventninger til besøket. I utarbeidelse av informasjonstavler og andre liknende forslag, må det tas hensyn til at ulike besøkende har ulike forutsetninger for å ha glede av skiltene, samtidig som de har ulike krav og forventninger. Når det gjelder estetisk utforming er «skjønnhet i øyet som ser», og også på dette punktet vil besøkende ha forskjellige ønsker og inntrykk. Tilrettelegging blir ofte for omfattende og får en standard som ikke er i samsvar med verneformålet. Flere turgåere vil kunne oppleve tilretteleggingen som uromoment. Det er en sentral utfordring å finne frem til en tilretteleggingsgrad og en tilretteleggingsstandard som går sammen med verneformålet og som brukerne i størst mulig grad er fornøyde med (Bø, 1998).

Planforslagene beskrevet under blir en avveining, og et forsøk på å finne balanse mellom disse forholdene. Det blir derfor viktig å videre bruke offentlige retningslinjer og veiledere for tilrettelegging i naturen.

Det er usikkert om bruksbehovet knyttet til imøtekommelse av forventninger er oppfylt i dag, da forventninger er subjektive. Dette vil i all hovedsak komme an på ulike menneskers forventninger og ønsker på forhånd. Dermed vil forventningene til besøket blir oppfylt for mange, mens det for andre ikke blir imøtekommet. Allikevel tror vi at utbedring av forholdene beskrevet ovenfor, vil øke sannsynligheten for at flere får oppfylt sine forventninger, og dermed vil se på besøket som en positiv opplevelse. Samtidig skal tiltakene ikke forringe opplevelsen for noen.

3.4.2. Vern av landskapet

Størsteparten av planområdet, inkludert areal som omfatter selve Folkevegen, er vernet som landskapsvernområde (figur 5). Dette innebærer naturligvis en begrensning og visse rammer for hvilke tiltak og inngrep som er lovlige og ønskelige. Formålet med vernet er å ta vare på de økologiske, kulturelle og opplevelsesmessige verdiene som kjennetegner området. Dette betyr at menneskelige inngrep ikke kan gjennomføres dersom de i vesentlig grad endrer verneområdets særpreg og karakter. Utbedringstiltak må altså ikke være i strid med disse vernebestemmelsene. Vernereglene blir omtalt mer utdypende senere i oppgaven.

3.4.3. Avveining mellom det eldre og det moderne

Kulturhistorien i området er rik og unik, og fastsettingen av landskapskarakter har vist at den utgjør en stor og viktig del av områdets identitet og særpreg. I dag finnes det flere gode tiltak som fremmer og forteller historien til området, spesielt utstillingen på naturhuset på Skåri. Det å opprettholde de kulturhistoriske elementene og kvalitetene er helt sentralt for å verne om planområdets særpreg. Samtidig skal det utarbeides nye tilretteleggings- og informasjonstiltak, og det må dermed tenkes nytt og moderne. Forslag vil dermed kunne bli preget av avveininger mellom den moderne sivilisasjonens krav og ønsker, samtidig som kulturhistorien bør løftes frem.

4. Plandel

4.1. Hensyn og rammer

4.1.1. Generelle hensyn

I plandelen vil vi presentere forslag til utbedrings- og tilretteleggingstiltak som vil kunne bidra med å gjøre Folkevegen og planområdet som helhet mer attraktivt for friluftsliv og annen rekreasjon. Arbeidet med, og utformingen av planforslagene skal bygge på områdets særtrekk og kvaliteter, ut ifra utredelsene gjort i analysedelen. Planforslagene vil inkludere en blanding av nye elementer og en utbedring av eksisterende situasjon. Det vil altså bli en avveining mellom nytenkning og moderne impulser på en side, og bevaring av karakteristiske natur- og kulturhistoriske forhold på en annen side. Samtidig er det ønskelig å fremheve disse karakteristikkene. Tiltak må ikke være så omfattende eller foreslås på en slik måte at de kan forringe biologisk mangfold eller verdien av naturopplevelsen.

Videre er det mål om å skape et mer helhetlig og gjennomført uttrykk for de besøkende, der tiltak og materialvalg kan ses i sammenheng med både hverandre og landskapet rundt. Det skal altså skapes en forbindelse mellom de ulike tiltakene. Dette skal skje gjennom bruk av miljøvennlige og naturlige materialer som passer inn med landskapets øvrige omgivelser. I tillegg er det ønskelig å gjøre området mer tilgjengelig for alle folkegrupper gjennom fokus på universell utforming. Tiltakene skal være med på å utvikle Folkevegens unike potensial og gjøre planområdet mer tiltrekkende for både førstegangsbesøkende og erfarne brukere.

Når det gjelder tiltak i et verneområde kan det i hovedsak skilles mellom tiltak knyttet til «besøksforvaltning» og tiltak knyttet til «skjøtsel» (Miljødirektoratet, 2015a).

Besøksforvaltning inkluderer i all hovedsak tiltak som omfatter tilrettelegging og informasjonsmateriell, og er det som vil ha fokus og størst vektlegging i planforslagene under. Allikevel vil også forslagene berøre enkelte tiltak som vil kunne kategoriseres i retning av skjøtsel og hevd. Dette er tiltak som gjennomføres for å opprettholde eller utvikle en ønsket natur- eller kulturtilstand.

4.1.2. Verneregler

Som nevnt under avsnittet om utfordringer setter offentlige lover og regler visse begrensninger på tiltak som kan gjennomføres. Store deler av planområdet er del av Utladalen landskapsvernområde. Landskapsvernområdet ble opprettet ved kongelig resolusjon av desember 1980, sammen med Jotunheimen nasjonalpark (Bø, 1998). Formålet med vernet er å

ivareta et vilt og vakkert vestlandslandskap med naturmiljø og kulturminner, samtidig som det skal kunne benyttes til landbruk og friluftsliv (Solem, 1998). Landskapsvernområdet inkluderer de fleste arealer innenfor planavgrensningen (figur 5), fra naturhuset på Skåri og oppover dalen. Det inkluderer derfor ikke området nedenfor Skåri, altså der innfallsporten og parkeringen ved Hjelle er foreslått.

Bestemmelsene i forskriften om Utladalen landskapsvernområde av 2014 gir klare rammer og retningslinjer for fremtidige tiltak innenfor verneområdet. Forskriftens mest sentrale paragraf er §3 om verneregler. Her bestemmes det at verneområdet er «vernet mot inngrep som vesentlig kan endre eller virke inn på landskapet sitt særpreg eller karakter». Videre bestemmer paragrafen, gjennom en ikke uttømmende liste, at inngrep som veibygging, oppføring/ombygging av varige eller foreløpige bygninger, gjerde, anlegg og innretninger, samt parkering av campingvogner, bobiler, og liknende i utgangspunktet er forbudt. Dette er i tillegg til forbud mot graving, sprenging, boring, fjerning av større stein og blokker, nedrivning av bygninger som preger landskapet sitt særpreg og karakter, bygging av bruer, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper og liknende. Dette innebærer en relativt omfattende innsnevring av lovlige tiltak. Allikevel gir Paragraf 3 videre hjemmel for forvaltningsstyresmakten til å gi tillatelse til en del generelt forbudte tiltak, deriblant oppsetting av skilt i verneområdet. Dog må nok de fleste andre tiltak innenfor vernegrensen dispensereres. Dispensasjonsreglene i §4 sier at «forvaltningsstyresmakten kan gjøre unntak fra forskriften dersom det ikke strider mot formålet med vernevedtaket og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig» (Forskrift om Utladalen landskapsvernområde, 2014). Forslagene til tiltak for å øke Folkevegens attraktivitet skal ha fokus på å ikke skade områdets natur- og kulturverdier og legge vekt på det naturlige og stedege.

Som beskrevet i forvaltningsplanen for Utladalen (Bø, 1998) må tilretteleggingen ta hensyn til naturkvalitetene og faunaen i området, og de aktuelle tilretteleggingstiltakene skal utføres med så små inngrep som mulig. Disse retningslinjene skal selvfølgelig følges i utarbeidelsen av forslag. Samtidig blir Folkevegen og store deler av det øvrige planområdet kategorisert som «sone med spesiell tilrettelegging og tiltak» i den samme forvaltningsplanen. Dette er områder der man kan legge spesielt til rette for ferdsel og man kan åpne for spesielle tiltak knyttet til reiseliv, friluftsutøvelse og liknende. Denne sonen beskriver også områder der det allerede er gjennomført store tekniske inngrep, som for eksempel veier (Fylkesmannen i Oppland, 2012). Terskelen for utføring av tiltak innenfor planavgrensningen vil dermed være

noe lavere enn i områder som er kategorisert som mer urørte, og med mindre eller ingen tekniske inngrep.

4.1.3. Kommuneplan

Det bør også nevnes at det aktuelle området har noe fokus i Årdals gjeldene kommuneplan. I et av delmålene under kategorien kultur og fritid kommer det frem at Årdal kommune ønsker tilrettelegging for økt bruk av naturområdene i kommunen. For å nå dette målet fremheves det ambisjoner om økt samarbeid med blant andre Stiftinga Utladalen Naturhus. Det er også ønske om utbedring av turstier i kommunen, der stien mellom Vetti og Vettisfossen trekkes særlig frem (Årdal kommune, 2010). Det er tydelig at kommunen selv ønsker satsing på Folkevegen og områdene rundt, som arena for friluftsliv i Årdal.

Selv om deler av planområdet er utenfor landskapsvernområdet, setter allikevel lover og regler også her klare begrensninger. I Årdals kommuneplan er nemlig hele planområdet avsatt til formål LNF a.-område (landbruk-, natur- og friluftsmål) (Kommunekart, 2018), der det kun er tillatt å utføre nødvendige tiltak for landbruk og gårdstilknyttet næringsvirksomhet (Plan- og bygningsloven, 2008). Her blir det mest sannsynlig også nødvendig å søke dispensasjon før forslag eventuelt blir utførte, i henhold til dispensasjonsbestemmelsene i plan- og bygningsloven.

4.2. Plankonsept

Plantiltakene som foreslås skal oppleves slik at installasjonene får et *helhetlig og stedeget uttrykk*. Plankonseptet skal benyttes som retningslinje i utforming av planforslagene. Med konseptet menes det at tiltakene skal kunne ses i sammenheng, både når det gjelder design og materialbruk seg imellom, men også i harmoni med områdets karakteristikk og tradisjonell byggeskikk. De besøkende skal få en helhetlig forståelse for både naturverdiene og den rike kulturhistorien i området, særlig gjennom tydeligere, mer moderne og mer tiltalende informasjonsformidling. Utformingen av tiltakene skal virke gjennomført og skal kunne ses i sammenheng.

4.3. Planforslag

På grunnlag av utredningene i presentasjonsdelen, inkludert forhold knyttet til mangler og funksjonsbehov i analysedelen, foreslår vi følgende tiltak opplistet under. Tiltakene er nummerert etter anbefalt prioriteringsrekkefølge, der tiltak 1 bør ha høyest prioritet.

Forslag 1. Ny innfallsport og bedre parkeringsløsning

På bakgrunn av forholdene pekt på under kapitlene om forbedringspotensial, bruksbehov og utfordringer, vil vi presentere forslag til ny innfallsport og en bedre parkeringsløsning. Forslaget vil støtte opp under eksisterende planer, og ta utgangspunkt i områdeforvalternes ønske om at all parkering skjer på plassen ved Hjelle (figur 44). Vi ønsker derfor å markere portalen til verneområdet og Folkevegen tydeligere, og dermed modernisere planområdets randsone. Foruten bedre parkeringsløsning vil dette forslaget omfatte tre hovedtiltak; ny innfallsport for verneområdet (som igjen skal kunne fungere som portal for Jotunheimen), modernisert portal til Folkevegen, samt et startpunkt lengst inn mot Skåri som markerer grensen for verneområdet tydeligere.

Figur 44. Oversiktsbilde som viser Hjelle-parkeringen slik den fremstår i dag.

Betegnelsen innfallsport brukes om det stedet der de besøkende setter fra seg bilen og legger ut på tur. I mange tilfeller kan blant annet informasjonsformidling i randsonen av et verneområde utgjøre en fullverdig innfallsport og være et godt tilbud til besøkende. Derfor brukes begrepet innfallsport om tilrettelegging i friluft som orienterer og møter besøkende fram til opplevelsen av hele eller deler av verneområdet.

Innfallsport kan inneholde en rekke tilretteleggingstiltak utført av forvaltningsmyndighetene. Ifølge Miljødirektoratet (2015b) skal tilrettelegging av innfallsporter ikke skje innenfor vernegrensen, men i randsonen til verneområdet. Parkeringen ved Hjelle, som ligger rundt 500 meter fra der man trer inn i verneområdet ved Skåri, er dermed en egnet lokalitet for opparbeidelse av en ny og moderne innfallsport. I tillegg er opprusting og fornyelse av innfallsporter et av to hovedtiltak i besøksstrategien til Jotunheimen nasjonalpark og Utladalen landskapsvernområde (Fylkesmannen i Oppland, 2012).

Som nevnt er det ikke en tydelig innfallsport for verneområdet i dag, men arealet rundt parkeringsplassen på Hjelle har et skilt med turistinformasjon, samt et skilt som viser avstanden til naturhuset og hva man finner der. Det meste med informasjon om Folkevegen og resten av planområdet, er spredt mellom området ved Hjelle, snuplassen på Skåri og ved naturhuset. Disse arealene har gode potensial for å kunne bli utnyttet bedre og mer konkret. I denne sammenhengen vil vi presentere forslag som kan utbedre området og gjøre det mer inviterende for besøkende. Dette i tillegg til å tydeliggjøre at man trer inn i et landskapsvernområde.

For det første vil vi anbefale at bilveien mellom Hjelle og Skåri sperres av med bom (figur 45), slik at de 500 meterne imellom i praksis blir en gang- og sykkelvei. Dette gjør at de med rett til motorferdsel innover verneområdet fremdeles har tilgang til Folkevegen, samtidig som veien blir avstengt for vanlig trafikk. Tiltaket som foreslås innebærer opparbeidning av to porter/bommer der Utladalsvegen mellom Hjelle og Skåri begynner. Portene kan plasseres på hver sin side av veien, med en åpning imellom som er stor nok til en person med barnevogn eller i rullestol kommer seg problemfritt igjennom. Bommene bør her bli opparbeidet i treverk for å stå i stil med lokal byggeskikk, samt for å skape sammenheng mellom forslag gjennom hele planområdet. I tillegg vil bomløsningen da ikke bli for markant og dominerende. Naturligvis kan andre løsninger for bom her være aktuelt ut ifra hva som virker mest hensiktsmessig for nødvendig nyttetraffic.

Da bilveien mellom Hjelle og Skåri i praksis er foreslått som gang- og sykkelvei betyr det at all parkering nå vil skje på den egentlige parkeringsplassen ved Hjelle. I motsetning til snuplassen ved Skåri er denne forholdsvis stor, og har ikke en form som betyr kaotisk parkeringsmønster de travleste dagene. Plassen ved Hjelle egner seg derfor best for parkering. Anbefalingen for området rundt parkeringen ved Hjelle er for det første å få selve parkeringsplassen asfaltert. Dette vil gi en mer oversiktlig og innbydende parkeringsløsning. Parkeringsplassene foreslås markert opp, og egne oppmerkete handikapparkeringsplasser bør plasseres i den nordøstlige enden av parkeringen (figur 45), altså nærmest veisperringen og den nye innfallsporten.

Den utbedrede parkeringsplassen vil skape et tydeligere skille mellom tilrettelegging og natur, og skape bedre oversiktighet. Parkeringsplassen må følge standardkrav til blant annet størrelse på handikapplasser og avstand mellom parkeringsplassrekker. Dette innebærer at parkeringsplasser skal være minst 5 x 2,5 meter (5 x 4,5 for handikapplass) (Kirkhus, 2015). Illustrasjonen nedenfor oppfylder kravene til parkeringsplasser og deres utforming.

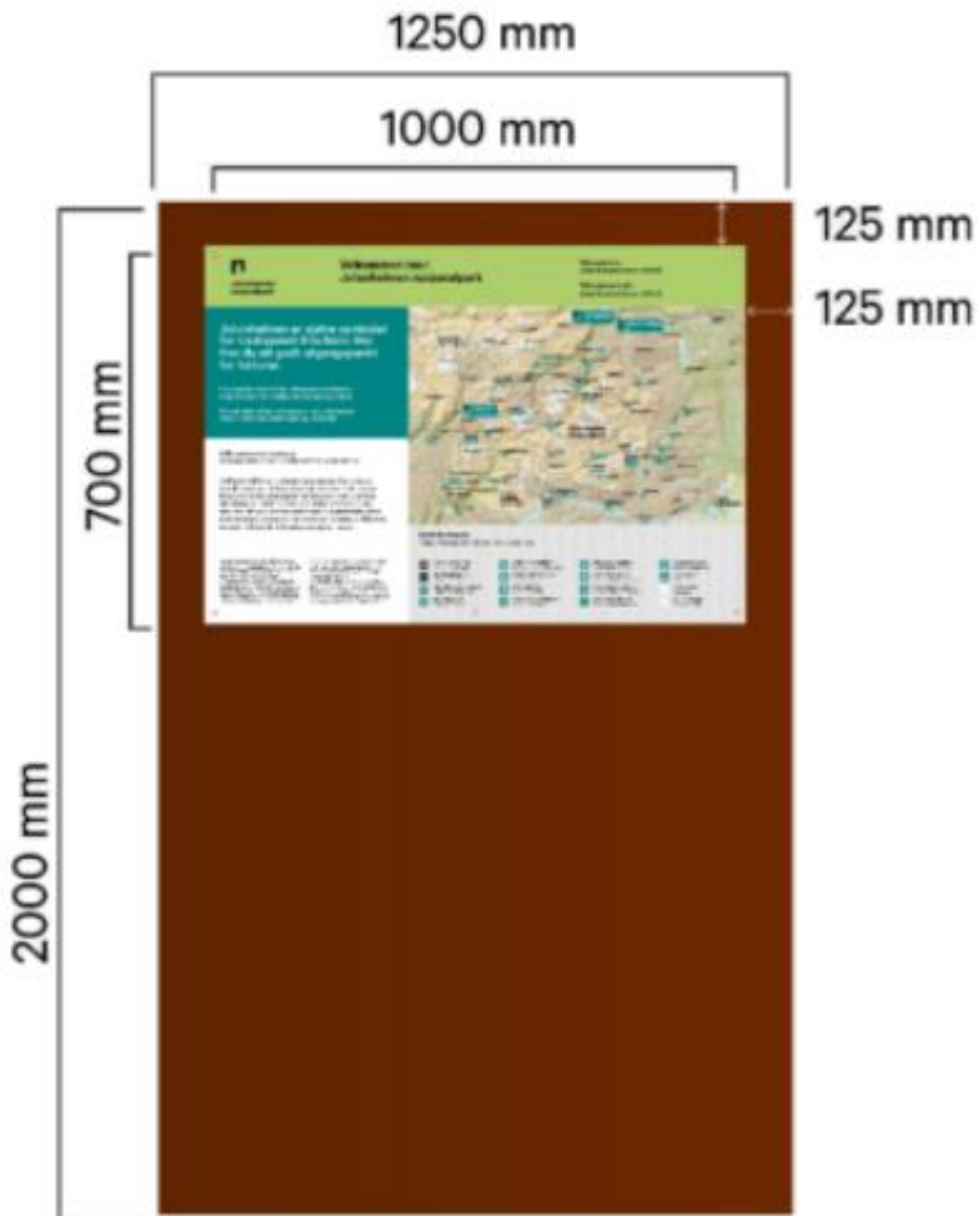

Figur 45. Illustrasjonen viser hvordan det nye parkerings- og innfallsportområdet ved Hjelle vil se ut etter utføring av forslag. Her er parkeringen asfaltert med oppmerkede plasser, samt at en større og mer innbydende sittegruppe er plassert langs Uta. I tillegg er et mer estetisk søppelskur utplassert og steinramme foreslått. Nye infoskilt, opplysningskilt og bom markerer den nye innfallsporten.

Parkeringsplassen er foreslått innrammet med steiner eller blokker (figur 45), for å tydelig skille ut parkeringsplassen fra området rundt. I tillegg vil dette skape en estetisk flott og naturskjønn avgrensning av parkeringen. Foruten asfaltering og innramming er det i utgangspunktet ikke foreslått andre tiltak knyttet til selve parkeringsplassen. Den bør følge dagens mønster og størrelse, blant annet for å unngå ytterligere og mer omfattende inngrep i vegetasjonen. Et lite område foreslås avsatt til sittegruppe, noe som blir nærmere omtalt nedenfor.

Informasjonstavlen som i dag er plassert ved parkeringen på Hjelle (figur 47) foreslås erstattet av tre nye og mer moderne informasjonsskilt (figur 45). De nye informasjonsskiltene vil bli plassert på omtrentlig samme sted som plasseringen til dagens skilt, altså mellom parkeringen og bommen. Dette vil være den mest naturlige lokaliseringen for nye skilt, da besøkende vil passere forbi på vei inn i området. Plasseringen vil også være den mest innbydende for gjennomlesing av skiltene. Skiltene ønskes skråstilt i forhold til en kort sti som fungerer som snarvei mellom parkeringen og bommen. Plasseringen vil gjøre det naturlig å fortsette til neste skilt etter man har utforsket det forrige. Det kan for øvrig anbefales at stien utbedres noe for å sikre god tilgjengelighet frem til de nye skiltene (figur 45).

Når det gjelder de nye informasjonsskiltene vil vi anbefale at disse følger den nye designmanualen for norske verneområder, utviklet av Snøhetta for Miljøverndirektoratet. Manualen ble tatt i bruk i 2016, og skal sikre en felles og sammenhengende mal for opparbeidelse av innfallsporter (Miljødirektoratet, 2016b). De tre nye informasjonsskiltene vil dermed bli foreslått opparbeidet i corténstål (figur 46), for å etterfølge den nye designmanualen. Corténstål gir en flott brunlig/bronseaktig og naturlig farge som ikke bryter med omgivelsene. I tråd med malen foreslås informasjonen skrevet på herdet glass, festet noen centimeter ut fra stålet. Glassplaten vil da også festes med fire rustfrie bolter i hvert hjørne. Selv om blindeskrift ikke er del av designmanualen, foreslår vi å supplere med blindeskrift på informasjonstavlene. Dette for å gjøre informasjonen, og dermed også kunnskap om området, mer tilgjengelig for flere. Skifttypen på skiltene bør også følge malen for å sikre god lesbarhet. Ellers foreslås det at Miljødirektoratets standardmål for høyde og bredde også etterfølges. Informasjonen på dagens skilt kan gjerne videreføres til de tre nye forslagene. Nye skilt bør i det minste inneholde informasjon om landskapsvernområdet, Jotunheimen og verdiene i området som helhet.

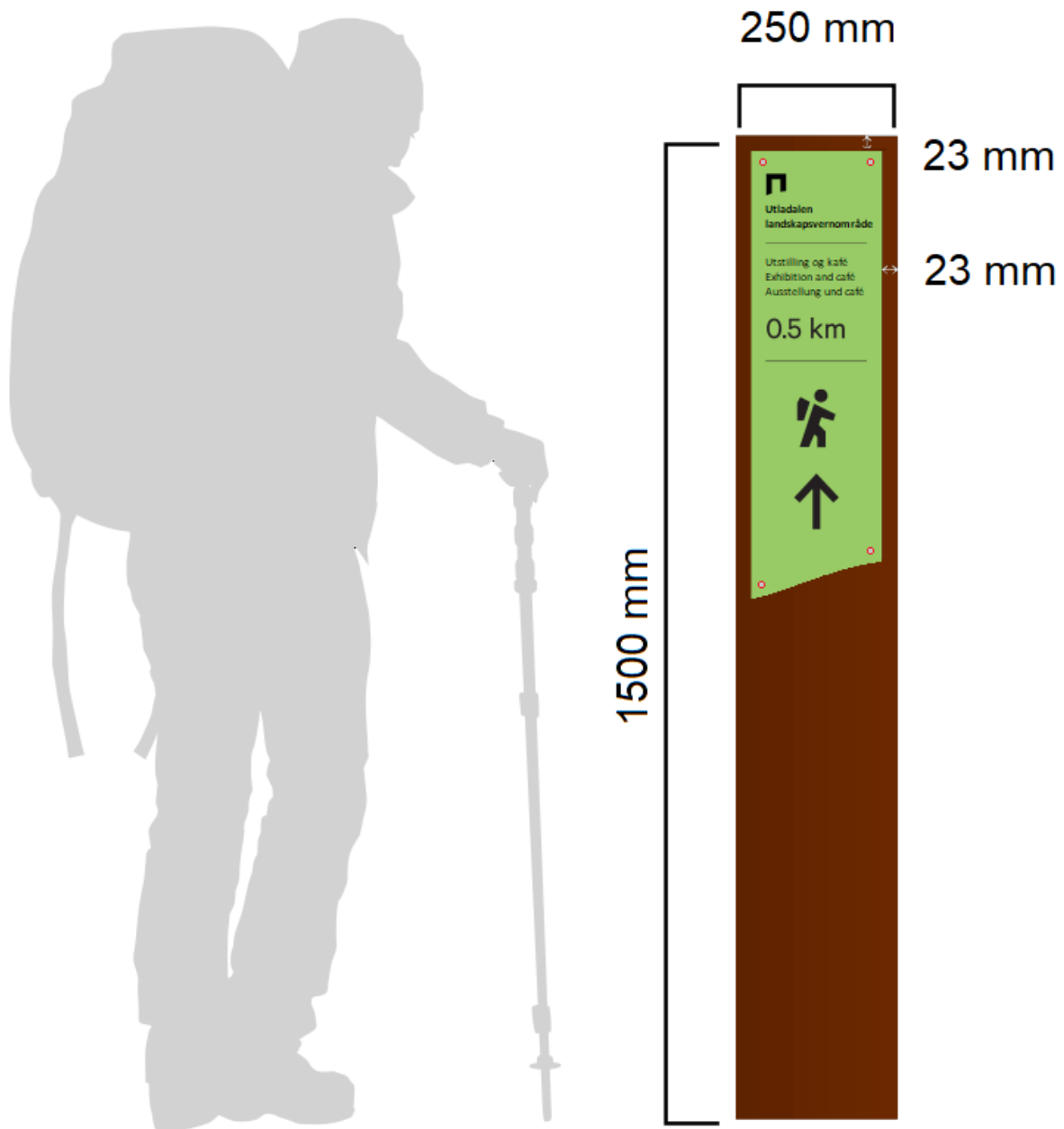
Figur 46. De nye informasjonsskiltene foreslåtte utforming. Materialbruk, design og mål vil her følge den nye designmanualen fra Miljødirektoratet. Illustrasjon: Snøhetta (2015).

Figur 47. Dagens skilt foreslås byttet ut for å skape en modernisert innfallsport. Stien ved siden av bør utbedres for å sikre god tilgjengelighet til de nye skiltene, og for å bedre det estetiske inntrykket (figur 45).

Videre vil vi foreslå utbygging av det eldre skiltet ved parkeringen som viser distansen til naturhuset. Dette for å sikre overensstemmende utforming. Det nye skiltet bør naturligvis også vise retningen og distansen til verneområdet, utstillingen og kafeen. Det mest riktige å bruke, jfr. den nye designmanualen, blir da et opplysningsskilt. Også dette bør opparbeides i corténstål, og med herdet glass som informasjonsformidling (figur 48). Den mest naturlige plasseringen av opplysningsskiltet vil være ved bommen (figur 45), der veien fortsetter videre fra innfallsporten mot Skåri (figur 49). Skiltet vil guide og styre besøkende innover området, samt opplyse om avstanden til vernegrensen, utstillingen og kafeen.

Figur 48. Det nye skiltet vil viser retning og distanse til utstilling og kafe på en mer moderne måte enn i dag. Illustrasjonen er hentet fra Snøhetta, men tekst og figurer er forandret noe av oppgavens forfattere for å gi en mer stedegen visualisering.

Figur 49. Her, hvor bilveien foreslås avstengt, bør opplysningskiltet plasseres. Her foreslås også bommen. Trafikkskiltene bør da fjernes, siden de ikke lenger vil ha en funksjon.

Vi har ønske om å erstatte sittegruppene som i dag er utplassert ved den nåværende parkeringsplassen. Som påpekt under utredningen av forbedringspotensial er disse benkene gamle, bærer noe preg av slitasje, ikke stedegne i designet og lite innbydende for opphold, særlig med tanke på plassering (figur 42). Vi foreslår utplassering av en ny større sittegruppe mellom den nye parkeringen og Utlå, i det nordvestlige hjørnet av parkeringsplassen (figur 45). Sittegruppen vil da bli skjermet og avgrenset fra parkeringsarealet med steinkanten som er foreslått. Dekket rundt sitteplassen vil dermed være grus og gress. Det er viktig at det sikres god og lett tilgjengelig ankomst mellom parkeringen og sittegruppen, også for rullestol og barnevogn. Sitteplasser mangler i dag på de fleste innfallsportene til Utladalen og Jotunheimen. Dette er da et aktuelt tilbud, særlig til dem som nøyter seg med å oppleve verneområdene fra innfallsporten og vernegrensen (Fylkesmannen i Oppland, 2012). Dette gjør dermed en innbydende rasteplass her svært viktig. Sittegruppen vil bli videre og mer detaljert omtalt i kapitlet «forslag 3», som tar for seg forslagene til flere og tydeligere sitteplasser.

Til slutt ønsker vi at det ved innfallsporten opparbeides bedre løsning for avfallshåndtering, grunnet forholdene påpekt i kapitlene om forbedringspotensial og bruksbehov. Vi velger å ikke foreslå søppeldunker langs veien, da området ikke preges av forsøpling. Dessuten, om man hadde valgt å sette opp søppelkasser langs veien, vil det mest sannsynlig føre til at folk sluttet å ta med seg søppelet tilbake fra området. Dette vil kunne slå uheldig ut, hvis søppelkassene skulle bli overfylt i den travleste sesongen, slik man ofte ser i andre offentlige og populære turområder. Da vil søppelkasser langs veien ha motsatt og uheldig effekt. I tillegg vil muligens mange søppeldunker gjøre at området mister mye av sitt naturlige og karakteristiske preg, da det vil øke antallet menneskeskapte elementer. Søppelkasser er dessuten tiltak som kan være utfordrende å opparbeide som «fine» og i «ett med naturen».

Derimot er situasjonen knyttet til avfallshåndtering allikevel ikke ideell i dag. Som nevnt har majoriteten av besøkende ikke mulighet for å kvitte seg med avfall før de setter seg i bilen og forlater området, da de fleste benytter snuplassen ved Skåri hvor det ikke er avfallsløsninger. Vårt planforslag om å flytte all parkering til parkeringsplassen ved Hjelle vil derimot løse denne mangelen. Det vil da heller ikke bli nødvendig å flytte søppelløsninger fra Hjelle. Man vil slippe opparbeidede og unaturlige søppelanordninger langs Folkevegen, samtidig som besøkende vil ha mulighet for å kvitte seg med søppel utenfor verneområdet og før de setter seg i bilen for å dra.

Søppeldunkene ved Hjelle (figur 43) bør derfor erstattes av noe som i mindre grad gir kontraster mellom natur og menneskelige tiltak i slik grad som i dag. Det kan for eksempel opparbeides søppelstativ som har et mer naturlig preg og utforming, der materialet og fargevalg kan samsvare med de øvrige tiltaksforslagene. Dette vil skape mer balanse i området, og det vil løfte det estetiske uttrykket. Ved Hjelle er dette svært viktig om all parkering flyttes dit slik vi foreslår. Dette er fordi området rundt parkeringsplassen vil være det nye førsteinntrykket til Folkevegens og det øvrige områdes besøkende. Det bør brukes mer naturlige materialer og utforming. Hvis stativenes lokk markeres vil det fremdeles være rom for miljøvennlig sortering av avfall slik som i dag. Det hadde vært mest ønskelig om søppelskur hadde blitt opparbeidet i laftet stil og i furu for å følge lokal byggeskikk. Det visuelle uttrykket vil da ligne forslagene som blir presentert under, samt det øvrige innfallsportforslaget. Det er viktig at den ansvarlige for søppeltømmingen, mest sannsynlig kommunen i vårt tilfelle, følger opp med jevnlig tømming av dunkene. Ellers vil tiltaket virke mot sin hensikt. Alt i alt vurderes søppelanordning ved Hjelle som positivt, da besøkende kan kvitte seg med avfall før de forlater området. I tillegg vil avfallsløsningen bli opparbeidet

utenfor verneområdet. Nytt stedeget skur foreslås plassert på en litt mindre dominerende lokalitet enn i dag (figur 45).

Tiltaksforslaget som omfatter bedre parkeringsløsning, samt ny og mer tiltalende innfallsport, inkluderer ikke bare området ved Hjelle, men også snuplassen ved Skåri. Da bom som avstenger biltrafikken anbefales flyttet til Hjelle, vil det ikke lenger bli anledning for parkering på snuplassen for de besøkende. Allikevel foreslås det ingen store endringer på snuplassen, da det er ønskelig at denne fremdeles kan benyttes av områdets forvaltere, og i den daglige driften av området. Men det vil altså bli rom for utnyttelse av snuplassen til andre formål i fremtiden dersom dette skulle bli ønskelig fra grunneiere og forvaltere, da det frigis et relativt stort område her.

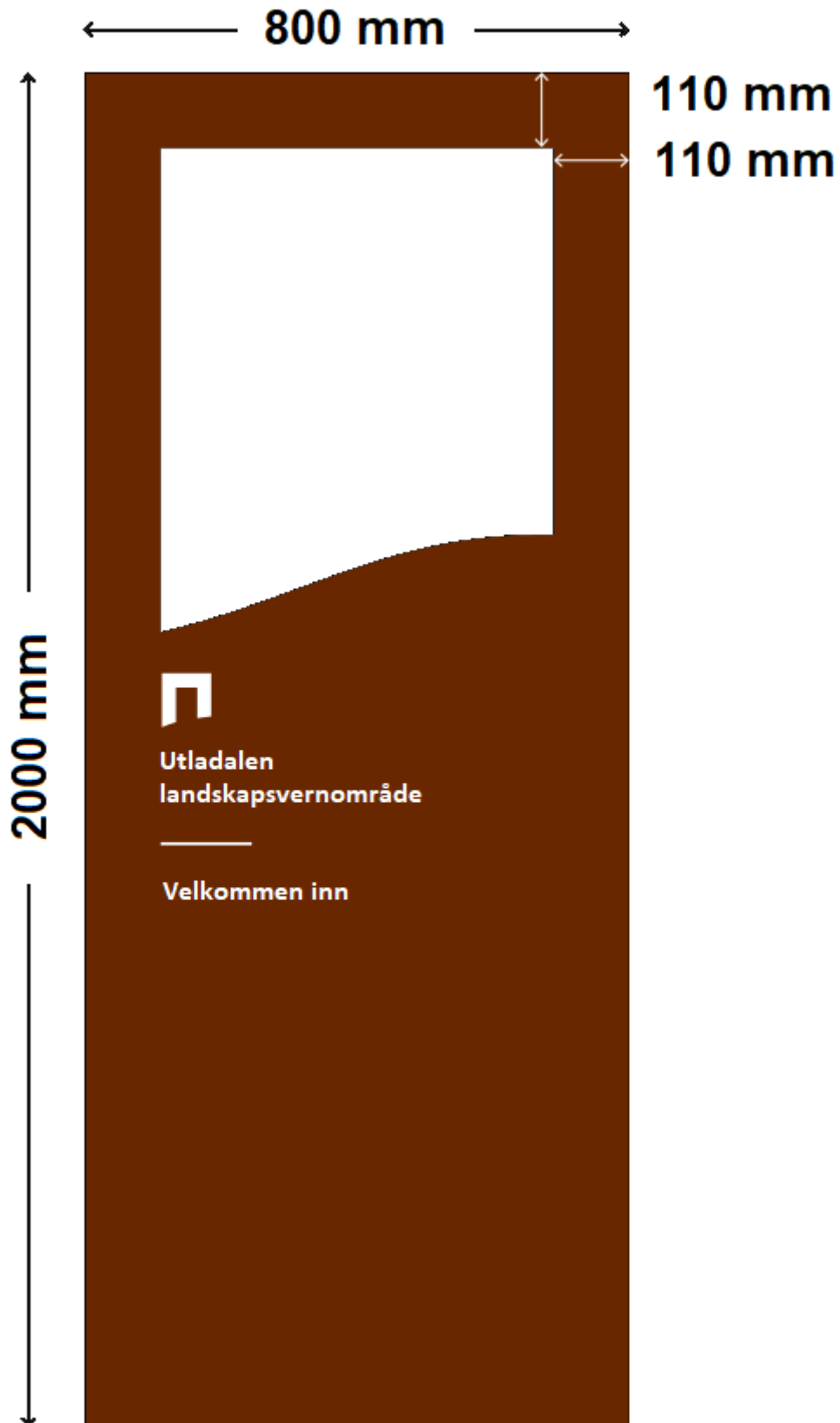
Som nevnt i analysedelen består snuplass-området i dag av tre skilt. To av skiltene er små, og det ene retter seg mot syklistene (figur 28). Da innfallsporten og avgrensingen av bilveien er foreslått ved Hjelle, vil det være mest hensiktsmessig og naturlig å flytte dette skilte ned veien. Skiltet kan for eksempel stå etter den nye bommen for tidlig å informere syklister som det retter seg mot. Det andre skiltet viser retning og distanse til noen av de mest populære turdestinasjonene både innenfor og utenfor planavgrensningen. Da det er et svært lignende skilt ved Hjelle i dag, kan også dette flyttes ned til innfallsporten. Skiltene kan da helst kombineres. Dette vil skape mer oversiktighet og sammenheng for de besøkende, som er viktig for å gi et godt førsteinntrykk ved innfallsporten.

Vi vil anbefale at hovedskiltet (figur 40) byttes ut med noe mer moderne og tiltalende. Det hadde samtidig vært ønskelig om skiltet ble tatt vare på grunnet dets historiske verdi. Dersom utskiftning av skiltet også ønskes fra områdets ansvarlige, kan en løsning være å flytte det gamle skiltet til utstillingen på naturhuset om dette skulle være praktisk gjennomførbart. Informasjonen på det nye skiltet kan godt videreføres eller eventuelt fornyes om det skulle bli erstattet. Et nytt skilt bør dog vurderes noe mindre dominerende i form og størrelse, men allikevel godt synlig og lesbart. Det hadde vært ønskelig om et nytt skilt fikk noenlunde samme design, utforming, farge og materialvalg som de andre foreslåtte informasjonstiltakene ved innfallsporten og innover området. Plasseringen til dagens hovedskilt er god og gir mening, da det er plassert der Folkevegen begynner, rett etter snuplassen. Denne lokaliteten vil dermed fortsette å fungere som Folkevegens innfallsport. Bommen som står ved hovedskiltet i dag (figur 28) vil ved gjennomføring av forslagene ovenfor bli overflødig, grunnet ny bom ved Hjelle. Den gamle bommen bør da fjernes. Rundt snuplassen kan det gjerne utplasseres steinkant, tilsvarende den foreslått rundt den nye parkeringen ved Hjelle

(figur 45). Dette for å skape sammenheng på tvers av områdene, samt for å gjøre snuplassen litt mer estetisk enn i dag.

Til slutt vil vi foreslå en mer markant grense der landskapsvernområdet begynner. Forslaget innebærer et portalskilt (figur 50) rett før den første broen langs Folkevegen, mellom snuplassen og Skåri, for eksempel der den gamle bommen står i dag (figur 28). Skiltet vil da bli i nærheten av hovedskiltet, og vil fungere som det offisielle skiltet for å ønske velkommen inn til Utladalen landskapsvernområde. Portalskilt er en av skilttypene i designmanualen for verneområder, og vil i dette tilfellet markere verneområdets startpunkt. Ved å plassere portalskiltet før den første broen vil man kunne se naturhuset og det aktuelle planområdet gjennom portalskiltets utskårede vindu. Portalskiltets ramme har en bunn som er en slags representasjon av landskapet. Også dette skiltet bør følge designmanualens retningslinjer for utforming, størrelse, farge og materialbruk (figur 50). Dette betyr bruk av corténstål, for å skape helhetlig utforming gjennom planområdet. Forslaget om portalskilt bør ses i sammenheng med andre forslag som blir nærmere presentert i kapitlene om utbedring av informasjonsformidling. Disse skal sammen gjøre vernegrensen mer tydelig og markant.

Figur 50. Portalskiltet, som skal ønske velkommen til verneområdet, blir seende slik ut etter at den nye designmanualen er fulgt. Illustrasjonen er hentet fra Snøhetta, men tekst er forandret av oppgavens forfattere for å gi en mer stedegen visualisering.

Forslag 2. Utbedring av informasjonstiltak

For det første vil vi her foreslå at grensen til landskapsvernområdet bør være mer tydelig enn i dag. Det eksisterende skiltet som markerer grensen er lite og vanskelig å få øye på fra Folkevegen (figur 29). Skiltet er derimot et offisielt skilt, som er standard for markering av landskapsvernområdegrenser, og det er derfor ikke ønskelig å bytte dette ut. Det anbefales derimot å flytte skiltet fra dagens plassering, nærmere inntil Folkevegen. Dette gjør at skiltet vil være i synsfeltet til de besøkende, og det vil da være mye lettere å vite at man er i ferd med å ankomme et landskapsvernområde. Sammen med det nye portalskiltet foreslått ovenfor vil grensen til verneområdet bli markert betydelig bedre enn ved dagens situasjon.

Videre bør informasjon om hva som er lov og hva som ikke er lov i et landskapsvernområde komme tydeligere frem. Skiltet på Skåri som beskriver regler for området er vendt mot nord, altså i motsatt retning enn den man går når man starter ferden oppover Folkevegen. Det er også det øverste skiltet, som er lengst bort fra innfallsporten. For besøkende som ankommer området, må man sannsynligvis lese alle plakatene og skiltene aktivt før man til slutt legger merke til listen over regler. Det er derfor rimelig å anta at mange av Folkevegens besøkende overser denne informasjonen. Oversikten over regler for landskapsvernområdet bør derfor plasseres slik at det er mer synlig. Skiltet som er i dag har god informasjon og utforming, men skriften som viser reglene kunne vært noe større og tydeligere. Vi anbefaler å slå skiltet sammen med informasjonen på «Ta med søppelet heim»-skiltet (figur 51), da skiltene omhandler like tema. Det sistnevnte skiltet er tydelig plassert mellom innfallsporten og Skåri. Hvis det nye skiltet også får større, tydeligere og mer merkbar skrift vil dette føre til at flere får øynene opp for reglene som gjelder innenfor grensene til Utladalen landskapsvernområde.

Figur 51. Fotografiet til venstre viser plakaten med regler for bruk av landskapsvernområdet, mens bildet til høyre viser skiltet som illustrerer at man kan raste der man vil, men rydde opp og ta med seg eventuell søppel.

Både informasjonen på plakater utenfor naturhuset (figur 52), og informasjonen på utstillingen inne, er god og verdifull. De bærer ikke nevneverdig preg av slitasje og er skrevet på flere språk, slik at utenlandske besøkende vil ha utbytte av dem. Det settes derfor ikke anbefalinger til utbedring av disse. Allikevel kan skiltene utfor naturhuset erstattes av skilt tilsvarende de foreslåtte ved den nye innfallsporten (figur 46), samt skiltforslag nedenfor. Da vil de følge Miljødirektoratets nye designmanual, og man vil skape økt helhet i utformingen av området. Begge standardmaterialene for skilting i verneområder, corténstål og malmfuru, egner seg godt utenfor utstillingen. De gir begge stedeget design og fargebruk.

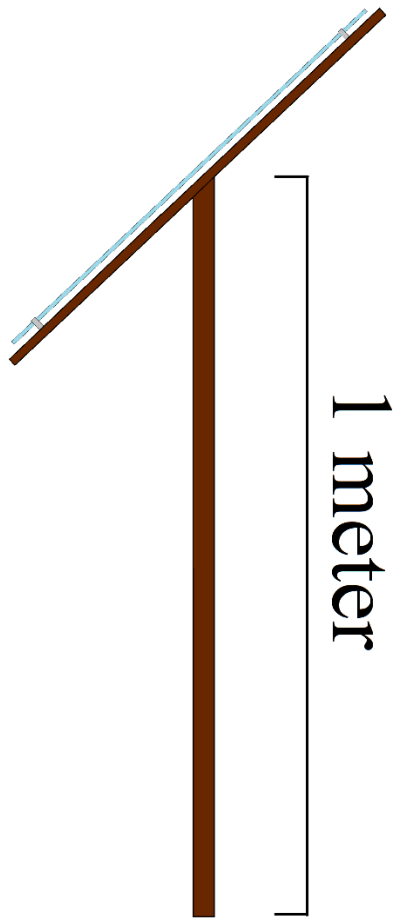
Figur 52. Fotografi av naturhuset som viser informasjonsplakatene utenfor. Det viser forøvrig også at man her har tatt godt hensyn til prinsippet om universell utforming.

De sju brune informasjonsskiltene langs Folkevegen (figur 32) har tidligere blitt satt opp av Årdal kommune, og disse er i dag ønsket utbedret av områdets forvaltere (Solem, pers. medd., 2018). Informasjonen på plakatene er god og opplysende, og har tekst på flere språk. Fargevalget passer relativt godt inn i omgivelsene. Teksten og farger på eksisterende skilt kan derfor godt brukes videre på nye skiltingstiltak langs veien. Vi vil derfor fokusere på å endre og modernisere skiltingselementenes utforming, samt enkelte plakaters plassering. Dette gjøres for å løfte de besøkenes inntrykk og utbytte av informasjonstiltakene.

Forslaget til nye informasjonsskilt vil i design, utforming og fargevalg likne de eksisterende informasjonsskiltene langs veien. Dette foreslås da dagens farger og design ikke bryter særlig med områdets fortoning. Nye informasjonspakater vil dermed bli en slags modernisering av de nåværende plakater. For at utseende på de nye plakater skal samsvare med den nye merkevareprofilen for norske verneområder er det anbefalt at de lages i corténstål som hovedmateriale. Skiltene kan ha en firkantet og noe avlang form slik som i dag, og de bør være litt bakoverlent slik at informasjonen blir lettere og mer komfortabel å lese (figur 53). Som i dag kan skiltet bæres av en stående piler som ikke tar for mye plass, og også pilaren bør være corténstål for å skape et helhetlig, moderne og rent inntrykk. Informasjonen på skiltene kan gjerne være den samme som i dag, og bør skrives med skrifttypen som samsvarer med den nye designmanualen for norske verneområder. For å følge merkevareprofilen bør informasjonen på skiltene være innrammet i herdet glass, og festet med skruer i rustfritt stål i hvert hjørne (Snøhetta, 2015). Man kan også vurdere å benytte såkalt plexiglass, da slikt glass er lettvektig, samt knuse- og riperesistent. For å gi skiltene et moderne preg, og for å hindre at vann, fukt og smuss forringer eller trenger inn bak glasset, bør glasset monteres med litt avstand fra corténstålflaten. Vi vil anbefale å tilføye blindeskrift også på disse informasjonspakaterne, som det allerede er på et av informasjonsskiltene utenfor naturhuset.

Informasjonsskiltene må utformes etter retningslinjer for universell utforming og anbefalinger for god lesbarhet. For å sikre god lesbarhet er det viktig at alle besøkende, også de med funksjonshemninger, når frem til skiltet uten hinder. Skiltet bør plasseres med midtpunktet på rundt 1 meter (figur 53). Dette sikrer at besøkende komfortabelt kan lese skiltet, og at rullestolbrukere og barn også kan ha glede av det. Bildet under (figur 53) er et eksempel på hvordan nye informasjonstavler kan se ut. Illustrasjonen ligner de nåværende skiltene, men de har samtidig inspirasjon fra designmanualen for verneområder. Dette gjelder særlig materialbruk (corténstål og herdet glass), tykkelse og høyde på skilt, og at glasset er festet litt opp fra stålet med fire rustfrie skruer i hvert hjørne.

Figur 53. Illustrasjon av forslag til nye skilt langs Folkevegen.

Vi ønsker å beholde både informasjonen på og omtrentlig lokalisering av alle de sju informasjonsskiltene (figur 55). Unntaket er det fjerde skiltet som omhandler Avdalsfossen (figur 54). Skiltet er her plassert slik at hvis man går mot Vetti, vil man få informasjonen rett etter man forlater veipartiet med utsikt mot fossen (figur 18). Vi vil her anbefale at informasjonen flyttes 2-3 meter ned til der man har utsikt, slik at besøkende har mulighet til å se på fossen mens man leser informasjonen om den. Dette skiltet inneholder også informasjon om Avdalen Gard, blant annet at «Avdalen ligger på hylla over fossen». Hyllen vil man heller ikke se fra dagens plassering, men vil bli synlig ved skiltets nye foreslåtte lokalitet (figur 54).

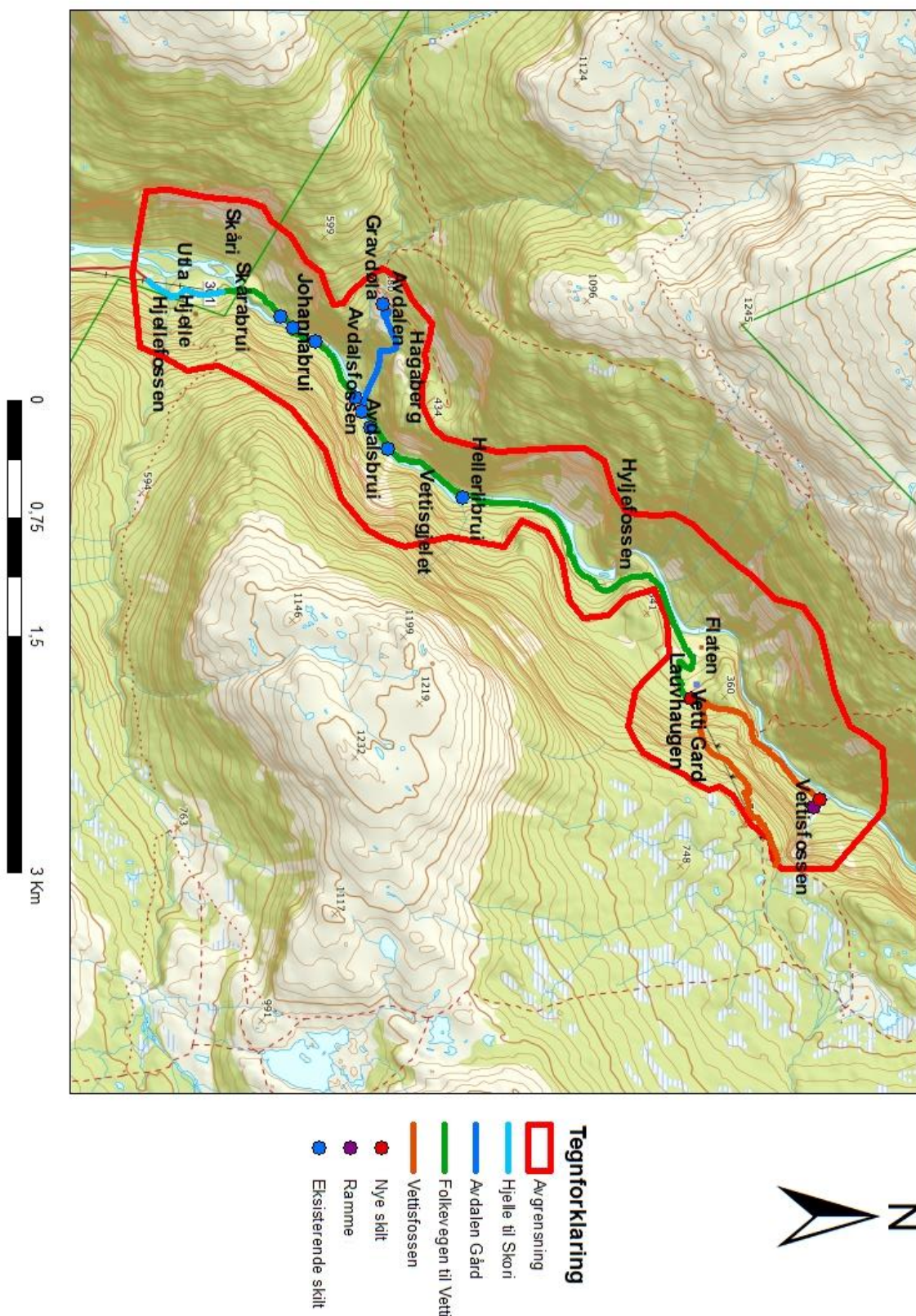

Figur 54. Illustrasjonen ovenfor viser øverst dagens plassering av skiltet med informasjon om Avdalsfossen og Avdalsskåri. Skiltet som ses øverst foreslås flyttet ned til lokaliteten nederst, i retning fossen. Dette vil øke utbyttet av informasjonsformidlingen.

Da strekningen Skåri – Vetti – Vettisfossen er den mest populære blant områdets friluftsutøvere, vil vi foreslå informasjonstiltak også ved foten av Vettisfossen (figur 55). Informasjonstavlens utforming og informasjonen på tavlen bør være lik de langs Folkevegen (figur 53). Dette vil sammen med design og materialvalg skape sammenheng i opparbeidede

elementer også helt frem til Vettisfossen. Plakaten bør plasseres der besøkende har utsikt til fossen ved det åpne terrenget ved fossens fot (figur 35). Den mest naturlige plasseringen vil være ved enden av stien. Ved utsiktpunktet på toppen av Vettisfossen bør det også vurderes å sette opp informasjonstiltak, med likt materialvalg og utforming som på de øvrige informasjonsplakatene foreslått ovenfor. Informasjonen her kan godt være lik den som på plakaten ved fossens fot, da de aller fleste besøkende sannsynligvis velger en av de to mulighetene for å beskue fossen. Informasjonsplakat ved toppen av fossen må dog sies å ikke være nødvendig dersom planene om minimuseum skulle bli en realitet.

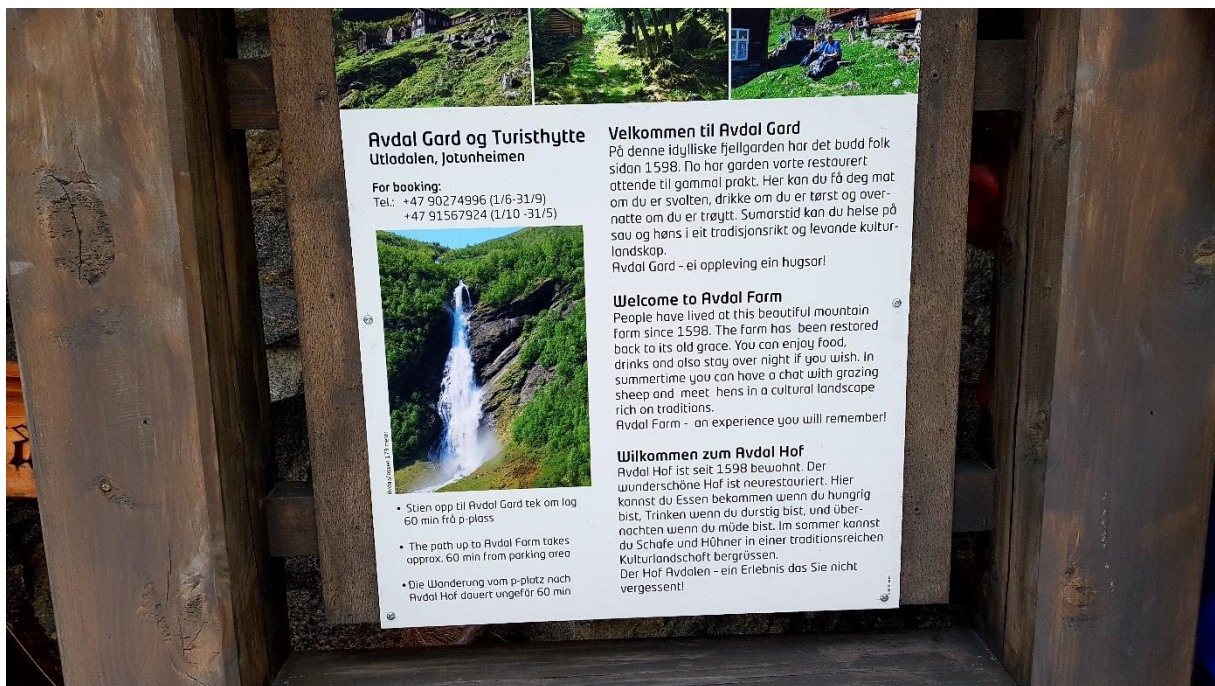

Figur 55. Kart som viser aktuell plassering av nye informasjonstavler, lokalisering av dagens skilt som skal/kan erstattes, samt plassering av fotoramme ved Vetti, som vil bli omtalt i kapittel «forslag 5». Kartet viser kun informasjonstiltak som er utredet i dette kapittelet, og ikke tiltak tilknyttet innfallsporner som er behandlet i kapittelet ovenfor.

Skiltet som står der stien til Avdalen begynner (figur 56) skiller seg noe fra dagens øvrige informasjonstiltak. Allikevel samsvarer skiltets fargebruk og materialvalg med slik vi ser for oss både nye informasjonsplakater og andre tiltak. Skiltet trengs dermed ikke å endres på for å gi tiltaksforslagene helhetlig og gjennomført utforming. Derfor kan begge skiltene beholdes plassert der Avdal-stien begynner, uten at det helhetlige preget brytes. Eventuelt kan skiltet også erstattes med et informasjonsskilt lik de foreslått ved den nye parkeringen (figur 46).

Videre vil vi foreslå et liknende skilt ved Vetti Gard. Skiltet vil ikke ha samme funksjon som Avdalen-skiltene som er ment for å «lokke» besøkende opp til Avdalen, noe som er viktig da Avdalen ikke ses fra Folkevegen. Allikevel er det ønskelig med noe informasjon om Vetti Gard der Folkevegen slutter. Et liknende skilt med informasjon om historie, og matservering- og overnattingsmuligheter vil kunne opplyse de tilreisende om verdiene som finnes der. Skiltet bør bli plassert der stien opp til gården begynner, eventuelt langs Folkevegen mens man ser opp til Vetti. Skiltene bør videre ha lik eller tilnærmet lik utforming og fargebruk som Avdalen-skiltet (figur 56) dersom dette ikke erstattes.

Figur 56. Skiltet ved Folkevegen som ønsker velkommen opp til Avdalen.

Videre bør det også vurderes å utplassere et liknende skilt helt i enden av Folkevegen, der stien til Vettisfossen begynner. Dagens skilt er relativt uanselige og forteller kun hvor langt det er til forskjellige turdestinasjoner innover Utladalen. De illustrerer ikke de unike verdiene og karakteristikken Vettisfossen representerer i området. Hadde man her hatt et skilt med bilde av og informasjon om fossen ville det sannsynligvis kunne bidratt til å trekke enda flere besøkende videre innover dalen fra Vetti. Dette informasjonstiltaket vil bli supplert av skiltet som ovenfor ble foreslått ved foten av fossen. Hvis planene om minimuseum på toppen av Vettisfossen skulle bli en realitet bør det også vurderes å sette opp et skilt med informasjon og bildet av dette. Da vil det mest sannsynlig kunne trekkes langt flere tilreisende opp til toppen av fossen, enn om mange ikke skulle vite om museet. Informasjonen bør da inneholde beskrivelse av hva man finner på minimuseet, og hvilke aktiviteter man kan utføre der. Slik skilting vil fremme mosjon, friluftsutøvelse og områdets verdier, da flere vil kunne trekkes lengre inn i dalen.

Oppe på Avdalen står det ytterligere et informasjonsskilt. Teksten og informasjonen er liknende den man finner langs Folkevegen, men tavlen har en design og utforming som skiller seg fra det øvrige planområdet. Vi vil derfor anbefale at dette skiltet utskiftes, slik at informasjonen på Avdalen formidles med lik fortoning. Dette er viktig for å skape et helhetlig uttrykk for de besøkende. Skiltet bør med andre ord enten være liknende det som står der stien til Avdalen begynner (figur 56), eller likt skiltene foreslått langs veien og ved Vettisfossen (figur 53).

Forslag 3. Flere og tydeligere sitteplasser

Som tidligere nevnt i kapitlet om områdets forbedringspotensial i analysedelen, er det i dag ingen opparbeidede sitteplasser langs Folkevegen. Det finnes riktignok enkelte «sittesteiner» langs veien, men disse er vanskelige å få øye på og kan for mange oppleves ubehagelige å sitte på. De egner seg dårlig til hvile og annet opphold over nevneverdig tid. Det er derfor passende med tydeligere og mer behagelige sitteplasser langs Folkevegen (figur 59), noe som også er et ønske uttrykt av hovedansvarlig for landskapsvernområdet, naturoppsyn Rigmor Solem (Solem, pers. medd., 2018).

De nye benkene langs veien må være relativt komfortable og kunne egne seg til opphold over tid. Det er viktig å benytte et stedegent design, med materialbruk som ikke bryter med planområdets karakter. I tillegg må benkene være solide, og ha blitt behandlet for å tåle det

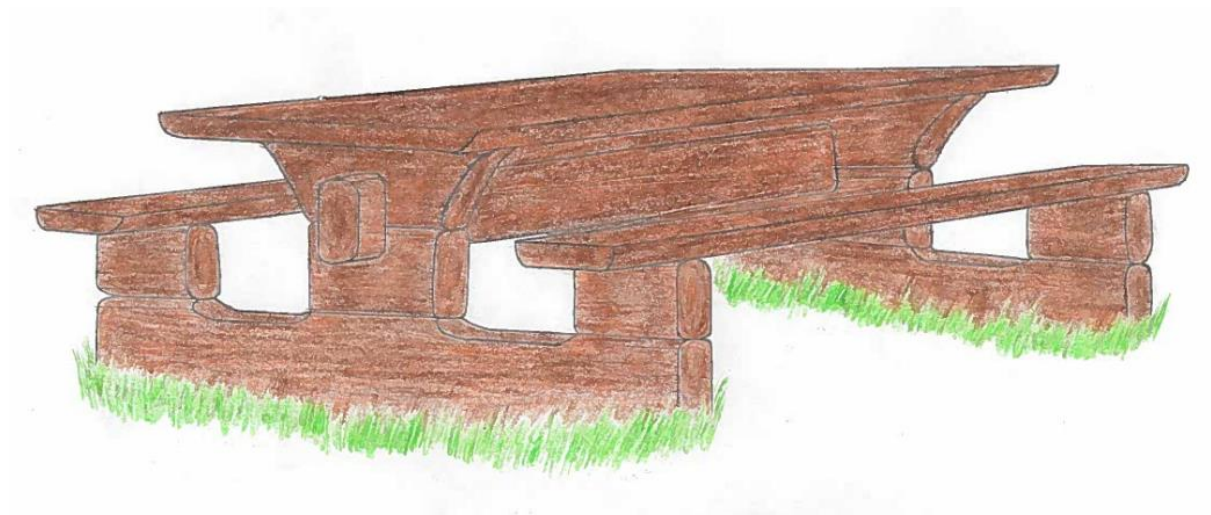
norske klimaet. Det skal også legges vekt på at benkene er opparbeidet med miljøvennlige materialer, og er så vedlikeholdsfrie som mulig. Vi vil anbefale at benker langs Folkevegen oppføres i laftet stil. Som påpekt i analysedelen er laftet stil det mest stedege for området, da de fleste tradisjonelle bygninger innenfor planavgrensningen bærer en slik byggeteknikk. Som nevnt var det også tradisjonelt sett vanlig å benytte furu som materiale, så langt dette var mulig. Selv om anbefalingene i den nye merkevareprofilen til norske verneområder ikke omfatter benker og sitteplasser, er det ønske om gjennomført og helhetlig design. Vi vil derfor anbefale at nye benker og sittegrupper langs Folkevegen lages i malmfuru, i henhold til designmanualen for skilt og merking i verneområder. Malmfuru er ikke minst også ønskelig da det er et av de aller mest bestandige treslagene vi har i Norge. Malmfuru har høyt harpiksinnhold og er dermed naturlig impregnert, noe som også tilfredsstiller ønsket om naturvennlig tilrettelegging. Denne furutypen er benyttet som materiale i Norge i alle tider på ting som skulle ha lang varighet, som for eksempel stavkirker. Malmfuru er også godt tilgjengelig (Snøhetta, 2015).

Sittebenkene bør søkes plassert ved lokaliteter som fører til minst mulig fysiske tiltak i naturen. Det er ikke ønskelig å måtte fjerne mange store steiner eller hogge ned flere trær for å få utplassert sitte plassene. Allikevel er det ønskelig at benkene plasseres på steder der de innbyr til opphold. Dette kan for eksempel være steder det er fin utsikt, og det er naturlig å ville tilbringe tid. Det er også viktig at avstanden mellom benkene ikke blir for lang, slik at det også tas hensyn til de som trenger eller ønsker en del hvile langs veien. Man bør i opprettelsen av sitteplasser også ta hensyn til universell utforming. Dette vil blant annet innebære at man forsøker å gjøre tilkomsten til benkene tilgjengelige for blant annet rullestolbrukere eller folk med barnevogn.

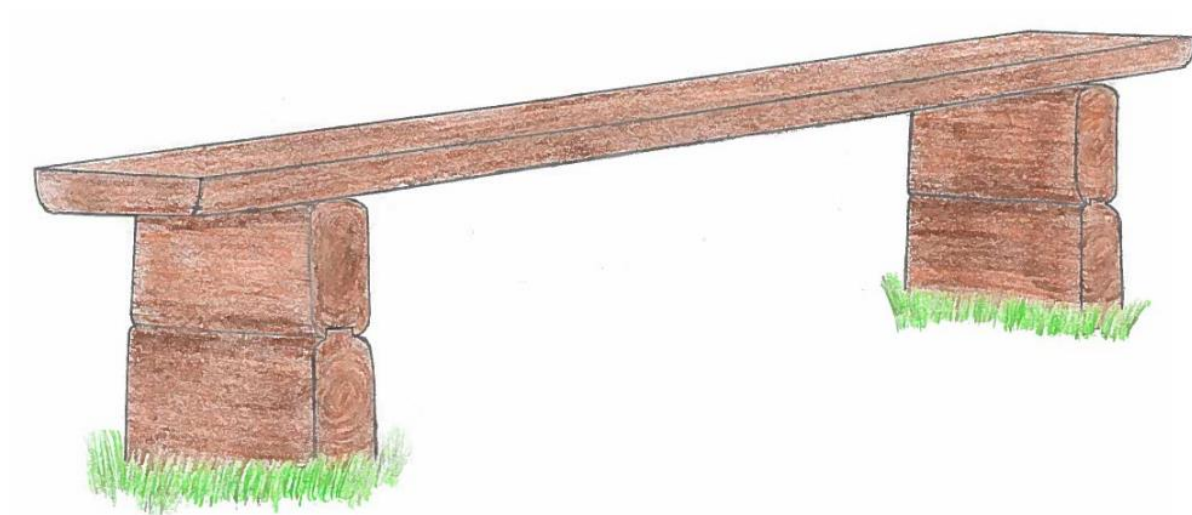
I tillegg til enkle benker bør det utplasseres sittegrupper på utvalgte steder i området. På den måten vil besøkende ha økt mulighet for rasting og annet opphold over lengre tid. Disse elementene innbyr også til opphold for større grupper, som en familie eller et turlag. Større sittegrupper vil supplere de enkle benkene og invitere til en bredere bruk av området.

Figur 57 er en illustrasjon og viser hvordan en sittegruppe i området kan se ut. Illustrasjonen skal vise en sittegruppe med tradisjonell utforming, laget av malmfuru og med laftet byggeteknikk. Designet skaper relasjon og sammenheng med planområdets estetiske uttrykk og særpreg. De vil også gli fint inn i landskapet, og ikke bli for dominerende. Benkene bør ha lik farge og materialvalg som sittegruppene, og de bør også være laftet (figur 58). Dermed vil

benkene ha likt utseende og fortoning som de større sittegruppene. Benkene vil da være like benkdelen av sittegruppen, men uten tilhørende bord.

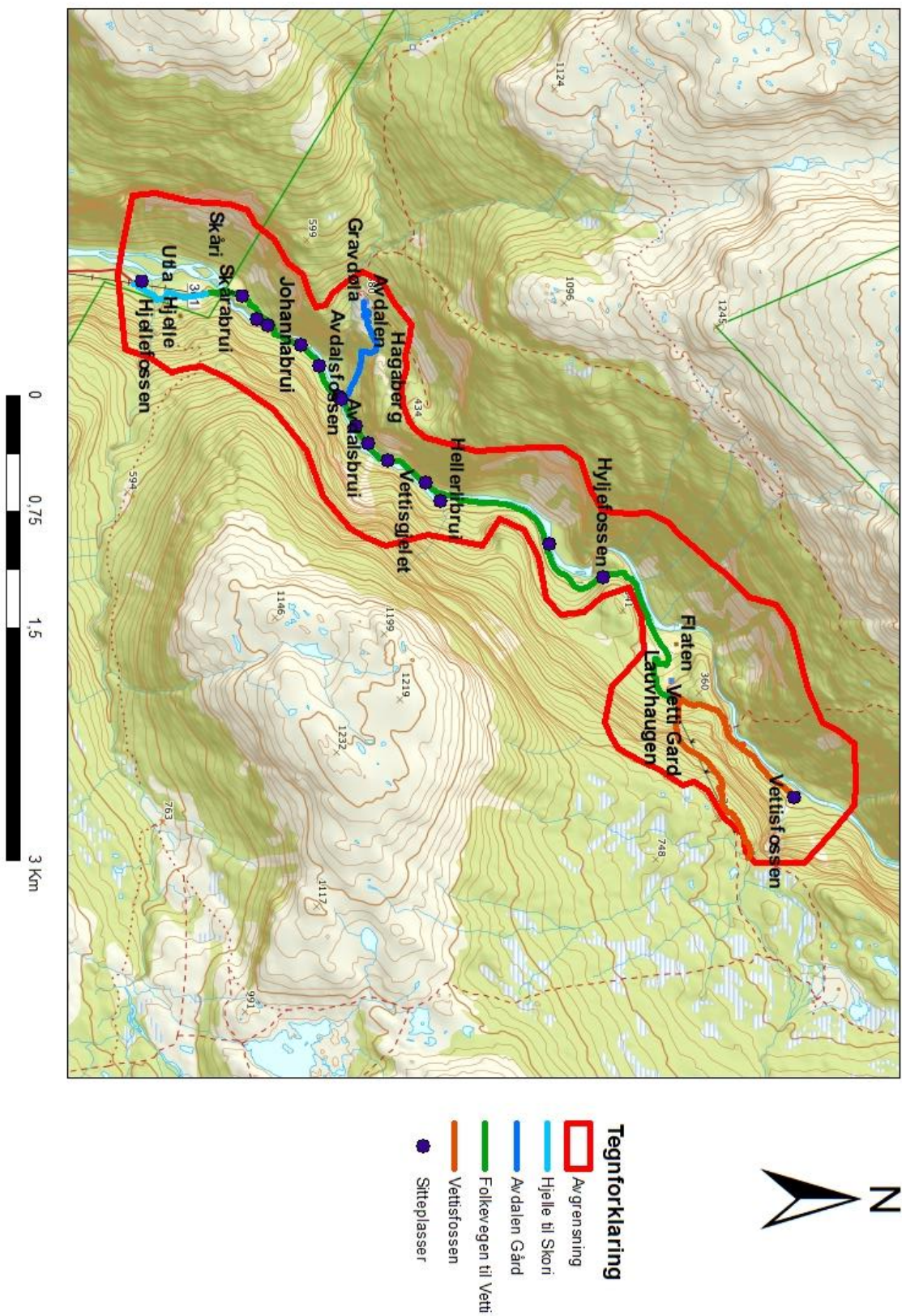
Figur 57. Illustrasjon som viser hvordan større sittegrupper kan se ut. Sittegruppen har plass til en større gruppe mennesker og det er muligheter for plassering av rullestol eller barnevogn på hver ende av sittegruppen.

Figur 58. En enkel sittebenk kan se slik ut. Da vil de ha likt design som sittegruppene, noe som skaper helhetlig utforming gjennom planområdet. De er mer behagelige og egner seg bedre til opphold enn for eksempel sittesteiner eller enkle stokker.

Plassering av benker og rasteplasser er foreslått der de innbyr til bruk i størst mulig grad (figur 59). Dette vil først og fremst omfatte steder der det er utsikt og der det vil være naturlig med pauser (f.eks. etter bratte bakker). Det er også tatt hensyn til avstand fra andre sitteplasser, samt terreng. Plassering er også søkt til områder der naturinngrep minimeres i størst mulig grad, og der de ikke vil forringe verneverdier eller andre forhold beskrevet i presentasjons- og analysedelen (figur 60 og 61). Et godt eksempel på hvor benk kan plasseres er der man har fri og åpen utsikt over elven og over til Avdalsfossen fra Folkevegen (figur 18). Utsikten her er derfor en av de beste og mest estetiske innenfor planavgrensningen. Det er derfor rimelig å anta at dette veipartiet er hyppig brukt til å stoppe for å se på utsikten og for å ta bilder. Mange vil nok dermed ha ønske om å kunne sette seg ned og tilbringe tid her. Benk her vil være et godt supplement til den nye informasjonstavlen som ønskes utplassert ved fossen. På figur 54 ser man en egnet lokalitet til plassering av benker. Ved denne lokaliteten har vi tidligere foreslått å flytte informasjonsskiltet om Avdalsfossen og Avdalsskåri.

Figur 59. Kartet viser aktuelle plasseringer av nye benker og sittegrupper. Det trengs ikke nødvendigvis å utplasseres benker på alle disse lokalitetene. Kartet viser kun de lokaliteter som egner seg godt til utplassering av slike tiltak.

Figur 60. Illustrasjonen over viser noen av de aktuelle plasseringene av enkle benker.

Figur 61. Egnete plasseringer for sittegrupper. På plassen på bildet nederst til høyre er det i dag en liten grillplass, som vitner om ønske og behov for opphold over tid her.

Naturhuset på Skåri er et sted der Folkevegens besøkende ofte vil tilbringe en del tid. I tillegg er plassen åsted for mange arrangementer og andre folkemøter. Plasseringen av bord og benker på plenen utenfor naturhuset gir mening, da stedet vil være et godt utgangspunkt for resting eller hviling etter tur langs Folkevegen. Mange vil sannsynligvis finne det mer attraktivt å raste her enn flere andre steder, grunnet opplevelsen av natur- og kulturverdier i kombinasjon. Sittegruppene utenfor naturhuset er nok også godt brukt da den ligger tilknyttet utstillingen, og ikke minst kafeen. Sittemuligheter her er derfor en god kvalitet som bør videreføres. Allikevel er de enkle sittegruppene i dag lite stedegne i designet, og passer på så måte ikke inn i det unike kulturmiljøet de er del av. Vi anbefaler derfor at sittegruppene utskiftes med nye sittegrupper med tilnærmet likt design og materialvalg som de foreslått langs Folkevegen (figur 57). Også dette vil bidra til å skape et helhetlig uttrykk gjennom planområdet. De nye sittegruppene her vil rette seg mot de som ønsker å tilbringe tid ved naturhuset og kafeen, samt de som avslutter turen på vei tilbake til bilen.

Som nevnt anbefaler vi utplassering av en sittegruppe ved den nye parkeringen. Som illustrert på figur 45 bør denne plasseres mellom parkeringen og Uvla (figur 62).

Figur 62. Fotografiet viser hvor ny sittegruppe kan plasseres. Den vil da være lokalisert mellom parkeringen og Utle, med utsikt utover elven (figur 45). Denne lokaliteten vil innby mer til opphold og rast enn ved dagens plasseringer. Dette gjelder særlig for benken som i dag er plassert i en grøft mellom parkeringssonene (figur 42).

Også denne sittegruppen bør konstrueres i likt design, og med samme materialvalg som øvrige foreslåtte sittegrupper, altså laftet og i malmfuru (figur 57). Da vil man trekke de helhetlige utformede forslagene også ut fra verneområdet.

Vi vil også anbefale at det utplasseres en enkel benk der stien fra Vetti slutter ved Vettisfossens fot. Enden av stien, der man har utsikt oppover Vettisfossen (figur 35), er den mest benyttede sluttdestinasjonen for områdets besøkende (Solem, 1998). Også her er det naturlig at mange vil ønske å tilbringe en del tid. Her vil sitteplasser fungere godt både som elementer for raste og hvile, men også for å kunne nyte utsikten. Sitteplassene bør plasseres der stien slutter, og der terrenget er åpent og relativt vegetasjonsfritt. Også her skal opparbeidede sitteplasser ha samme design og utseende som øvrige foreslåtte sitteplasser (figur 57) og oppholdsareal, for å nå målene om helhetlig utforming. De bør også plasseres i tilknytning til eller i nærheten av informasjonstavlen som er foreslått i kapittelet ovenfor. Hvor mange benker som bør utplasseres her vil være diskuterbart, men en eller to stykker er rimelig i forhold til «trafikkmengden» hit. Flere enn to vil nok fort bli noe rotete og ta for mye plass i landskapsbildet. Det er viktig at det ved utplassering av benkene her, tas særlig hensyn

til vegetasjon og terreng, da området rundt fossen er en viktig naturtype. Dersom benker ikke kan lokaliseres her uten nevneverdige inngrep, bør det vurderes å ikke utplassere de.

Forslag 4. Oppholdsareal ved Hyljefossen

Det er potensiale for å utnytte arealet ved Hyljefossen i større grad enn i dag. Foruten sittesteiner og god utsikt i rolige omgivelser, er det i dag ingen forhold som her innbyr til opphold over lengre tid eller bredere bruk av området.

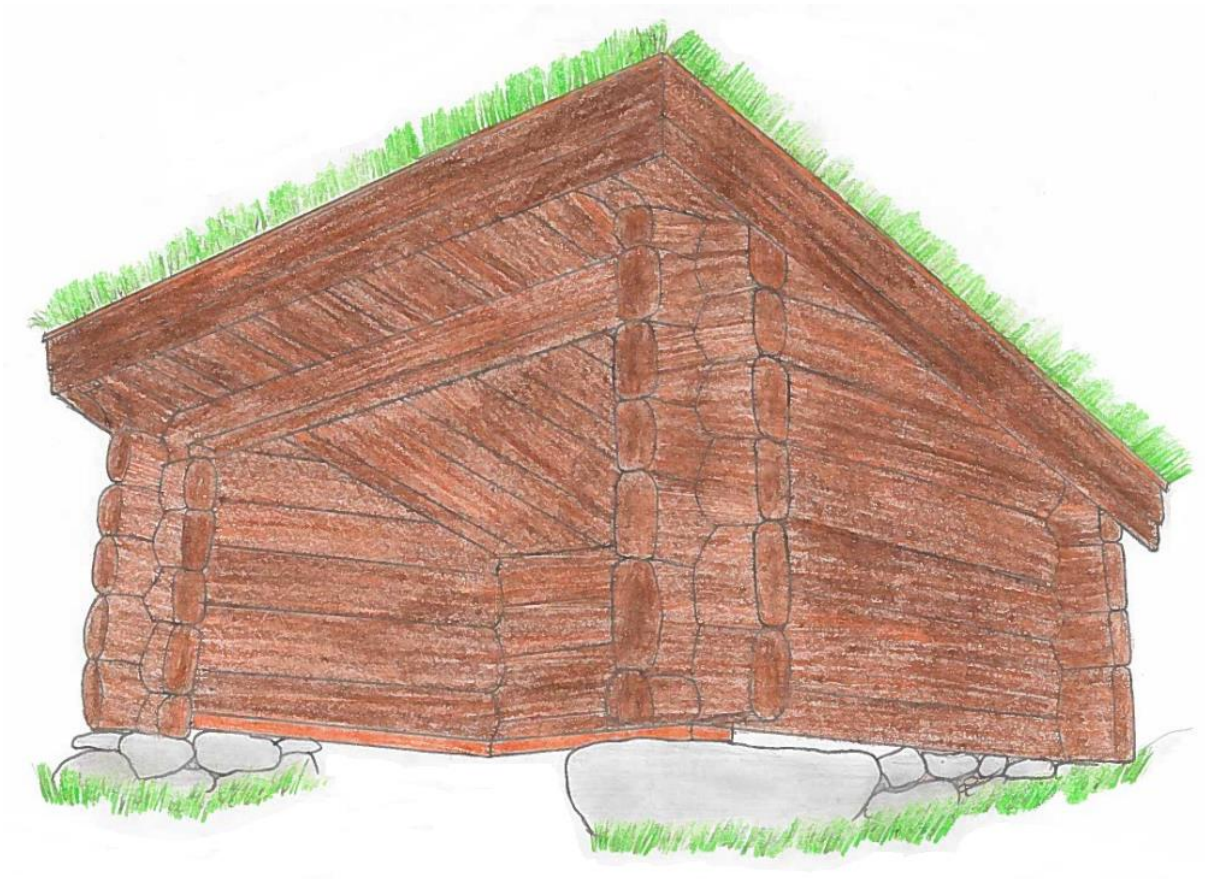
På grunnlag av dette ubrukte potensialet foreslår vi at det opparbeides et tydeligere og mer komfortabelt oppholdsareal nede ved elvekanten (figur 66). Det er ønskelig med et tiltak som inviterer til bredere bruk av området, for å gjøre det mer innbydende for et videre publikum.

På den åpne plassen ved Hyljefossen foreslår vi derfor å opparbeide en gapahuk. Forslaget kommer etter ønske fra områdets forvaltningsansvarlige (Solem, pers. medd., 2018).

Gapahuken skal fungere som invitasjon til opphold over lengre tid og vil fungere som et egnet sted for resting og hvile. Gapahuken vil også kunne benyttes av flere mennesker samtidig, og kan være et samlingssted for arrangementer og møter i rekreasjonell og undervisningsmessig sammenheng. Det er viktig at også gapahuken har en utforming som er i harmoni med områdets naturlige karakteristikk. Den må ha utseendemessig sammenheng med sittebenkene og de andre planforslagenes øvrige materialbruk. Den bør selvfølgelig også opparbeides med så miljøvennlige og vedlikeholdsfrie materialer som mulig, på lik linje med sittebenkene. Den bør sikres tilgjengelighet for mennesker med nedsatt funksjonsevne, herunder gjerne rullestolbrukere. Det kan også opparbeides en liten grillplass tilknyttet gapahuken, som figur 66 viser.

Vi vil anbefale at gapahuken opparbeides i laftet stil, og at materialbruken er malmfuru (figur 63). Dette gir ikke bare sammenheng til områdets tradisjonelle byggeskikk, men gir også et helhetlig uttrykk i kombinasjon med andre tiltaksforslag. Gapahukens utseende vil dermed være overensstemmende med stilen til de foreslåtte benkene og sittegruppene. Dersom gapahuken også opparbeides med gress på taket vil design ligne og gi sammenheng til områdets løer (figur 33). Dette gir assosiasjoner og harmoni i forhold til eldre og kulturhistoriske elementer, noe som også bidrar til å skape sammenheng gjennom hele planområdet og ikke kun mellom tiltaksforslag. I kombinasjon med plasseringen ved fossen, vil den da bli nokså diskre og ikke for dominerende.

Figur 63. En gapahuk ved Hyljefossen bør ha liknende design og størrelse som vist på dette illustrasjonsbildet. Her er det plass til mange, og den har opparbeidede sitteplasser under tak.

Gapahuken og dagens sittesteiner vil utfylle hverandre. Det er naturligvis ønskelig at friluftsutøvere som besøker utsiktsplassen ved Hyljefossen har mulighet til å raste og nyte utsikten uten å måtte bruke gapahuken, og dette må tas hensyn til ved plasseringen. I tillegg vil gapahuken gi muligheter for grilling, opphold og annen rekreasjon, utover kun rasting og hviling. Gapahuken og en eventuell grillplass vil kunne utvide både bruken og variasjonen i bruken av området.

Gapahuken kan plasseres på lokaliteten vist på figur 64. Her vil det kreves minimalt med rydding av stein og vegetasjon, samt planering. I tillegg vil gapahuken her være ved siden av stien for enkel ankomst. Den vil ligge ved elvekanten og i nærheten av sittesteinene, uten at plasseringen kommer i konflikt med mulighetene for å kunne bade, gå helt ned til Uvla, eller nyte utsikten mot fossen.

Figur 64. Anbefalt lokalisering av gapahuk og grillplass.

I tillegg bør stien ned til plassen forbedres dersom tiltaksforslaget skal utføres (figur 66). Dette er særlig nødvendig hvis mennesker med nedsatt funksjonsevne skal få glede av oppholdsarealet, i tråd med prinsippene om universell utforming. I dag er stien smal, gjørmete og har en del slitasje (figur 65). Stien bør gis en fin og jevn overflate, bred nok til blant annet rullestoler og barnevogner. En finere og bredere sti vil også gjøre det lettere å nå oppholdsplassen med sykkel. Da stien kun er rundt 50 meter, er dette ikke et veldig omfattende tiltak. Her kan det legges fin og jevn grus ned til plassen, og gapahuken vil være lett tilgjengelig for alle.

Figur 65. Dagens sti ned til den åpne plassen ved Uvla. Den er gjørmete og i nokså dårlig stand, og fungerer i praksis som en bekk. En enkel utbedring av denne kan sikre lettere tilgjengelighet med for eksempel barnevogn eller sykkel.

Vi anbefaler til slutt å supplere forslaget med skilting langs Folkevegen. Et skilt kan for eksempel vise brukerne av Folkevegen at det ligger en grillplass nede ved Hyljefossen. Skiltet kan også vise til fossen som en attraksjon eller fotopunkt. Dermed vil skiltet kunne bidra til å trekke flere av Folkevegens brukere ned til oppholdsarealet, og gjøre et bredere publikum bevisst på mulighetene for rasting og opphold som befinner seg ved den åpne plassen.

Figur 66. Illustrasjon som viser forslag til hvordan gapahuk og en grillanordning kan opparbeides ved Hyljefossen.

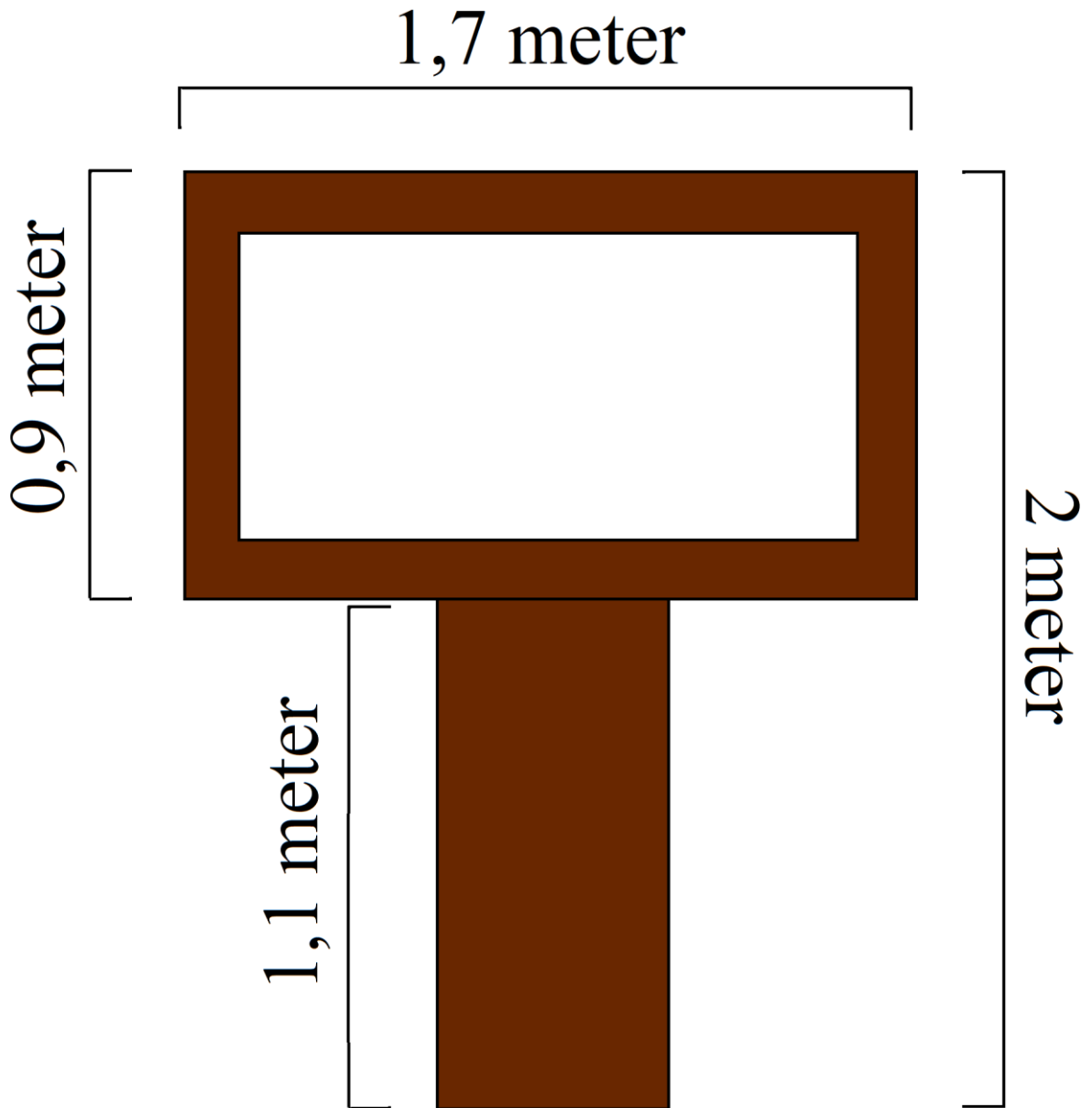
Forslag 5. Fotoramme ved Vettisfossen

Ved foten av Vettisfossen vil vi forslå en bilderamme (figur 67 og 68), i tillegg til tidligere forslått benk og informasjonsskilt. Bilderammen har inspirasjon fra portalskiltene designet av Snøhetta til bruk i norske verneområder (Snøhetta, 2015). Installasjonen vil da gi sammenheng til portalskiltet ved verneområdets startpunkt på Skåri (figur 50). Vårt forslag innebærer at pilaren er mindre dominerende i forhold til slik portalskiltene fortøner seg. Det vil ikke være riktig å sette opp et portalskilt ved enden av stien, men bilderammen bør ligne designmanualen for portalskilt for å skape harmoni mellom andre forslag innenfor planavgrensningen. Vi foreslår derfor corténstål som materiale også for denne installasjonen, slik at den vil passe med omgivelsenes farger og uttrykk. Eventuell skrifttype på rammen kan også her følge designmanualen for verneområder. Fotorammen vil representere et spennende, morsomt og moderne tiltak i planområdet. Tanken bak er at besøkende kan tas bilder av mens de står bak og inne i rammen, slik som med portalskiltet. Eventuelt kan installasjonen brukes til å ramme inn bildene man tar på stedet. Den må plasseres slik at man kan ta bilder og nyte

utsikten mot fossen uten at installasjonen er i veien. Det skal altså kunne tas bilder av fossen både med og uten fotorammen i forgrunnen. Det er selvfølgelig også viktig at installasjonen plasseres slik at Vettisfossen ses gjennom rammen. Fotorammen bør stå ved siden av informasjonsskiltet for at installasjonene ikke skal bli rotete plassert, men samlet.

Figur 67. Illustrasjonen viser et nærbilde av hvordan fotorammen kan se ut. Fotorammen har navn slik at installasjonen vil bidra med markedsføring av planområdet, gjerne når bilder av installasjonen når sosiale medier.

Figur 68. Forslag til mål for fotorammen. Den er her 2 meter høy, slik at høyden korresponderer med designmanualen for portal- og informasjonsskilt i designmanualen for verneområder. Målene er kun en veiledning.

5. Drøfting og konklusjon

Drøftingsdelen tar utgangspunkt i problemstillingen «*hvordan gjøre Folkevegen til Vetti mer attraktiv for de besøkende, og hvordan utvikle områdets potensial?*». Drøftingen vil i hovedsak være en kritisk gjennomgang og analyse av planforslagene knyttet opp mot problemstillingen, samt de besøkendes bruksbehov. Ikke bare skal det diskuteres hvordan problemstillingen er løst, men også om våre målsettinger blir nådd ved utføring av tiltaksforslagene. Det vil også nevnes hvordan plankonseptet med helhetlig utforming er implementert i tiltaksforslagene. Etter drøftingen vil det foreligge en kort konklusjon der viktige tema blir omtalt og evaluert.

Vil forslag til tiltak gjøre Folkevegen mer attraktiv?

For det første vil det være naturlig å spørre seg om våre tiltaksforslag vil bidra til å gjøre Folkevegen mer attraktiv for dens besøkende, og altså om opplevelsen av veien og dens omkringliggende verdier vil kunne bli hevet etter utføring av tiltakene. De nye elementene som er foreslått ovenfor inkluderer både nye installasjoner og erstatning eller fornying av eksisterende. De besøkende vil ha ulike forventninger, håp og ønsker til besøket i området. Særlig da store deler av planområdet omfattes av landskapsvern, og inkluderer svært unik og vakker natur, er det rimelig å anta at mange kan oppfatte betydelige installasjoner og tilrettelegging som noe forstyrrende. Det er derfor sentralt at forslagene til tiltak opparbeides slik at de ikke konkurrerer med naturen om de besøkendes oppmerksomhet, men heller søkes å fremheve det unike landskapet.

Det kanskje viktigste forslaget er ny og bedre innfallsport til verneområdet. Vi har kommet med forslag til ny innfallsport til verneområdet ved Hjelle, med tilhørende startpunkt ved Skåri. Forslag til portalskilt ved startpunktet er for øvrig det eneste forslaget som vil representere et nytt tiltak ved parkering og innfallsporter, og som ikke er ment som erstatning eller utbedring av eksisterende forhold. Dette gjør at det ikke blir for mange og for rotete installasjoner der de besøkende danner sine første inntrykk. I tillegg til ny portal og startpunkt, er det også foreslått en ny innfallsport for Folkevegen.

Når det gjelder områdets nye innfallsporter, har målet vært å opparbeide forslag som både skal skape en tydelig portal til verneområdet, men også til selve Folkevegen. Samtidig er det vektlagt at installasjonene skal være naturlige og stedege i materialbruk, fargevalg og design.

Innfallsporten til verneområdet skal også kunne brukes som portal til nasjonalparken og fjellområdene som omkranser landskapsvernområdet. Ved eventuell utføring av tiltaket slik det er foreslått ovenfor vil innfallsportene følge den nye designmanualen for norske verneområder. Dette gir sammenheng med andre norske verneområder, og en helhetlig opplevelse på tvers av innfallsporter. Ved å benytte det samme designet og materialbruket gjennom hele innfallsporten vil det gi god harmoni, forståelse og lesbarhet. Samtidig vil innfallsporten fremstå som mer moderne og gjennomført, og med mer innbydende informasjonsformidling. Vi mener at utformingen vil gi logisk og enkel forståelse for hvordan området skal brukes. Økt innbydelse til lesning vil også gi besøkende et større utbytte av besøket. Da det er foreslått at innfallsportens tiltak følger den nye designmanualen vil også prinsippet om universell utforming, språkprofil og tilpasning til ulike aldre, interesser og forkunnskaper (målgrupper) være gjennomgående. Informasjonstiltakene vil bli plassert på et sted der det er naturlig å stoppe, i dette tilfellet ved parkeringen. Dette er i henhold til Miljødirektoratets (2015b) anbefalinger i veilederen for innfallsporter, da informasjonspunkt alene sjeldent er god nok grunn til stans.

Forholdene som ny informasjonsformidling fører med seg, vil utvilsomt bidra til å løfte de besøkendes førsteinntrykk av området. Parkeringen og innfallsporten er det første som områdets friluftsutøvere vil møte, og et positivt førsteinntrykk vil skape et godt grunnlag for resten av turen. Dette gjelder i stor grad for de tilreisende, men også for de lokale som ofte benytter seg av området. Videre gjelder det ikke bare for de som bruker innfallsporten som begynnelse på en reise inn Folkevegen, men også de som bruker planområdet som portal til Utladalens øvre områder og fjellområdene rundt. Hvis førsteinntrykket av området bedres, vil også opplevelsen av området som helhet heves. Dette vil igjen øke mulighetene for at tilreisende velger å besøke området på nytt. Sjansene for at de besøkende vil «markedsføre» området for venner og familie og på sosiale medier vil da også øke, og dette vil igjen kunne trekke flere mennesker til de unike natur- og kulturverdiene. For lokale, altså de som ofte bruker området, vil forslaget kanskje medvirke til økt lyst til hyppigere bruk, noe som igjen vil være heldig for både helse og friluftsliv i kommunen og regionen.

Vi har valgt å foreslå parkering og innfallsport til området ved Hjelle. Dette fordi det er ønsket fra områdets forvaltere, og det er hensiktsmessig å støtte opp under eksisterende planer. Ved alternativet, altså om parkering og innfallsport skulle vært foreslått ved snuplassen ved Skåri, ville man mest sannsynlig måttet utvide snuplassen betydelig og man ville fått en ubrukt parkering lenger ned. At all parkering skjer ved Hjelle er derfor det beste

alternativet. Da bilveien mellom Hjelle og Skåri anbefales avstengt fra biltrafikk, vil det bli skapt en tryggere og mer tiltalende tilkomst for de besøkende til verneområdet og Folkevegen. Man slipper da å gå blant mye trafikk i den travle turistsesongen, og langs en smal og lite oversiktlig bilvei. En slik løsning vil helt klart bedre opplevelsen for de besøkende. Man vil da kunne konsentrere seg om natur- og kulturverdiene mot Skåri i enda større grad.

Utforming av innfallsporten slik vi har foreslått vil også løse eller utbedre forholdene knyttet til forbedringspotensial i analysedelen. Med opparbeiding av en sittegruppe ved parkeringen, med utsikt mot Utna, vil området rundt innfallsporten innby til opphold i større grad enn i dag. Mange vil nok ha ønske og behov om å kunne raste før man setter seg i bilen og forlater området. Dette bruksbehovet vil ved utføring av tiltaksforslagene bli løst, og skape økt og bredere bruk av innfallsport-området, i tillegg til å gjøre det mer innbydende og attraktivt for flere. Når det gjelder mangler knyttet til avfallsløsninger vil dette også bli løst i forslaget om ny innfallsport. Forslaget samler søppeldunker og vil gi området rundt parkeringen et ryddigere, mer attraktivt og estetisk tiltalende uttrykk. Innfallsportforslaget vil naturligvis også forbedre potensialet knyttet til dagens inngang til området. Grunnet en uoversiktlig og vag portalløsning er det i dag ingen tydelig innfallsport til området, men dette vil nå kunne bli løst.

Videre vil planforslaget om innfallsport bedre forholdene knyttet til bruksbehov som ikke er tilstrekkelig oppfylt i dag. Dette gjelder særlig behovene for god, nyttig og interessant informasjon ved innfallsporten, steder å raste, gode og oversiktlige parkeringsmuligheter, god avfallsløsning, følelse av å være velkommen, samt imøtekommelse av forventinger.

Utbedring og fornying av informasjonstiltakene langs Folkevegen vil skape et mer moderne og gjennomført uttrykk gjennom planområdet. Om de gamle og slitne skiltene langs veien fornyes vil det for de besøkende også bety oppfatning av et område i god hevd. En mer moderne utforming vil skape et bedre inntrykk av informasjonstiltakene, noe som igjen vil øke opplevelsen av planområdet som helhet. Forslaget vil da gi større innbydelse til gjennomlesing, og dermed også fremme læring og forståelse av natur- og kulturkvaliteter, noe som vil bidra til å nå målsettingene og øke utbyttet av besøket. Forslaget til nye informasjonstiltak vil bidra til utbedringen av manglene og forbedringspotensialene knyttet til informasjonsformidling i området. Dermed vil også bruksbehovet knyttet til tilgang på god, nyttig og interessant informasjon bli tilfredsstilt i større grad enn i dag. Behovet knyttet til følelsen av å være velkommen vil med modernisering av informasjonsskilt også bli forbedret

med foreslåtte tiltak, og det er dermed også større sjans for imøtekommelse av besøkendes forventninger.

Flere opparbeide sitteplasser langs Folkevegen, samt forslaget til oppholdsareal ved Hyljefossen vil invitere til økt og bredere bruk av området, og vil gjøre det mer attraktivt for de som ønsker bedre muligheter for opphold over tid. Særlig flere benker langs veien vil gi muligheter for hvile og rasting, eller nytelse av utsikten i betydelig større grad enn i dag. Dette er noe mange besøkende nok har ønske om og behov for. For mange er nok mulighetene for hvilepauser langs veien sterkt bidragsytende for å øke attraktiviteten til området, og kanskje avgjørende om området i det hele tatt ønskes besøkt. Det kan også være utslagsgivende for hvor mye av planområdet som besøkes, og dermed hvor mye av natur- og kulturverdiene som utforskes. Med andre ord vil forslaget om sitteplasser kunne trekke flere besøkende, og gjøre området mer attraktivt for et bredere publikum.

Forslagene til å supplere benker langs veien med enkelte sittegrupper vil i enda større grad innby til muligheter for opphold over lengre tid. Sittegruppene foreslås plassert i estetisk fine områder og der inngrep i terrenget ikke vil kreves, noe som for øvrig også er tilfellet for benkene. De foreslåtte lokaliteter vil egne seg godt for rasting og grilling, noe som det er mangel på i dag. Sittegruppene vil også ha plass til flere brukere samtidig og dermed bidra til å gjøre området mer attraktivt for større familier eller turlag. De nye benkene og sittegruppene vil i utforming og design være betydelig mer tiltalende og stedeegne enn de få som finnes i området i dag, noe som i økende grad vil invitere til bruk og gi de besøkende et helhetlig og godt inntrykk av området.

Særlig arealet ved Hyljefossen er spesielt godt egnet for opphold og aktiviteter, noe planforslaget ovenfor vil øke attraktiviteten for. Foruten økte muligheter for besøkende å raste i et rolig og idyllisk sted, vil gapahuken også fungere som samlingspunkt og turdestinasjon. Kanskje vil mange dra inn til området nettopp for å bruke gapahuken. Vi ser for oss at området rundt elvekanten kan bli et sted familier reiser til for å grille og bade, og kanskje til og med for å overnatte. Vi mener at gapahuken og grillplassen har potensiale for å bli særlig populær blant lokale årdøler og Folkevegens «stamkunder». Samtidig vil et slikt tiltak ikke bidra til å bryte med områdets naturlige fortoning i særlig stor grad. Dette fordi forslaget til gapahuk har respekt for og inspirasjon fra eldre kulturhistoriske bygg innenfor planavgrensningen, særlig de gamle løene. En slik gapahuk vil derfor ikke fortone seg som et dominerende og unaturlig element i området.

En eventuell utføring av tiltak knyttet til benker, sittegrupper, og oppholdsareal vil gjøre at bruksbehovet for steder å raste blir oppfylt i større og mer attraktiv grad enn i dag. Dette vil igjen være sterkt bidragsytende til at områdets besøkende føler seg ønsket og velkommen. For mange, både tilreisende og hyppige brukere av området, vil bruksbehovet knyttet til imøtekommelse av forventninger dermed også tilfredsstilles i større grad enn ved dagens situasjon.

Forslaget om fotoramme ved Vettisfossen representerer et noe mer spennende og morsomt forslag til tiltak innenfor planavgrensningen, og er ment som et annerledes innslag. Forslaget vil gjøre opplevelsen av strekningen Hjelle – Vettisfossen noe mer variert og interessant. Installasjonen er også ment for å kunne bidra med markedsføringen av området, hovedsakelig gjennom sosiale medier. Tiltaket retter seg i mest mot tilreisende turister, og skal gjøre opplevelsen av området mer spennende og mer attraktivt for denne besøksgruppen. Særlig for de besøkende som forventer og ønsker noe mer «unaturlig», variert og spennende vil installasjonen bidra til å øke attraktiviteten og opplevelsen av området. For mange vil installasjonen dermed bidra til økte imøtekommelser av forventninger. Også bruksbehovet knyttet til følelse av å være velkommen vil bli oppfylt i større grad, da tiltaket vitner om morsom og spennende tilrettelegging for de tilreisende, samt tilrettelegging med turistenes forventninger i tankene. Planforslaget gjør at mange besøkende kan oppleve noe mer i Utladalen enn de forventet på forhånd, noe som er viktig for totalopplevelsen.

Vil planområdet som helhet få økt sin attraktivitet?

Og så er spørsmålet om våre forslag vil gjøre også planområdet som helhet mer attraktivt for friluftsliv, eller om dette kun gjelder for Folkevegen. Selve Folkevegen har vært i størst fokus i utarbeidelsen av forslag, men også strekningen Vetti – Vettisfossen, da Hjelle – Vettisfossen er den mest populære turruten i området. Samtidig har også det øvrige planområdet vært sentralt, med sine mange gårder og stier. Nye innfallspor er ikke kun ment til Folkevegen, men også som portal til landskapsvernområdet. For mange fungerer verneområdet igjen som et springbrett til øvre Utladalen, Jotunheimen og andre turområder rundt planområdet. Dette innebærer at en god og gjennomført innfallsport, designet for å gi gode førsteinntrykk, ikke bare løfter opplevelsen av Folkevegen. Turopplevelsen vil også bli hevet for de som benytter innfallsporten til friluftsutøvelse ut av planområdet. For de som går innover Folkevegen, og

som fortsetter videre innover dalen eller opp mot fjellene, vil fornying av informasjonsskilt og opparbeiding av flere sitte- og oppholdssteder også komme til gode, på lik linje med de som kun ønsker å oppleve naturverdiene langs Folkevegen. Ny innfallsport og utbedringstiltak langs Folkevegen vil altså skape et godt turgrunnlag for de som vil oppleve mer enn kun planområdet. Dette vil også gjøre planområdet mer tiltrekkende som portal for Jotunheimen og på denne måten kunne trekke flere besøkende til området.

Er konseptet med helhetlig utforming gjennomført?

Alle de ulike tiltakene som er foreslått innebærer at installasjoners arkitektoniske uttrykk er helhetlig gjennom planområdet. Foreslåtte elementene har et utseendemessig slektskap til både hverandre og til lokal og tradisjonell byggeskikk. De har også sammenheng i design og materialbruk til standarden utviklet for norske verneområder. Dette vil bidra til Miljødirektoratets mål om at merkevaren skal innarbeides for alle norske verneområder (Miljødirektoratet, 2015a). Det vil også gi de besøkende et fullstendig og gjennomført inntrykk av området, uten kaotisk utforming og fargebruk på tiltakene. Dette vil igjen løfte oppfatningen de besøkende får av området, da sammenhengende opparbeidelse av tiltak gir et profesjonelt og meningsfylt inntrykk.

Det er viktig å påpeke at corténstål ikke er lokal tradisjon. Dette materialet er derimot valgt hovedsakelig for å skape relasjon og sammenheng med andre verneområder, jfr. Miljødirektoratets nye designmanual. Ståltypen er også robust og med et fargevalg som glir inn i områdets øvrige uttrykk. Skiltene vil derfor ikke utpeke seg negativt som unaturlige elementer i området, eller ta fokus fra natur- og kulturverdiene. De vil heller oppleves som mer moderne og tiltalende enn infoskiltene i dag. Et viktig poeng er at det meste av informasjonstiltak vil erstatte det gamle og utdaterte, og på så måte representere nye installasjoner i liten grad. I tillegg gir den nye merkevareprofilen for verneområder et anonymt og stilrent design og uttrykk, noe som gjør at den ikke stjeler fokuset fra landskapet den prøver å fremheve. Malmfuru og lafteteknikk på andre tiltak er valgt både for å gi sammenheng til designmanualen, men også tradisjonell og lokal byggeskikk. Ved å ta hensyn til Direktoratet for naturforvaltning (2006) veileder for naturvennlig tilrettelegging unngår man at installasjonene fremtrer som for dominerende og oppmerksomhetsskapende. Materialvalget er altså ikke bare bevisst valgt ut ifra tilknytting til designmanualen for

verneområder, lokal byggeskikk, utforming og fargevalg, men også med tanke på holdbarhet og robusthet. Dette er ment å minimere driftsutgifter for forvaltere og grunneiere.

Er hensynet til universell utforming tatt?

Et annet viktig prinsipp som planforslagene skal ta hensyn til er universell utforming. Selv om hele planområdet som helhet ikke kan tilrettelegges fullstendig for universell utforming, er allikevel noe universell utforming mulig og ønskelig, og vil bidra til å gjøre Folkevegen mer tilgjengelig for flere. Dette vil kunne føre til økt deltakelse i friluftsliv, og noen tiltak kan være helt sentrale for at enkelte befolkningsgrupper skal få glede og utbytte av turen. Sitasjonen for handikappede vil ved parkeringen og innfallsporten ved Hjelle bli bedre enn i dag, dersom forslagene skulle bli utført. Vi har foreslått en parkering med oppmerkede handikapplasser, og det er viktig at tilkomsten til informasjonsskiltene sikres slik at de blir tilgjengelig for de med rullestol eller barnevogn. Da vi foreslår å bruke den nye designmanualen for skilting i innfallsporten, vil hensynet til universell utforming bli sikret gjennom de krav til teksthøyde og lesbarhet som malen stiller. Flere befolkningsgrupper vil dermed ha tilgang til og utbytte av informasjonen på den nye innfallsporten. Organiseringen av innfallsporten tilfredsstiller dermed ønskene Miljødirektoratet (2015b) har til vektlegging av universell utforming i innfallsporter.

Forslagene til utbedring av informasjonen langs Folkevegen vil også følge designmanualens krav til utforming og lesbarhet dersom anbefalingene følges. Som et tilleggforslag har vi også anbefalt blindeskrift på nye informasjonsskilt. Dette vil bidra til inkluderingen av blinde og svaksynte i en større grad enn i dag. For oppholdsarealet ved Hyljefossen er hensynet til universell utforming også tatt, der målsettingen om tilgjengelighet for blant annet rullestol og barnevogn blir oppfylt ved utføring av forslag. Dette skjer gjennom utbedring av sti og tilkomst til gapahuk/grillplass. Anbefalingene og forslagene knyttet til universell utforming vil øke området attraktivitet og tilgjengelighet, hovedsakelig når det gjelder Folkevegen. Folkevegens tilgjengelighet vil bli styrket og inkludere flere befolkningsgrupper enn det som er tilfellet i dag. Hensikten med å ta hensyn til universell utforming er altså å gi alle, uansett alder og ferdighetsnivå, økt mulighet for unik naturopplevelse.

For at et turområde skal kunne godkjennes som tilrettelagt for funksjonshemmede, må innfallsporten minimum bestå av tilpasset parkeringsplass, turvei og toalett (Friluftsrådernes Landsforbund, 2010). Innfallsporten vi foreslår vil ikke ha opparbeidet toalett da slike

fasiliteter i dag finnes på fire steder innenfor planavgrensningen, blant annet ved Skåri. Noen steder er Folkevegen for bratt til å tilfredsstillere kravene til universell utforming. Allikevel vil området som helhet bli meget godt tilpasset, der prinsippet om universell utforming er tatt hensyn til i rimelig og realistisk grad, og der tilgjengeligheten øker nokså betydelig i forhold til dagens situasjon. Våre forslag vil i praksis innebære at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan komme seg til gapahuken ved Hyljefossen, og ha glede av informasjonsformidling og andre installasjoner helt inn dit.

Vil planforslagene bidra til å nå målsettingene?

Målsettingene som det er ønskelig at svarene på problemstillingen skal føre til, inkluderer at det skal fremlegges gode, realistiske og relevante forslag for videre utvikling av området, tilrettelegges for økt deltakelse og tilgjengelighet i friluftsliv, helse og friluftsliv i regionen skal fremheves, samt at det skal oppmuntres til økt læring om natur- og kulturverdier i området. Det første målet vil nåes ved utføring av tiltak, da forslagene ikke er urealistiske eller irrelevante for videre utvikling av Folkevegen og området rundt. Dette gjelder særlig fordi de fleste foreslåtte tiltak er ønsket fra områdets forvaltere. Flere forslag, som modernisering og fornying av innfallsport, bedre parkeringsløsning og mer tiltalende informasjonstiltak langs veien, er naturlige tiltak for videre utvikling og modernisering av området. Ved å trekke tiltaksforslag ut til Vettisfossen blir det en naturlig satsing på det mest populære turstrekket i området. Å anbefale tiltak også på Avdalen vil øke den helhetlige utformingen over større områder. Planforslagene vil videre bidra til at målene om økt tilretteleggelse og deltakelse i friluftsliv blir nådd. Forslagene gjør området mer attraktivt for flere mennesker, og sikrer universell utforming i noe større grad enn i dag. Særlig flere tilrettelagte sitteplasser vil oppmuntre til økt deltakelse i friluftsliv i området for flere. Tidligere erfaringer viser at godt tilrettelagte turområder gir økt attraktivitet og innehar kvaliteter mange setter stor pris på (Direktoratet for naturforvaltning, 2006). Økt tilrettelegging og deltakelse i friluftsliv i området vil også fremme helse og trivsel i regionen. Flere av forslagene har som delmål å øke attraktiviteten og brukshyppigheten blant de som bruker området ofte. Særlig flere sitteplasser og oppholdsareal bør kunne invitere til økt brukslyst for lokale friluftsutøvere, og vil trekke flere brukere enn før.

Målet om økt læring om natur- og kulturverdier nåes ved utføring av innfallsportforslag, og utbedring av informasjonstiltak langs Folkevegen, samt uttrekking av tiltak mot Vettisfossen

og Avdalen. Innfallsporren og mer moderne infoskilt er foreslått for å gjøre informasjonen om området mer tiltalende, og dermed øke lysten til gjennomlesning. Dette skal igjen gi økt kunnskapsinnhenting blant besøkende. Universell utforming er også sikret for nye forslag om informasjonstiltak, noe som er ment å gjøre informasjonen om området mer tilgjengelig for flere.

Er det tatt hensyn til de eksisterende kvalitetene og verdiene området besitter?

Tiltakene vil ikke forringe forholdene pekt på i kapittelet om områdets kvaliteter, da det er satt som ønske at tiltakene ikke skal påvirke natur- eller kulturverdiene negativt. De vil heller styrke og fremheve disse kvalitetene, herunder særlig den gode tilretteleggingen og tilgjengeligheten som allerede eksisterer, områdets unike potensial for opplevelser og læring om viktige natur- og kulturverdier, samt områdets preg av å være godt vedlikeholdt og ivaretatt. Også landskapets karakteristikk, som utredet i analysedelen, vil bli fremhevet gjennom de nye tiltakene. Ny innfallsport og mer moderne infoskilter vil presisere og løfte opp natur- og kulturverdiene, mens sitteplasser med utsikt og fotoramme vil fremheve områdets særpreg, og de flotte enkeltelementene området innehar. Avstenging av bilveien ved Hjelle vil løfte frem Hjellefossen i større grad, da de fleste i dag kjører forbi fossen. Videre vil eventuelle utføringer av tiltak ikke forringe truede plante- eller dyrearter. Samtidig er det viktig å påpeke at enkelte forslag forutsetter tiltak innenfor grensene for de mange utvalgte naturtypene i planområdet. Her må det derfor tas spesielt stort hensyn, og eventuell utføring av tiltak må søkes plassert på slik måte at det har minst mulig påvirkning på vegetasjonen.

De aller fleste tiltaksforslag innebærer installasjoner på allerede opparbeidede plasser, slik at urørt natur spares. Dette fordi disse kun foreslås på lokaliteter der det ikke kreves nevneverdige inngrep. Gapahuken og grillplassen ved Hyljefossen vil representere et nytt unaturlig element i området det foreslås. Det er derfor lagt vekt på å plassere dette der det kreves minst mulig tiltak i vegetasjonen. Utbedring av stien fra Folkevegen vil kreve minimale inngrep. Dersom fotoramme, informasjonsskilt og sitteplass ved Vettisfossen skulle bli en realitet, betyr det menneskelige tiltak i et urørt område med stor estetisk verdi. I tillegg er området rundt fossen registrert som en viktig naturtype det skal knyttes ekstra forsiktighet til. Derfor er det også for disse tiltakene vektlagt at inngrep skjer på mest mulig skånsom måte for naturmiljøet på denne lokaliteten.

Alt i alt må det dermed konkluderes med at eventuell utføring av tiltakene foreslått i denne utredningen ikke strider mot reglene i forskriften eller andre retningslinjer som gjelder for området. Det er i tillegg ut ifra verneformålet en sentral målsetting å legge til rette for det tradisjonelle norske friluftslivet. Tilrettelegging for friluftsliv er et virkemiddel i forvaltningen av verneområder.

Hvem vil ha ansvar for eventuell utførelse av de ulike forslagene?

Det vil videre reise seg spørsmål om hvilken organisasjon som er ansvarlig for hvilke tiltak, og hvordan eventuelle tiltak vil bli finansiert. Etablering av nye innfallsporter er et forvaltningstiltak, og må derfor være i tråd med forvaltningsplanen for verneområdet. Det er forvaltningsmyndigheten som skal stå ansvarlig for finansiering med statlige midler, avklaring mot aktører, grunneiere, rettighetshavere og kommunal planmyndighet, samt for gjennomføring, drift og forvaltning av innfallsporter. Etablering av innfallsporter innebærer at forvaltningsmyndigheten påtar seg et forpliktende og langsiktig ansvar for drift og vedlikehold (Miljødirektoratet, 2015b). I vårt tilfelle er forvaltningsmyndigheten Nasjonalparkstyret for Jotunheimen og Utladalen, og som vil være den ansvarlige instansen for eventuell utføring av tiltaksforslaget. Utbedring av parkeringsplassen på Hjelle vil nok på sin side havne under kommunens ansvar, da plassen ligger på kommunal grunn. Forvaltningsplanen for området (Bø, 1998) peker på at kommunen og grunneiere bør samarbeide om parkeringsplasser tilknyttet innfallsporene til Utladalen og Jotunheimen. Det samme gjelder også for mer tiltalende avfallsløsning, da dette vil være i forbindelse med parkeringsplassen.

Når det gjelder fornying av informasjonstiltak vil det mest sannsynlig bli kommunen som finansierer og utfører dette, da de eksisterende skiltene ble oppsatt av kommunen i sin tid. Det må allikevel samarbeid med områdets forvaltere til dersom informasjonstiltak også skal kunne trekkes mot Vettisfossen, slik vi foreslår. Dette fordi kun selve Folkevegen er kommunens ansvarsområde. Det er derfor positivt at Årdals kommuneplan trekker frem ønsket om økt samarbeid med naturhuset. Utplassering av benker og sittegrupper må sannsynligvis utføres og finansieres av områdeforvalterne, men da de fleste av disse vil ligge langs Folkevegen kan kommunen også bidra her. Gapahuken, som er foreslått etter ønske fra naturoppsyn og hovedansvarlig for verneområdet, Rigmor Solem, må opparbeides av forvaltningsansvarlige for området. Ellers er dugnadsånden stor i Årdal, og det er mange turlag og foreninger med

interesser i området. Derfor kan kanskje særlig sittebenker og gapahuk bli sikret gjennom andre midler?

Konklusjon

Det er viktig å påpeke at attraktivitet er subjektivt. Enkelte av våre foreslåtte tiltak vil nok for noen ikke få en økt innbydende virkning. For eksempel vil flere sitteplasser langs Folkevegen sannsynligvis ikke bidra til å bedre opplevelsen nevneverdig for de som ikke ønsker eller trenger muligheter for hvile, rasting eller å sette seg ned generelt. Et nytt oppholdsareal ved Hyljefossen vil ikke ha noen funksjon for de som ikke går ned stien fra Folkevegen, da særlig de som kanskje ikke vet om det åpne området i det hele tatt. Men våre planforslag er søkt utarbeidet slik at de ikke skal senke attraktiviteten for noen besøkende, men heller gjøre området mer innbydende for både flere enkeltbesøkende og flere befolkningsgrupper.

Vi mener at våre tiltaksforslag er verdt å satse på for en videre utvikling av Folkevegen, planområdet og det omkringliggende området som helhet. Vi tror utbedrings- og tilretteleggingsforslagene vil være sterkt bidragsytende for å gjøre området mer attraktivt, innbydende og tilgjengelig for besøkende. Dermed vil vi naturligvis også anbefale at planforslagene diskuteres, planlegges og til slutt gjennomføres.

6. Kildeliste

6.1. Litteratur

- Aasaaren, Anne Mari. (1993). *Fjellgården Avdalen i fortid og framtid*. Sogndal: Sogn og Fjordane distriktshøgskule.
- Bø, Esben. (1998). *Forvaltningsplan for Jotunheimen nasjonalpark og Utladalen landskapsvernområde* (rapportnummer 5 – 1998). Fylkesmannen i Sogn og Fjordane.
- Direktoratet for naturforvaltning. (2006). *Håndbok 27: Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv*.
- Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren. (2011). *Veileder. Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*.
- Dybwad, Tom og Klæbo, Harald. (2007). *Forvaltningsplan for Jotunheimen nasjonalpark og Utladalen landskapsvernområde* (rapportnummer 2 – 2007). Fylkesmannen i Sogn og Fjordane.
- Enzensberger, Tanaquil. (2013). *Skjøtselsplan for Utladalen Landskapsvernområde* (upublisert framlegg).
- Fylkesmannen i Oppland. (2012). *Besøksstrategi for Jotunheimen nasjonalpark og Utladalen landskapsvernområde 2013-2017*.
- Lauritzen, Per Roger. (2010). *Norges beste helgeturer*. Oslo: Gyldendal Forlag AS.
- Meteorologisk institutt. (2018a). *Årsgjennomsnittstemperatur Øvre Årdal 1961-1990* (rapport).
- Meteorologisk institutt. (2018b). *Årsgjennomsnittsnedbør Vetti 1961-1990* (rapport).
- Meteorologisk institutt. (2018c). *Årsgjennomsnittstemperatur og årsgjennomsnittsnedbør Oslo (Blindern) 1961-1990* (rapport).
- Meteorologisk institutt. (2018d). *Årsgjennomsnittstemperatur og årsgjennomsnittsnedbør Bergen (Florida) 1961-1990* (rapport).
- Miljødirektoratet. (2015a). *Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder*.
- Miljødirektoratet. (2015b). *Veileder: Innfallsporter*.
- Puschmann, Oskar. (2005). *Nasjonalt referansesystem for landskap – beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner*. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging.
- Schwarzott, Jan. (1997). *Under Storen: Portrett av Utladalen og Vettisfossen* (2.utg.). Oslo: Cappelen Damm.
- Solem, Rigmor. (1998). *Skjøtsel i heimre Utladalen – Samordna plan for kulturlandskapskjøtsel, bygningsvern, tilrettelegging for ferdsel og informasjon i*

Utladalen Landskapsvernområde (rapportnummer 5 – 1998). Fylkesmannen i Sogn og Fjordane.

- Thyri, Hans H. (2011). *Utladalen og fjella omkring – natur, folk og fortid*.
- Årdal kommune. (2010). *Kommuneplanen 2010-2014 – samfunnsdelen*.
- Årdal kommune. (ukjent dato). *Folkevegen til Vetti – eit dugnadsprosjekt av dei sjeldne* (brosjyre).

6.2. Internett

- Allkunne. (2011). *Folkevegen – eit dugnadsprosjekt av dei sjeldne*. Fylkesleksikon Sogn og Fjordane.
<https://www.allkunne.no/framside/fylkesleksikon-sogn-og-fjordane/samferdsle/folkevegen--eit-dugnadsprosjekt-av-dei-sjeldne/1902/81021/>
- Allkunne. (2017). *William Cecil Slingsby*. Fylkesleksikon Sogn og Fjordane.
<https://www.allkunne.no/framside/fylkesleksikon-sogn-og-fjordane/kjende-personar/william-cecil-slingsby/1898/76471/>
- Askheim, Svein. (2012). *Folkevegen til Vetti*. Store Norske Leksikon.
https://snl.no/Folkevegen_til_Vetti
- Askheim, Svein. (2015). *Vettisfossen*. Store Norske Leksikon.
<https://snl.no/Vettisfossen>
- Avdalen.no. (ukjent dato.a). *Historie*.
<http://www.avdalen.no/historie>
- Avdalen.no. (ukjent dato.b). *Avdalen Gard*.
<http://www.avdalen.no/>
- Forskrift om Utladalen landskapsvernområde. (2014). Forskrift om Utladalen landskapsvernområde, Årdal og Luster kommunar, Sogn og Fjordane, av 14. november 2014.
<https://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/2014-11-14-1399>
- Friluftsrådenes Landsforbund. (2010). *Oppsummering av kartlegging av tilgjengelighet og universell utforming av friluftslivsområder*.
<http://www.friluftsrad.no/file=3282>
- Jotunheimen og Utladalen nasjonalparkstyre. (2013). *Utladalen – heilskapleg kulturlandskap*.

- <http://www.nasjonalparkstyre.no/Jotunheimen/Tiltak/Oppstarta-tiltak/Kulturlandskapsskjotsel-i-Utladalen/Hjelle3/>
- Kirkhus, Anders. (2015). *Planlegging av parkeringsplasser og garasjeanlegg*. SINTEF.
<https://www.sintef.no/byggforsk/fagblogg/poster/planlegging-av-parkeringsplasser-og-garasjeanlegg/>
  - Klima- og miljødepartementet. (2015). *Friluftsliv – natur som kilde til helse og livskvalitet*. (Mld. St. 18, 2015-2016).
<https://www.regjeringen.no/contentassets/9147361515a74ec8822c8dac5f43a95a/no/pdfs/stm201520160018000dddpdfs.pdf>
  - Larsen, Arne. (2017). *William Cecil Slingsby*. Store Norske Leksikon.
https://snl.no/William_Cecil_Slingsby
  - Mamen, Jostein. (2009). *Kontinentalt klima*. Store Norske Leksikon.
https://snl.no/kontinentalt_klima
  - Miljødirektoratet. (2016a). *Utvalgte naturtyper*.
<http://www.miljostatus.no/tema/naturmangfold/utvalgte-naturtyper/>
  - Miljødirektoratet. (2016b). *Ny merkevare for Norges nasjonalparker*.
<http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Ny-merkevare-for-Norges-nasjonalparker/>
  - Miljødirektoratet. (ukjent dato.a). *Naturbase: Fakta naturtype – Hjelle*.
<http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00017618>
  - Miljødirektoratet. (ukjent dato.b). *Naturbase: Fakta naturtype – Skåri*.
<http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00017616>
  - Miljødirektoratet. (ukjent dato.c.) *Naturbase: Fakta naturtype – Skåri Skog*
<http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00017617>
  - Miljødirektoratet. (ukjent dato.d). *Naturbase: Fakta naturtype – Avdalsfossen*.
<http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00017629>
  - Miljødirektoratet. (ukjent dato.e). *Naturbase: Fakta naturtype – Avdalen kulturlandskap*.
<http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00017614>
  - Miljødirektoratet. (ukjent dato.f). *Naturbase: Fakta naturtype – Avdalen edelløvskog*.
<http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00017615>
  - Miljødirektoratet. (ukjent dato.g). *Naturbase: Fakta naturtype – Fureholten*.
<http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00017612>

- Miljødirektoratet. (ukjent dato.h). *Naturbase: Fakta naturtype – Storøyeni*.
<http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00017611>
- Miljødirektoratet. (ukjent dato.i). *Naturbase: Fakta naturtype – Nonsbekken*.
<http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00017609>
- Miljødirektoratet. (ukjent dato.j). *Naturbase: Fakta naturtype – Vetti*.
<http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00017610>
- Miljødirektoratet. (ukjent dato.k). *Naturbase: Fakta naturtype – Vettisfossen*.
<http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00017628>
- Mimir AS. (2011). *Forprosjekt Villrein som reiselivsattraksjon – En rapport utført på oppdrag for Miljøverndepartementet*.
<http://www.regionalplan-nordfjella.no/uploads/MIMIR%20villrein%20som%20reiselivsattraksjon%20-%20forprosjekt%20rapport%2029.09.2011.pdf>
- Målrock. (2016). *Under Skåri*.
<https://maalrock.wordpress.com/under-skari/>
- Naturmangfoldloven. (2009). Lov om forvaltning av naturens mangfold, av 19. juni 2009.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100>
- Norges vassdrags- og energidirektorat. (2009). *074/1 Utlå*.
<https://www.nve.no/vann-vassdrag-og-miljo/verneplan-for-vassdrag/sogn-og-fjordane/074-1-utla/>
- Norsk Friluftsliv. (2014). *Folkehelse*
<http://www.norskfriluftsliv.no/folkehelse-2/>
- Norsk Rikskringkasting AS. (1974). - *så gjør vi det likegodt selv!* (videoklipp).
<https://tv.nrk.no/program/fbua07002674/-saa-gjoer-vi-det-likegodt-selv>
- Plan- og bygningsloven. (2008). Lov om planlegging og byggesaksbehandling, av 27. juni 2008.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>
- Prestvik, Olav. (2008). *Berggrunn og plantevekst*. Naturfagsenteret
https://www.naturfag.no/artikkel/vis.html?tid=1036006&within_tid=1035852
- Riksantikvaren. (ukjent dato). *SEFRAK-registeret*.
<https://www.riksantikvaren.no/Veiledning/SEFRAK-registeret>
- Røvik, Sissel og Solberg, Bergljot. (2017). *Vikingtiden*. Store Norske Leksikon.
<https://snl.no/vikingtiden>

- Snøhetta. (2015). *Designmanual for Norges nasjonalparker*. Miljødirektoratet.
<http://designmanual.norgesnasjonalparker.no/>
- Statens naturoppsyn. (ukjent dato). *SNO Vang i Valdres – naturoppsyn i Jotunheimen nasjonalpark*.
<http://www.naturoppsyn.no/vang/>
- Sylvarnes, Truls Grane. (2017a, 9. mai). *Med sjela i behald har Nasjonalparkfestivalen fått ny drakt*. Porten AS.
<https://www.porten.no/artiklar/med-sjela-i-behald-har-nasjonalparkfestivalen-fatt-ny-drakt/394741>
- Sylvarnes, Truls Grane. (2017b, 6. mars). *Vil feire Folkevegen sine 40 år med besøk frå dronninga*. Porten AS.
<https://www.porten.no/artiklar/vil-feire-folkevegen-sine-40-ar-med-besok-fra-dronninga/393149>
- Sælthun, Ole. (2016, 26. juni). - *Dette er noko heilt spesielt*. Porten AS.
<https://www.porten.no/artiklar/dette-er-noko-heilt-spesielt/392411>
- Sælthun, Ole. (2017, 1. mars). *Bål plass, minimuseum og svalgang på toppen av Vettisfossen*. Porten AS.
<https://www.porten.no/artiklar/bal plass-minimuseum-og-svalgang-pa-toppen-av-vettisfossen/393144> (Porten, 2017)
- Vetti Gard turiststasjon. (ukjent dato.a). *Vetti Gard turiststasjon*.
<http://www.vettigard.no/>
- Vetti Gard turiststasjon. (ukjent dato.b). *Historie*.
<http://www.vettigard.no/historie/>
- Vetti Gard turiststasjon. (ukjent dato.c). *Transport i Utladalen*.
<http://www.vettigard.no/transport/>
- Vettislopet.com. (ukjent dato). *Løypeprofil*.
<http://www.vettislopet.com/338118046>
- Vettisriket. (ukjent dato.a). *Utladalen Naturhus*.
<http://www.utladalen.no/>
- Vettisriket. (ukjent dato.b). *Transport*
<http://www.vettisriket.no/transport/>
- Vettisriket. (ukjent dato.c). *Skogadalsbøen*.
<http://www.vettisriket.no/overnatt/2016/4/4/skogadalsben>
- Visit Norway. (2018). *Isklating i Utladalen*.

<https://www.visitnorway.no/listings/isklatring-i-utladalen/188960/>

- Årdal Turlag. (ukjent dato). *Hytter*. Den Norske Turistforening.
<https://ardal.dnt.no/hytter-og-ruter/>

6.3. Kart

- Artsdatabanken. (2018). *Artskart 2*.
<https://artskart.artsdatabanken.no>
- Den Norske Turistforening. (2018). *Kart*.
<https://www.ut.no/kart/>
- Fylkesatlas Sogn og Fjordane. (2018). *Temakart kulturminne*.
<https://www.fylkesatlas.no/>
- Kommunekart. (2018). *Årdal kommune – kommuneplan*.
<https://kommunekart.com/>
- Miljødirektoratet. (2018). *Naturbase kart*.
<http://kart.naturbase.no/>
- Norges Geografiske Undersøkelse. (2018a). *Berggrunnskart*.
<http://geo.ngu.no/kart/berggrunn/>
- Norges Geografiske Undersøkelse. (2018b). *Løsmassekart*.
<http://geo.ngu.no/kart/losmasse/>
- Norges Geotekniske Institutt. (2018). *Bratte områder Norge*.
<https://geodata.ngi.no/arcgisportal/apps/webappviewer/index.html?id=fd597e0179fe479b9274d95a90b00931>
- Norsk Institutt for Bioøkonomi. (2018). *Kilden: Arealinformasjon – vegetasjonstyper*.
<https://kilden.nibio.no>

6.4. WMS-tjenester

- Figur 3 (lokaliseringskart): Kartverket.
WMS-url: <http://openwms.statkart.no/skwms1/wms.topo4?>
- Figur 4 (avgrensningsskart): Kartverket.
WMS-url: <http://openwms.statkart.no/skwms1/wms.topo4?>
- Figur 5 (landskapsvernområdekart): Kartverket.

WMS-url:

<https://wfs.geonorge.no/skwms1/wfs.naturvernomrader?request=GetCapabilities&service=WFS>

- Figur 8 (Hellingskart): Geovekst.

<https://openwms.statkart.no/skwms1/wms.fkb4?request=GetCapabilities&service=WMS>

- Figur 10 (berggrunnskart): Norges Geologiske Undersøkelse.

WMS-url: <http://geo.ngu.no/mapserver/BerggrunnN50WMS>

- Figur 11 (løsmassekart): Norges Geologiske Undersøkelse.

WMS-url: <http://geo.ngu.no/mapserver/LosmasserWMS>

- Figur 14 (vegetasjonskart): Norsk Institutt for Bioøkonomi.

WMS-url: <https://wms.nibio.no/cgi-bin/vegetasjon?>

- Figur 15 (viktige naturtyper): Miljødirektoratet

WMS-url:

http://wms.miljodirektoratet.no/arcgis/services/naturtyper_naturbase/mapserver/WMS/Server?

- Figur 17 (landskapsrom): Kartverket.

WMS-url: <http://openwms.statkart.no/skwms1/wms.topo4?>

- Figur 55 (aktuelle plasseringer av nye infotavler): Kartverket.

WMS-url: <http://openwms.statkart.no/skwms1/wms.topo4?>

- Figur 59 (aktuell plassering av nye benker): Kartverket.

WMS-url: <http://openwms.statkart.no/skwms1/wms.topo4?>

6.5. Forelesninger

- Hauge, Leif. (2017, 21. november). *Naturvern – utvikling og historie* (forelesning). Høgskulen på Vestlandet.

6.6. Personlig kommunikasjon

- Hauge, Leif. (2018a, 13. april).
- Hauge, Leif. (2018b, 16. mai).
- Laberg, Torunn Todal. (2018, 19. april).
- Solem, Rigmor. (2018, 19. januar).

6.7. Bilder

- Google Maps. (2010). *Street View*.
https://www.google.no/maps/@61.3426763,7.8784884,3a,75y,344.96h,103.14t/data=!3m7!1e1!3m5!1sWB5p3ELPRaWW1rMRUXdCYw!2e0!6s%2F%2Fgeo0.ggpht.com%2Fcbk%3Fpanoid%3DWB5p3ELPRaWW1rMRUXdCYw%26output%3Dthumbnail%26cb_client%3Dmaps_sv.tactile.gps%26thumb%3D2%26w%3D203%26h%3D100%26yaw%3D177.16707%26pitch%3D0%26thumbfov%3D100!7i13312!8i6656
- Jan B. Paulsen. (1977). *Opning av Vettisvegen*.
<http://www.ardalsogelag.no/bilder>
- Jan B. Paulsen. (ukjent dato).
<https://www.porten.no/artiklar/vil-feire-folkevegen-sine-40-ar-med-besok-fra-dronninga/393149>
- Kartverket. (2018). *Norgeskart: Høydeprofil*.
<http://www.norgeskart.no/>
- Kristoffer Nystedt. (ukjent dato).
<http://www.utla.no/>
- Solem, Rigmor. (ukjent dato).
<http://www.avdalen.no/>

6.7. Annet

- Utladalen Naturhus. (ukjent dato). (informasjonsutstilling).

Vedlegg

Vedlegg 1. Landskapskarakter

Fastsetting av landskapskarakter		
Forhold ved landskapet	Beskrivelse	Betydning for landskapskarakteren (stor - middels - liten)
Landskapets innhold		
Landformer og vann	Folkevegen til Vetti går gjennom deler av Utladalen, en V-dal først skapt av isbreer, og deretter elven Utlas nedskjæring i berggrunnen. Fra dalbunnen går terrenget opp til Jotunheimens fjelltopper. Relieffet er av stor betydning for områdets preg. Hovedelva Utlå renner langs Folkevegen, og har varierende bredde og helningsgrad. Utlå renner enkelte steder som foss. Flere små og store sideelver og fosser renner ned dalsiden, inkludert Avdalsfossen – et av de sterkeste og mest karakteristiske landskapselementene langs veien. Vettisfossen ligger rundt 1 kilometer videre fra Folkevegens ende, og er blant de mest populære destinasjonene for vegens brukere.	Stor
Vegetasjon	Svært varierende vegetasjonsdekke, der løvskog dominerer. Langs Folkevegen dominerer blåbærbjørkeskog, men det er også store innslag av oreskog og engbjørkeskog. En del rik edelløvskog er også å finne langs veien. Området	Middels

	<p>preges også stedvis av store områder med bart fjell og ur- og blokkmark, i tillegg sterkt kulturpåvirket skogsvegetasjon tilknyttet gårdene. Annen kulturpåvirket vegetasjon omfatter hovedsakelig beitevoller, samt noe dyrket mark.</p>	
Arealbruk og bebyggelse	<p>Folkevegen er et av regionens mest populære destinasjoner for turgåing og friluftsutøvelse. Bebygde elementer i planområdet inkluderer hovedsakelig gårdsbygg, som bidrar til å gi området en særpreget karakter. Av nyere bebyggelse er selve Folkevegen viktigst, sammen med tilknyttede broer og informasjonstavler, samt noe rekkverk. Parkeringsområdene og innfallsporten er de første opparbeidede elementene i landskapet de besøkende møter.</p>	Stor
Kulturhistorien i landskapet	<p>Det ligger 6 gårder i planområdet, alle ved eller i nærheten av Folkevegen, og med tilhørende kulturpåvirket vegetasjon. Den eldste sikre bosetningen i planområdet er fra år 1120. De fleste gårdsbygningene er SEFRAK-registrerte, og på Flaten ligger det tre kulturminner. Ingen viktige eller sterke brudd i områdets historie, som har preg av relativt kontinuerlig hevd. Dog kan åpning av Folkevegen nevnes som en ny æra for området, spesielt for ferdselshistorien. Flere stier opp fra Folkevegen forteller om tidligere og eldre ferdselsveier. Informasjonsplakater langs veien gir noe innsyn i kulturhistorien for de besøkende.</p>	Middels
Romlig-estetiske forhold	<p>Avgrensingen av planområdet er det overordnede landskapsrommet. De bratte dalsidene på begge sider langs Folkevegen er med på å gi en sterk romfølelse. Dalens noe slyngende form gir</p>	Stor

	<p>begrenset utsikt og dermed oppdeling i underordnete landskapsrom. Det overordnete rommet er langstrakt og lett orienterbart. Fosser, Utle, dyreliv, samt turister og andre turgåere tilfører området mye liv og aktivitet.</p>	
Endrings- og vedlikeholdsprosesser		
Aktive naturprosesser	<p>Steinsprang og ras har satt sitt preg på landskapet, og det er flere store partier med ur- og rasmark langs Folkevegen. Utle har gitt dalen dens karakteristiske V-form, og eroderer konstant sammen med fosser og nedrennende sideelver. Noe gjengroing enkelte steder, men hevd av kulturmark og utsikts-/vegetasjonsrydding hindrer eller begrenser dette i stor grad.</p>	Stor
Jord- og skogbruk, reindrift, fiske, annen utmarksbruk	<p>Noe beitemark i tilknytting til gårdene, som blir holdt i hevd av områdets forvaltere. På Avdalen går det årlig 15 sauer for å vedlikeholde kulturmarken. Flere styvingstrær på flere lokaliteter holdes i hevd ved tradisjonell drift (Enzensberger, 2013).</p>	Middels
Bygge- og anleggsvirksomhet Transport	<p>Ingen betydelig bygge- og anleggsvirksomhet, dog noe som er nødvendig for vedlikehold av Folkevegen, gårdsbygg og kulturlandskap. Tidligere er opprettelsen av gårdene og opparbeidelsen av Folkevegen det viktigste utførte byggearbeidet. Transporten ender i hovedsak ved snuplassen ved Skåri, men noe biltrafikk foretas på Folkevegen, i tilknytting til vedlikeholds- og skjøtselsarbeid, samt transport til/fra Vetti Gard.</p>	Liten
Sammenhenger og brudd		

Geografiske og romlige	Planområdet er sammenhengende fra Utle i dalbunnen og oppover dalsidene. De bratte fjellssidene gir naturlig romdannelse, og dalens trange karakter gjør at landskapet fortoner seg nokså lukket. Dog gir Utle, jordbruksmarken og rasurene enkelte vegetasjonsfrie partier med utsikt og her virker landskapet mer åpent. Utle og Folkevegen skaper sammenheng og naturlige orienteringslinjer. Vegetasjonen er jevn, men brytes av områder med landbruksjord, fossefall og ras-ur.	Stor
Funksjonelle	Jordsmonn, samt områdene med flatere og mindre kupert terreng har lagt grunnlaget for jordbruk, beite og generell gårdsdrift. Folkevegen gir en sterk funksjonell sammenheng mellom Skåri og Vetti. Samtidig representerer vegen og annen arealbruk ett brudd i den inngrepsfrie naturen. Vegetasjonstyper har sammenheng med jordsmonn og berggrunn.	Middels
Historiske	Kulturminner tyder på bosetning og bruk av området fra svært gammelt av. Første sikre bosetning er på Vetti i 1120. Kontinuerlig hevd og drift av gårder og kulturmark representerer sterke kulturhistoriske og ubrutte sammenhenger. Opprettelsen av Folkevegen er det viktigste historiske bruddet, da arealbruken gikk over til hovedsakelig friluftsutøvelse og turisme. I tillegg gjorde veien ferdsel innover dalen betydelig lettere og sikrere.	Middels
Nøkkelementer		

<p>Naturskapte nøkkelementer</p>	<p>Selve dalen og dens form er det viktigste naturskapte enkeltelementet innenfor planområdet. Andre viktige elementer inkluderer Utle, som har vært sterkt bidragsytende til å forme landskapet. Fossene som renner ned fra fjellsidene, herunder særlig Avdalsfossen og Vettisfossen, er også sentrale naturelementer, sammen med ras- og urmarker. Vegetasjonen er også med på å gi området dets særpreg. Mindre kuperte arealer har vært viktige for opprettelse av gårdsdrift i området. Flere områder er registrerte som viktige og prioriterte naturtyper.</p>	<p>Stor</p>
<p>Menneskeskapte nøkkelementer</p>	<p>Folkevegen er det mest sentrale menneskeskapte elementet innenfor planområdet. Vegen er viktig for vedlikehold og opprettholdelsen av gårdsdrift og annen kulturhistorie. Vegen er også vesentlig for turisme og friluftsutøvelse i området. Andre nøkkelementer inkluderer parkeringsarealene ved både Hjelle og Skåri, med tilhørende innfallsport. Broer over Utle er med å gi Folkevegen et dramatisk særpreg. Informasjonstavler gir besøkende turgåere innblikk i kulturhistorie. Videre er gårdsbyggene viktige elementer, sammen med tilhørende kulturmark. Naturhuset ved Skåri, samt byggene med overnatting og servering på Avdalen og Vetti er spesielt viktig bygningsmasse. Gårdsbygningene er samtidig av stor estetisk og kulturhistorisk verdi.</p>	<p>Middels</p>
<p>Landskapskarakter:</p>		

Planområdet er del av et typisk fjord- og dallandskap. Planområdets form har blitt skapt over tusenvis av år, ved erosjon gjennom isbrettilbaketrekking. Deretter har elven Utle skjært seg ned i landskapet, som skapt dets karakteristiske V-form. Flere små landskapselementer, deriblant fosser og sideelver, bidrar til å forme områdets særpreg. Det samme gjelder naturprosesser som steinsprang og skred. Karakteristisk arealbruk inkluderer eldre gårdsbruk og kulturmark i nokså kontinuerlig og god hevd. Andre viktige menneskeskapte elementer inkluderer Folkevegen som går langs Utle. Sammen med Naturhuset, innfallsport, serverings- og overnattingssteder er vegen bidragsytende for å skape et yrende turist- og friluftsliv. De bratte dalsidene langs vegen skaper en sterk og naturlig romdannelse, og Utle og Folkevegen gir sammenhengende orienteringslinjer innover dalen. Berggrunn, jordsmonn og terreng har gitt grunnlag for gårdsdrift og variasjon i vegetasjon. Vegetasjonsdekket er variert, men med en overvekt av løvskog.

Vedlegg 2. Forskrift om Utladalen landskapsvernområde

- Fullt navn: Forskrift om Utladalen landskapsvernområde, Luster og Årdal kommunar, Sogn og Fjordane
- Ikrafttredelse: 14.11.2014

§ 1. Formål

Formålet med landskapsvernområdet er å ta vare på eit vilt og vakkert vestlandslandskap med økologisk verdi, kulturell verdi og opplevingsverdi og som er identitetsskapande, i tilknytning til Jotunheimen nasjonalpark.

Vidare er formålet med vernet å ta vare på:

- eit naturområde med eit rikt dyre- og planteliv som pregar dette.
- eit eigenarta, ope og vakkert natur- og kulturlandskap med høgfjell, brear og geologiske avsetningar, der kulturlandskapet med beitebruk, gards- og stølsbygningar og kulturminne utgjer ein vesentleg del av landskapet sin eigenart.
- naturmangfald som pregar landskapet med naturtypar frå lågland, dalar og skogsliv til høgfjell og artar knytte til desse.
- særprega vassdragsnatur og landskapsformer.

Ålmenta skal ha høve til uforstyrra naturoppleving gjennom utøving av naturvenleg friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging.

§ 2. Geografisk avgrensing

Landskapsvernområdet omfattar delar av statsallmenningane Årdal austre (gnr./bnr. 38/1) og Luster austre (gnr./bnr. 215/1) og delar av følgjande gnr./bnr.:

Luster kommune: 8/1, 8/2, 8/3, 8/5, 9/1, 9/4, 9/16, 10/1, 11/1, 11/2, 12/1, 12/2, 12/3, 12/4, 12/5, 12/6, 13/1, 13/3, 13/4, 13/5, 13/20, 13/22, 13/38, 14/1, 14/2, 14/3, 14/5.

Årdal Kommune: 11/1, 12/1, 12/2, 13/1, 13/2, 13/3, 13/4, 13/5, 14/1, 14/2, 14/3, 14/4, 15/6, 16/1, 16/2, 16/3, 16/4, 16/6, 17/1, 17/3, 18/1, 18/2, 19/1, 22/2.

Det samla arealet er på ca. 314 km² .

Grensene for landskapsvernområdet går fram av kart i målestokk 1:70 000, datert Klima- og miljødepartementet november 2014. Dei nøyaktige grensene for landskapsvernområdet skal merkast i marka. Knekkpunkta skal koordinatfestas.

Verneforskrifta med kart skal oppbevarast i Årdal kommune, Luster kommune, hos Fylkesmannen i Sogn og Fjordane, i Miljødirektoratet og i Klima- og miljødepartementet.

§ 3. Vernereglar

I landskapsvernområdet må det ikkje gjerast tiltak som kan endre det verna landskapet sitt særpreg eller karakter vesentleg. Det skal leggjast vekt på den samla verknaden av tiltak i området. I landskapsvernområder er det innafor ramma av vernereglane høve til å utøve landbruk, friluftslivturisme, jakt og fiske, undervisning og forskning.

1. Landskapet

1.1. Inngrep i landskapet

Området er verna mot inngrep som vesentleg kan endre eller verke inn på landskapet sitt særpreg eller karakter. Med dei unntaka som følgjer av forskrifta pkt 1.2 og 1.3 er det forbod mot inngrep som vegbygging, oppføring og ombygging av varige eller mellombelse bygningar, gjerde, anlegg og innretningar, parkering av campingvogner, bubilar, maskinar og liknande, bergverksdrift, vassdragsregulering, graving, utfylling og lagring av masse, sprenging og boring, bryting av stein, mineralar og fossil, uttak og fjerning av større stein og blokker, drenering og anna form for tørrlegging, nydyrking, nyplanting, bakkeplanering, framføring av luft- og jordleidningar, riving av bygningar som pregar landskapet sitt særpreg og karakter, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stiar, løyper o.l. Opplistinga er ikkje uttømmende.

1.2 Reglane i pkt. 1.1 er ikkje til hinder for:

a) Drift av gardsbruka Vetti, Lauvhaugen og Flaten, medrekna den turistnæringa som vert driven der. Driftsendringar som kan ha vesentleg innverknad på landskapet sitt særpreg eller karakter, skal godkjennast av forvaltningsstyresmakta.

- b) Vedlikehald av bygningar, anlegg og innretningar. Vedlikehald omfattar ikkje ombygging eller utviding. Vedlikehald skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpassast landskapet.
- c) Vedlikehald av stiar med merking, skilt, bruer og liknande i samsvar med forvaltningsplan.
- d) Kvisting av løyper i samsvar med forvaltningsplan.
- e) Drift og vedlikehald av kulturlandskap i samsvar med godkjend forvaltningsplan og/eller skjøtselsplan.
- f) Vedlikehald av Gravdalsvegen, Koldedalsvegen og Vettisvegen mellom Skori og Vetti.
- g) Drift og vedlikehald av eksisterande energi- og kraftanlegg og naudsynt istandsetting ved akutt utfall.
- h) Oppgradering/fornyng av kraftanlegg og kraftlinjer for heving av spenningsnivå og auking av linjetverrsnitt når dette ikkje fører til vesentlege fysiske endringar i høve til verneformålet.
- i) Oppsetjing av saltstein og liknande i samband med beiting.

1.3 Forvaltningsstyresmakta kan gje løyve til:

- a) Ombygging og utviding av eksisterande bygningar, anlegg og innretningar.
- b) Oppføring av mindre bygningar og innretningar som er naudsynte for drift av turisthytter i landskapsvernområdet i samsvar med forvaltningsplan.
- c) Gjenoppføring av bygningar, anlegg, steinmurar og innretningar som er gått tapt ved brann eller naturskade.
- d) Bygging av bruer og legging av klopper.
- e) Merking av nye stiar, oppsetting av skilt og vegvisarpilar og kvisting av nye løyper.
- f) Riving av bygningar som pregar landskapet sitt særpreg eller karakter.
- g) Oppføring av nye bygningar, gjerde, anlegg og innretningar som er naudsynte for jord- og skogbruk.

- h) Uttak av sand til eigen bruk.
- i) Oppføring av bygningar i medhald av fjellovas § 35 i samsvar med forvaltningsplan.
- j) Oppføring av ei hytte på Vettismorki, tilhøyrande Vetti gard, jf. Kongelig resolusjon 05.12.1980.
- k) Istandsetting av seterhus i samsvar med forvaltningsplan.
- l) Uttak av masse for vedlikehald av Vettisvegen.
- m) Oppgradering/fornyng av kraftanlegg og kraftlinjer som ikkje fell inn under pkt. 1.2 h.
- n) Riving av bygningar, anlegg og innretningar og oppføring av nye med same storleik og for same bruk i samsvar med forvaltningsplan.
- o) Naudsynte tiltak i samband med forvaltning av artar.

Ombygging, utviding og nybygg skal skje i samsvar med lokal byggeskikk når det gjeld utforming, fargar og materialbruk, og skal tilpassast landskapet.

2. Plantelivet

2.1 Vern av plantelivet

Plantelivet skal vernast mot skade og øydelegging som kan endre landskapet sitt særpreg og karakter vesentleg. Innføring av nye planteartar er forbode. For dyrka mark gjeld forbodet mot innføring av nye planteartar, berre planteartar som gjennom spreiding kan redusere verneområdet sin verdi.

2.2 Regelen i pkt. 2.1 er ikkje til hinder for:

- a) Beiting.
- b) Sanking av bær og matsopp.
- c) Bruk av trevirke til bålbrekking.
- d) Plukking av vanlege planter til eigen bruk.

2.3 Hogst av ved

Hogst av ved til eigen bruk og til hytter og setrar i landskapsvernområdet er tillate når dette vert gjort som plukkhogst i samsvar med forvaltningsplan. Urskogprega furuskog og hole tre og stammar som er eigna som buplass for fuglar, må likevel ikkje fellast.

2.4 Forvaltningsstyresmakta kan gje løyve til:

a) Hogst når dette er naudsynt for å ivareta kulturlandskapet i medhald av forvaltningsplan/skjøtselsplan.

b) Hogst av materialar til vedlikehald av bygningar.

3. Dyrelivet

3.1 Vernet er ikkje til hinder for:

a) Jakt, fangst og fiske i samsvar med gjeldande regelverk.

3.2 Forvaltningsstyresmakta kan gje løyve til:

a) Utsetting av fisk frå lokale fiskestammer der dette er gjort tidlegare.

b) Kalking av vatn og elver som er naudsynt for å hindre at ein art døyr ut. I forvaltningsplanen skal det fastsetjast eit referanseområde som ikkje skal kalkast.

4. Kulturminne

4.1 Vern av kulturminne

Kulturminne skal vernast mot skade og øydelegging. Lause kulturminne kan ikkje flyttast eller fjernast. Riving og flytting av bygningar som kan ha kulturell eller historisk verdi krev løyve frå forvaltningsstyresmakta.

4.2 Forvaltningsstyresmakta kan gje løyve til:

Istandsetting, vedlikehald og skjøtsel av kulturminne.

5. Ferdsl

5.1 Generelt om ferdsl

All ferdsel skal skje varsamt og ta omsyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminne.

5.2 Ferdsel som kan skade naturmiljøet

Ferdelsformer som ikkje skjer til fots må ha løyve frå forvaltningsstyresmakta dersom ferdsele kan skade naturmiljøet. Nærare retningslinjer blir gjeve i forvaltningsplanen, jf. § 5.

5.3 Sykling og organisert bruk av hest

Sykling og organisert bruk av hest er bare tillatt på veier, eksisterende stier og kjørespor. Det kan i forvaltningsplan fastsettes restriksjoner for slik ferdsel på nærmere angitte strekninger, jf. § 5.

5.4 Regulering av ferdsel

Innafor nærare avgrensa delar av landskapsvernområdet kan Miljødirektoratet ved forskrift regulere eller forby ferdsel som ikkje skjer til fots og som kan skade naturmiljøet.

5.5 Omlegging av stiar

Av omsyn til naturmiljøet og kulturminne kan forvaltningsstyresmakta leggje om eller krevje fjerna merking av stiar og løyper.

5.6 Generelle unntak for ferdsel

Reglane i pkt. 5 gjeld ikkje ferdsel ved gjennomføring av militær operativ verksemd og tiltak i samband med ambulanse-, politi-, brannvern-, rednings- og oppsynsverksemd samt ved gjennomføring av skjøtsels- og forvaltningsoppgåver bestemt av forvaltningsstyresmakta.

6. Motorferdsel

6.1 Forbod mot motorferdsel

Motorferdsel er forbode på land og i vatn, medrekna start og landing med luftfartøy, og lågtflyging under 300 m over bakken.

6.2 Forbodet i punkt 6.1 er ikkje til hinder for:

- a) Motorferdsel i samband med militær operativ verksemd, politi-, rednings-, brannvern- og oppsynsverksemd, samt skjøtsels-, og forvaltningsoppgåver bestemt av forvaltningsstyresmakta. Regelen gjeld ikkje øvingskjøring.
- b) Lågtflyging under 300 m over bakken dersom akutte vêrtilhøve gjer det naudsynt av omsyn til tryggleiken.
- c) Forsvaret sin naudsynte lågtflyging i perioden 15. september til 1. juli.
- d) Lågtflyging med fly eller helikopter i samband med geologisk kartlegging i regi av Noregs geologiske undersøkinge.
- e) Motorferdsel på innmark i forbindelse med drift av jordbruksareal.
- f) Bruk av snøscooter i samband med tamreindrift.
- g) Motorferdsel på Vettisvegen i samsvar med «Reglar for Vettisvegen» vedtekne av Årdal kommunestyre 17. november 1977.
- h) Motorferdsel på vegen i Gravdalen i samband med naudsynt henting og ettersyn av beitedyr.
- i) Motorferdsel i Vettisområdet under utøving av landbruksdrift.
- j) Motorferdsel på den delen av vegen inn Koldedalen som ligg mellom dei 2 bruene over Koldedøla.
- k) Motorferdsel for uttransport av sjuke eller skadde bufe i medhald av lov om dyrevelferd. Kjøretøy som nyttast skal vere skånsamt mot markoverflata. Det skal gis melding til ansvarleg oppsyn for verneområdet i forkant av kjøring.

6.3 Forvaltningsstyresmakta kan gi løyve til:

Bruk av båt med motor, beltekjøretøy på vinterføre, bil på Koldedalsvegen og Vettisvegen eller luftfartøy i samband med;

- a) Øvingskjøring som er nemnd under pkt. 6.2.a).
- b) Husdyrhald.
- c) Vedhogst.
- d) Uttransport av felt elg, hjort og rein.

- e) Fiske.
- f) Transport av varer, brensel, proviant og utstyr inn til turisthytter, hytter og setrar.
- g) Transport av materialar til vedlikehald og byggearbeid på bygningar, anlegg og innretningar.
- h) Transport av personale for drift av turisthytter, i samsvar med forvaltningsplan.
- i) Skogsdrift som er godkjent i medhald av pkt 2.4.
- j) Utføring av sikringstiltak, t.d. merking og kvisting av løyper.
- k) Naudsynt motorferdsel for tiltak i samband med forvaltning av artar etter pkt. 1.3 o) og 3.2 b).
- l) Motorferdsel på Gravidalsvegen og Vettisvegen i andre høve enn nemnt i pkt. 6.2 g) og h).
- m) Motorferdsel på vinterføre, på vegane i Gravidalen og Koldedalen eller med luftfartøy, i samband med tilsyn og vedlikehald Tyin kraftverk.
- n) Bruk av beltekjøretøy på vinterføre eller luftfartøy for tilsyn med 22 kV høgspenlinje (vest for Tyin).
- o) Motorferdsel i samband med oppgradering/fornyng av kraftanlegg og kraftlinjer.
- p) Bruk av snøskuter i samband med snømålingar.

7. Ureining

7.1 Forbod mot ureining

All slags ureining og forsøpling er forbode. All bruk av kjemiske midlar som kan påverke naturmiljøet er forbode.

7.2 Forvaltningsstyresmakta kan gi løyve til:

- a) Bruk av sand og liknande til snøsmelting.
- b) Kompostering av organisk materiale.

7.3 Støy

Unødvendig støy er forbode. Det er ikkje tillate å bruke motordrivne modellfly, modellbåt, o.l.

§ 4. Generelle dispensasjonsreglar

Forvaltningsstyresmakta kan gjere unntak frå forskrifta dersom det ikkje strir mot føremålet med vernevedtaket og ikkje kan påverka verneverdiane nemneverdig, eller dersom omsynet til tryggleik eller omsynet til vesentlege samfunnsinteresser gjer det naudsynt, jf. naturmangfaldlova § 48.

§ 5. Forvaltningsplan

Det skal utarbeidast ein forvaltningsplan med nærare retningslinjer for forvaltning, skjøtsel, tilrettelegging, informasjon mv. Forvaltningsplanen skal godkjennast av Miljødirektoratet.

§ 6. Skjøtsel

Forvaltningsstyresmakta, eller den forvaltningsstyresmakta avgjer, kan setje i verk tiltak for å oppretthalde eller oppnå den natur- og kulturtilstanden som er formålet med vernet.

§ 7. Forvaltningsstyresmakt

Miljødirektoratet fastset kven som er forvaltningsstyresmakt etter denne forskrifta.

§ 8. Rådgivande utval

Det skal opprettast eit rådgivande utval for forvaltninga av landskapsvernområdet.

§ 9. Ikrafttreding

Denne forskrifta trer i kraft straks. Samstundes blir følgjande forskrift oppheva:

- 1980-12-5 nr. 2: Utladalen landskapsvernområde, Årdal og Luster kommunar, Sogn og Fjordane fylke.